

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Tea Vardjan Rožič

SPOLNA ZLORABA OTROK

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Tea Vardjan Rožič

SPOLNA ZLORABA OTROK

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

LJUBLJANA, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se svoji mentorici, izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, za vse nasvete, prijaznost in pomoč pri pisanju diplomske naloge.

Zahvaljujem se svojim mami, očetu in sestri, ker so me v času študija spodbujali, motivirali in mi pomagali po svojih najboljših močeh. Na tem mestu se zahvaljujem tudi svojemu možu, ker mi je ves čas stal ob strani, me med pisanjem diplomske naloge podpiral, motiviral, bodril, dvigoval, ko sem to najbolj potrebovala, in kritiziral, ko je bilo to potrebno.

Hvala tudi vsem prijateljem, ki so verjeli vame, mi pomagali pri študiju in pisanju diplomske naloge.

Čisto za konec se zahvaljujem tudi moji intervjuvanki, brez katere diplomska naloga ne bi mogla nastati. Zahvaljujem se ji za iskrenost, zaupanje, moč in pogum, da je delila z mano svojo zgodbo, za katero verjamem, da bo marsikateremu otroku ali odrasli preživel, ki je bila spolno zlorabljen, v navdih in pomoč na poti k okrevanju.

Iskrena hvala!

Tea Vardjan Rožič

POVZETEK

Naslov moje diplomske naloge je »Spolna zloraba otrok«.

Vsaka peta deklica in vsak sedmi deček v Sloveniji je žrtev spolne zlorabe. Storilci spolnih zlorab so večinoma ožji družinski člani, sorodniki, znanci, učitelji, zdravniki, torej nekdo, ki ga otrok pozna in mu zaupa. Spolne zlorabe v otroku pustijo številne negativne posledice, zato je izredno pomembno, da pravočasno prepoznamo znake in mu nudimo ustrezno pomoč. Na voljo so različne organizacije, ki so zadolžene za preprečevanje in odkrivanje spolnih zlorab, preiskovanje in pregon storilcev, varovanje žrtev ter nudenje podpore in pomoči žrtvam in njihovim družinam na poti k okrevanju. Predsodki in stereotipi o spolnih zlorabah so še vedno močno navzoči v naši družbi, zato je spolnih zlorab veliko, otroci o spolni zlorabi dolgo časa molčijo, institucije pa so pri svojem delovanju še vedno premalo uspešne.

V teoretičnem delu sem opisala vrste nasilja, ki so jim izpostavljeni otroci, predstavila družino kot prostor zlorabe ter opisala definicije, vrste in oblike spolnih zlorab. Temu je sledila predstavitev, kdo so najpogostejše žrtve in kdo storilci, kakšna je dinamika spolne zlorabe, zakaj otroci o spolni zlorabi dolgo časa molčijo, kakšne so strategije preživetja, najpogostejši znaki, ki se kažejo v telesnih, vedenjskih in čustvenih spremembah, ter posledice, s katerimi se žrtve soočajo. Na kratko sem se dotaknila tudi zakonodaje in statističnih podatkov o spolnih zlorabah otrok v Sloveniji. V nadaljevanju sem se osredotočila na sam proces okrevanja in oblike pomoči: kaj lahko naredimo, če nam otrok zaupa zlorabo, kakšne oblike pomoči so otroku na voljo in podrobnejši opis institucij, ki imajo pomembno vlogo v boju proti spolni zlorabi, zaščiti žrtve in nudenju pomoči vsem vpletenim in prizadetim.

Empirični del diplomske naloge zajema kvalitativno raziskavo, s katero sem predstavila, kako na spolno zlorabo gleda otrok-žrtev. S poglobljenim intervjujem dekleta, ki je bila spolno zlorabljena pri svojih desetih letih, smo spoznali, kako spolna zloraba vpliva na otrokovo nadaljnje življenje, kaj je tisto, kar otroka spodbudi, da spregovori o spolni zlorabi, kateri dejavniki vplivajo na uspešno soočenje s posledicami spolne zlorabe in kako uspešne so pri opravljanju svojega dela institucije, specializirane za nasilje v družini in spolno zlorabo otrok.

Pridobljenih rezultatov sicer ne moremo posploševati na celotno populacijo, vseeno pa predstavljajo pomemben pogled za razumevanje in preprečevanje spolnih zlorab otrok ter učinkovitejše delovanje institucij pri obravnavanju spolnih zlorab in delu z žrtvami.

Ključne besede: spolna zloraba, otrok, družina, storilci, žrtve, posledice spolnih zlorab, institucije, oblike pomoči

ABSTRACT

The title of my thesis is »Child sexual abuse«.

Every fifth girl and every seventh boy in Slovenia is a victim of sexual abuse. Sexual abuse offenders are mostly close family members, relatives, friends, teachers, and doctors, in short, someone who the child knows and trusts. Sexual abuse leaves many negative consequences in child and that is why it is extremely important to recognize the symptoms on time and provide them with adequate assistance. There are various organizations, which are responsible for preventing and detecting sexual abuse, investigating and prosecuting offenders, protecting victims and providing support and assistance to victims and their families on the path to recovery. Due to the prejudices and stereotypes, which are still very present in our society, there are still many sexually abused children who do not speak about it for a long time, whereas the institutions are still insufficiently effective in their activities.

In the theoretical part I have described kinds of violence that the children are faced with, presented the family as a place of abuse and described the definition, types and forms of sexual abuses. Next, I have presented who are the primary victims and who are the offenders, what are the dynamics of sexual abuses, why children keep silent about sexual abuse for a long time, what are the most common survival strategies and signs of abuse, from physical, behavioural to emotional changes, and lastly, what are the consequences the victims face. I have also briefly presented legislation and statistics on sexually abused children in Slovenia. Furthermore, I have focused on recovery process and forms of assistance: what to do if a child entrusts us his abuse, what types of assistance are available and detailed description of institutions, which play important role in combating sexual abuse, protecting victims and providing assistance to all involved and affected.

Empirical part of the thesis includes qualitative research in which I presented how sexual abuse is seen by children, the victim. In an in-depth interview with a girl who had been sexually abused at the age of ten, we have seen how sexual abuse affects child's later life, what are the reasons which encourage children to talk about sexual abuse, which factors affect dealing with the consequences of sexual abuse and how successful are institutions, specialized in domestic violence and child sexual abuse in performing their work.

Although obtained results cannot be generalized to the entire affected population, they offer important view on how to understand and prevent sexual abuse of children and how institutions can function better in addressing sexual abuse and also work with victims.

Key words: sexual abuse, child, family, offenders, victims, consequences of sexual abuse, institutions, forms of assistance

KAZALO VSEBINE

1. PREDGOVOR	1
2. TEORETIČNO IZHODIŠČE.....	4
2.1. OPREDELITEV IN VRSTE NASILJA V DRUŽINI.....	4
2.1.1. Najpogostejše oblike nasilja v družini	4
2.1.2. Nove spremembe v zakonodaji	6
2.2. DRUŽINA KOT PROSTOR ZLORABE.....	8
2.3. SPOLNA ZLORABA.....	11
2.3.1. Definicija spolne zlorabe otrok	12
2.3.2. Vrste in oblike spolnih zlorab	13
2.3.3. Faze spolne zlorabe otrok	15
2.4. ŽRTVE SPOLNIH ZLORAB	17
2.4.1. Zakaj otrok ne razkrije spolne zlorabe	20
2.4.2. Strategije preživetja.....	22
2.5. STORILCI	26
2.5.1. Zakaj zlorablajo: dokazovanje moči	27
2.5.2. Delitev po spolu	27
2.5.3. Tudi ženska je lahko storilka	28
2.5.4. Med storilci prevladujejo ožji družinski člani	30
2.5.5. Različni tipi storilcev	30
2.5.6. Najpogostejše fraze, ki jih uporabljajo storilci za ustrahovanje žrtve	32
2.5.7. Storilec se navzven ne razlikuje od nestorilca	32
2.6. ZNAKI IN POSLEDICE SPOLNIH ZLORAB	33
2.6.1. Znaki	34
2.6.2. Posledice	36
2.7. ZAKONODAJA IN STATISTIČNI PODATKI O SPOLNIH ZLORABAH V SLOVENIJI	38
2.7.1. Kazenski zakonik (KZ-1).....	40
2.7.2. Statistični podatki za Slovenijo – nasilje v družini	42
2.7.2.1. Spolna zloraba – Statistični podatki policije.....	43
2.7.2.2. Spolna zloraba – Statistični podatki vladnih in nevladnih organizacij	48
2.8. POT K OKREVANJU	49

2.8.1. Faze okrevanja	49
2.8.2. Kaj naredimo, če nam otrok zaupa spolno zlorabo	54
2.8.3. Oblike pomoči.....	56
2.8.3.1. <i>Psihosocialna pomoč</i>	58
2.9. INSTITUCIJE KOT POMOČ SPOLNO ZLORABLJENIM OTROKOM	60
2.9.1. Vzgojno-izobraževalne institucije.....	61
2.9.2. Centri za socialno delo	64
2.9.3. Policija	66
2.9.4. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše	68
2.9.5. Otroški telefon	69
2.9.6. Nevladne organizacije.....	70
2.9.6.1. <i>Združenje proti spolnemu zlorabljanju</i>	71
2.9.6.2. <i>Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja</i>	72
3. METODOLOGIJA	73
3.1. VRSTA RAZISKAVE	73
3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV.....	73
3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE	74
3.3.1. Populacija.....	74
3.3.2. Vzorčenje	74
3.4. ZBIRANJE PODATKOV	75
3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	76
4. REZULTATI IN RAZPRAVA	77
5. ZAKLJUČEK.....	103
5.1. SKLEPI.....	104
5.2. PREDLOGI	108
6. LITERATURA.....	113
7. PRILOGE	125

KAZALO TABEL

Tabela 2.1:	Število obravnavanih kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in otroke med letoma 2008 in 2015.....	43
Tabela 2.2:	Število obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost med letoma 2008 in 2015.....	44

KAZALO GRAFOV

Graf 2.1:	Število vseh obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost v zadnjih osmih letih (med letoma 2008 in 2015).....	47
-----------	---	----

KAZALO SLIK

Slika 2.1:	Kazniva dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, od leta 1978 do leta 2013.....	45
------------	---	----

1. PREDGOVOR

»Ob koncu dneva, ko se je že delala noč, smo z očetom prišli k mamici, da bi bili tam čez vikend. Ko je mami prišla odpret vrata, nas je povabila na večerjo, vendar jo je oči zavrnil, saj je imel opravke. Nato smo se poslovili in oči je odšel domov. [...]. V stanovanje sta prišla dva tuja moška, ki sta bila videti kot klošarja. S seboj sta imela tudi dva, skoraj že uničena avtomobilčka, ki sta ju dala starejšemu bratu. Mami je nato v video predvajalnik vstavila kaseto s pornografsko vsebino. Nato sta me moška začela slačiti. Vpila sem ne, prosim ne naredite mi tega, pustite me [...]. Vendar tisti trenutek mi je eden od njiju zarinil svoj spolni ud v mojo zadnjično odprtino, drugi pa v usta. Zelo me je bolelo in bilo je tako nagnusno, da ni za pojasnit, mami pa se je samo smejala in me gledala. Čez nekaj časa pa sta se zamenjala.«

Intervjuvanka, 23 let

To je le ena od mnogih zgodb žensk, ki so bile spolno zlorabljene v otroštvu. Gre za pripoved dekleta, ki je najhujšo obliko spolne zlorabe doživela pri svojih komaj desetih letih.

Zgodba še najbolj spominja na filmsko grozljivko, zato človek težko verjame, da je še kako resnična. Da se to dogaja tudi dandanes, čeprav je ozaveščanja vse več, toleranca družbe do nasilja pa ničelna. Še težje je sprejeti dejstvo, da se to ne dogaja kjerkoli, temveč doma. Pa vendar kmalu ugotovimo, da je ničelna toleranca do nasilja pri nas bolj navidezna, da je spolna zloraba še vedno tabu tema in da smo ljudje še vedno preveč omejeni s stereotipi. Hkrati si zatiskamo oči pred resnico, prepričani, da se to ne dogaja prav pogosto, predvsem pa v veri, da se kaj takega nikoli ne more zgoditi nam ali našim najbližjim.

Storilci so pedofili, spolni perverzneži, bolniki, pošasti. Zlorabljajo neznanci, ki prežijo v belih kombijih na otroke pred hišami, vrtci, šolami, na cesti. Spolna zloraba je krut napad na osebo, pri čemer se uporabijo fizično nasilje in različne oblike groženj. Zlorabljajo le moški, med žrtvami pa so zgolj deklice, večinoma najstnice. Spolno zlorabo povezujemo zgolj s »tipičnim« posilstvom, storjeno na brutalen način, sredi noči v trdi temi, nekje v stranski ulici, pijanemu ali pomanjkljivo oblečenemu dekletu, ki je verjetno celo samo izzivalo. To je le

nekaj stereotipov ali mitov o spolni zlorabi, ki so še vedno močno zakoreninjeni v naši družbi. Pozabljamo pa, da spolna zloraba ni zgolj posilstvo, temveč obstaja veliko različnih oblik, pri čemer gre za vsakršno poseganje v telo brez privolitve drugega. Tudi »samo« poljubljanje ali otipavanje na neprimeren, vsiljiv način, lahko v otroku pusti hude posledice. Vse več spolnih zlorab se pojavlja tudi prek interneta, kjer lahko otroke nevede izpostavljajo celo starši sami. Tudi prostitucija otrok se ne dogaja le v deželah tretjega sveta, se pa o tem pri nas manj govori in posledično težje verjame, da je res del naše družbe.

Že iz zgornje pripovedi moje intervjuvanke lahko vidimo, da je spolna zloraba vse kaj drugega kot tipični stereotipi. Storilke so lahko tudi ženske, v večini primerih pa so to družinski člani, sorodniki, prijatelji, učitelji, torej nekdo, ki ga otrok pozna in mu zaupa. Običajno gre za povsem navadne ljudi, ki prihajajo iz vseh družbenih slojev, kultur, ras in verskih skupin (Bass in Davis, 1998: 35). Prepričanje, da se spolne zlorabe dogajajo le v disfunkcionalnih družinah, kjer prevladujeta alkohol in nasilje, je le še eden od napačnih stereotipov. Žrtve so lahko deklice in dečki vseh starosti, najpogosteje pa so zlorabljeni mlajši otroci do desetega leta.

»Spolna zloraba je zloraba moči odraslega nad otrokom« (Bain in Sanders, 1996: 13). Pri spolni zlorabi gre predvsem za dokazovanje moči in nadvlado žrtve, zadovoljitev spolnih potreb pa je drugotnega pomena. Spolna zloraba je dolgotrajen proces, z njo pa se otroku poruši svet zaupanja v odrasle. Nezaupanje v odrasle je le eden od razlogov, zakaj otrok o spolni zlorabi tako dolgo časa molči. Strah, občutki krivde in sramu ter ponavljajoča se zlorabljanja ljubljene osebe v otroku pustijo resne posledice. Šele ko otrok spregovori o spolni zlorabi, lahko začne z razreševanjem travme in zanj se začne ena najtežjih poti – pot k okrevanju. Tu pa imajo pomembno vlogo različni organi in organizacije, ki otroku nudijo ustrezno pomoč.

Namen diplomske naloge je raziskati in predstaviti spolno zlorabo otrok kot žrtev. Za boljše razumevanje spolne zlorabe je pomembno spoznati, kako spolno zlorabo doživlja otrok-žrtev, kaj ga privede do razkritja zlorabe, s kakšnimi posledicami se sooča in katere oblike pomoči si želi pri procesu okrevanja. S poglobljenim intervjujem dekleta, ki je bila žrtve spolne zlorabe v otroštvu, si želim, da bi pripomogla k boljšemu razumevanju spolne zlorabe otrok, k hitrejšemu prepoznavanju spolnega nasilja in posledično k učinkovitejšemu nudenju ustrezne pomoči.

Cilj diplomske naloge je ugotoviti, zakaj spolne zlorabe otrok tako dolgo časa ostajajo skrite; kakšne so posledice spolnih zlorab; ali otrok-žrtev ve, kam vse se lahko zateče po pomoč in katere oblike pomoči so mu na voljo pri soočanju s travmo, predvsem pa, kako uspešni in učinkoviti so strokovno usposobljeni delavci pri nudenju pomoči, ko izvejo za zlorabo otroka.

Raziskovalna naloga je sestavljena iz dveh delov. V teoretičnem delu sem uvodoma predstavila nasilje v družini, nato pa se poglobljeno lotila spolne zlorabe otrok. Poleg splošnega definiranja in dinamike spolnega nasilja sem na kratko predstavila družino kot institucijo, znotraj katere se dogaja največ spolnih zlorab, naštela strategije preživetja, prikazala kakšni so znaki in posledice spolnih zlorab, opisala, kakšne so značilnosti storilcev in kdo so najpogostejše žrtve. Pri svojem delu sem se še posebej osredotočila na proces okrevanja žrtve in oblike pomoči: kaj naredimo, če nam otrok zaupa zlorabo, katere oblike pomoči so žrtvi na voljo in kakšna je vloga institucij pri preprečevanju spolnih zlorab, varovanju, zaščiti in okrevanju žrtve. Na kratko sem se dotaknila tudi zakonodaje, ki se ukvarja s tovrstno problematiko in navedla nekaj statističnih podatkov o spolnih zlorabah v Sloveniji.

Drugi, empirični del naloge temelji na kvalitativni raziskavi, kjer sem kot metodo raziskovanja (merski instrument) uporabila študijo primera. Na podlagi že obstoječih raziskav in prebrane literature sem s poglobljenim intervjujem dekleta, ki je bila žrtev spolne zlorabe, želela spoznati predvsem dve stvari: vpliv spolne zlorabe na otrokovo nadaljnje življenje (njegovo dožemanje, vedenje, čustvovanje, zaznavanje in ravnanje) in kateri dejavniki najbolj vplivajo na uspešno soočenje s posledicami spolne zlorabe. Zanimalo me je, kaj je tisto, kar otroka spodbudi, da spregovori o spolni zlorabi, ter ali institucije, kot so šole, centri za socialno delo, policija, sodišče in navsezadnje tudi nevladne organizacije, ki so specializirane za nasilje v družini, dobro in strokovno opravljajo svoje delo oziroma nudijo žrtvam in njihovim svojcem zadostno pomoč.

2. TEORETIČNO IZHODIŠČE

2.1. OPREDELITEV IN VRSTE NASILJA V DRUŽINI

O nasilju se dandanes veliko več govori kot nekoč, vendar pa še vedno ostaja velik družbeni problem. Pri nas je toleranca do nasilja še vedno prevelika, na kar nas opozarja tudi Anita Ogulin, predsednica Zveze prijateljev mladine Moste Polje (Tednik, 2016). Ozaveščenost o nasilju splošne javnosti in tudi strokovnih služb, ki se s tovrstno problematiko ukvarjajo, je prenizka. Nasilje je uporaba fizične ali psihične sile oziroma kateregakoli drugega sredstva za podrejanje, obvladovanje oziroma nadvladovanje drugega človeka, z namenom, da bi uveljavili svojo voljo. Nasilje poteka namerno, nadzorovano, razumno in premišljeno ter običajno traja dlje časa, torej gre le redko za enkratni dogodek. Z nasiljem omejujemo človeški potencial in posegamo v temeljne človekove pravice.

Opredelitev nasilja v družini je vezana na kulturni in socialni kontekst, zato se skozi čas in prostor spreminja. Sendi Murgel, predstavnik Skupnosti centrov za socialno delo, pravi, da na leto obravnavajo od 400 do 500 primerov nasilja v družini nad otroki (Tednik, 2016). Odvzem otroka zaradi ogroženosti v primarnem okolju se kot zadnji ukrep izvrši v 40 do 50 primerih v celi Sloveniji (prav tam). Na policiji so v letu 2015 obravnavali 5139 primerov kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in otroke. Od tega je bilo 1267 dejanj nasilja v družini, 424 zanemarjanja mladoletne osebe in surovo ravnanje ter 329 odvzemov mladoletne osebe. Koliko je dejanskega nasilja v družini v Sloveniji, ni znano, strokovnjaki pa so prepričani, da ga je precej več, kot o tem pričajo številke (Selič, 2010: 38).

2.1.1. Najpogostejše oblike nasilja v družini

V Sloveniji so se prvi večji premiki na področju obravnavanja in preprečevanja nasilja v družini zgodili leta 2008, ko je bil sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Zakon opredeljuje nasilje v družini kot vsako uporabo fizičnega, psihičnega, spolnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja (ZPND, 3. člen).

Poznamo različne oblike nasilja v družini:

- Fizično nasilje
- Psihično nasilje
- Spolno nasilje
- Ekonomsko nasilje
- Zanemarjanje otroka
- Druge oblike nasilja v družini, ki v zakonu niso opredeljene, a so vseeno navzoče (nasilje med staršema, kateremu je otrok priča, trpinčenje otrok, prisilno delo, prisilna prostitucija, beračenje, trgovanje z ljudmi, služabništvo, lažne poroke itd.)

Kadar govorimo o nasilju, največkrat pomislimo na *fizično nasilje*. Fizično nasilje je tista oblika nasilja, ki ga žrtve največkrat prijavijo in ga zato policija najpogosteje obravnava. Razlog za to se skriva verjetno tudi v tem, da so posledice pri fizičnem nasilju najbolj vidne (in s tem tudi najbolj dokazljive) in v stereotipu, da je fizično nasilje pravzaprav edino pravo hudo nasilje (Mušič, 2010: 55). Pod fizično nasilje sodi brcanje, klofutanje, pretepanje, boksanje, lasanje, zvijanje roke, odrivanje, povzročanje opeklin, davljenje, vreznine, udarci z različnimi predmeti, napadi z nožem ali pištolo, umor idr. (Plaz, 2004: 44-45). Fizično nasilje je torej vsaka uporaba fizične sile, ki pri družinskem članu povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so poškodbe nastale (ZPND, 3. člen).

Psihično nasilje je navzven resda manj vidno kot fizično, vendar gre za najpogostejšo obliko nasilja v družini. »Gre za dejanja ali opustitev dejanj staršev ali skrbnikov, ki so povzročila ali bi lahko povzročila resne vedenjske, mišljenjske, čustvene ali druge duševne motnje« (Rus Makovec, 2003: 70). Med psihično nasilje na primer štejemo tudi zalezovanje, ki je huda oblika nasilja z visokim tveganjem za smrtnost žrtve; običajno so to odrasle ženske po razdrtju partnerske zveze z moškim, ki tega ne prenese. Psihično nasilje v družini je težko dokazljivo, zaradi kompleksnosti pojava pa ga je, kot pravi Mušič (2010: 55-56), težje natančno opredeliti, definirati. To je tudi razlog, da so družba in strokovne službe (policija, kriminologija) tej obliki nasilja namenile več poglobljene in sistematične pozornosti šele v zadnjih letih. Psihično nasilje so dejanja, s katerimi povzročitelj nasilja drugemu družinskemu članu povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske (ZPND, 3. člen). Sem sodi izsiljevanje, zaničevanje, kritiziranje, zmerjanje, žaljenje, vpitje, grožnje, zastrahovanje, izkoriščanje otroka, izolacija, zapiranje otroka v omaro in podobno.

Psihično nasilje je tudi ignoriranje, molčanje in postavljanje prevelikih zahtev do otroka (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2016). Pri psihičnem nasilju gre torej predvsem za kontrolo in prevlado nad drugo osebo, pri čemer storilec uporablja različne tehnike ustrahovanja, žrtev pa se poskuša razvrednotiti. Psihično nasilje lahko nastopi kot samostojna oblika, še pogosteje pa se pojavi v kombinaciji z drugimi oblikami nasilja in je redni spremljevalec pri zanemarjanju otroka, fizičnem, spolnem in ekonomskem nasilju. Psihično nasilje je med vsemi oblikami nasilja tudi tisto, ki najbolj negativno vpliva na samopodobo, samozavest, samospoštovanje in samozaupanje druge osebe (Plaz, 2004: 44).

Zanemarjanje je oblika nasilja, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi starosti, bolezni, invalidnosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin (ZPND, 3. člen). Najpogostejše žrtve zanemarjanja so otroci. Zanemarjanje je lahko telesno, čustveno ali na področju izobraževanja. Pod zanemarjanje sodi pomanjkljiva skrb za otrokovo zdravje, neustrezno prehranjevanje, pomanjkljiva higiena, neurejenost otrokovih oblačil, pošiljanje otroka od doma in onemogočanje šolanja. Za zanemarjanje je značilno, da ni poskrbljeno za temeljne otrokove potrebe, pri tem pa je treba upoštevati kulturološko okolje, splošni standard nege in skrbi za otroka ter zmožnost staršev, saj se lahko razlog za nezmožnost zagotavljanja osnovnih otrokovih življenjskih potreb skriva v revščini in ne v zanemarjanju (Rus Makovec, 2003: 70).

Spolno nasilje so dejanja s spolno vsebino, ki jim družinski član nasprotuje, je vanje prisiljen ali zaradi stopnje razvoja ne razume njihovega pomena (ZPND, 3. člen). Kadar se osebe za spolnost ali druge aktivnosti povezane s spolnostjo odločijo same, torej brez fizične, psihične, ekonomske ali druge prisile, govorimo o spolnem odnosu. V nasprotnem primeru, kadar oseba v spolnost in druga spolna dejanja ne pristane, pa govorimo o spolnem nasilju. Pod spolno nasilje sodi opazovanje, poniževanje, nagovarjanje, komentiranje s spolno vsebino, ki povzroči drugi osebi nelagodje, poljubljanje, slačenje, otipavanje, siljenje h gledanju pornografskih vsebin, siljenje k masturbiranju, spolni odnosi (oralni, analni in vaginalni) in vtikanje različnih predmetov v nožnico ali anus (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2016).

2.1.2. Nove spremembe v zakonodaji

Nedolgo nazaj je Slovenijo pretresla tragična zgodba o dveletni deklici Arini, ki sta jo njena mami in očim več mesecev surovo pretepala in je na koncu podlegla težkim poškodbam.

Odziv javnosti je bil izredno buren in impulziven, saj bi mnogi državljani s storilcema obračunali kar s silo ali javnim linčanjem. Na drugi strani so pritiske izvajali tudi sami mediji, ki so se spraševali, zakaj tega nihče ni opazil, ne bližnji sorodniki, sosedje, prijatelji, ne socialni delavci, zdravniki, policija. Na eni strani se je tako pokazala ničelna toleranca družbe do nasilja nad otroki, na drugi strani pa se je opozorilo na obsežnost nasilja v družini, ki je v zahodni družbi še kako navzoče.

Morda je tudi to spodbudilo državo, da se je ponovno resneje lotila tovrstne problematike in začela z uvedbo sprememb v zakonodaji, ki se dotika nasilja v družini. Na zadnji predpočitniški seji 28. julija 2016 je vlada potrdila novelo Zakona o preprečevanju nasilja v družini, ki naj bi širše oziroma natančneje opredelila nasilje v družini in izboljšala delovanje državnih institucij pri obravnavanju tovrstnega nasilja. Po predlogu naj bi se kot nasilje štela tudi grožnja (ustrahovanje), izrecno pa bo prepovedano kakršnokoli telesno kaznovanje otrok. Za fizično nasilje se bo štelo tudi prisiljevanje v delo ali prepovedovanje dela, za spolno nasilje se bo štelo objavljane spolnih vsebin o žrtvi, za ekonomsko nasilje pa bo dodano neizpolnjevanje obveznosti do družinskega člana. Kot povsem nova oblika družinskega nasilja bo dodano tudi zalezovanje (STA, 2016).

V predlogu naj bi do sprememb prišlo tudi pri sami opredelitvi družinskih članov, saj je do nasilja prihajalo tudi med osebami, ki so bile v intimnem ali partnerskem razmerju, a se jih ni dalo uvrstiti v nobeno od kategorij družinskih članov po veljavnem zakonu. Tako naj bi se po novem kot družinski člani upoštevale tudi osebe, ki so v partnerskem razmerju, osebe, katerih razmerje ali skupnost je že prenehala ter novi partnerji ali otroci družinskih članov (STA, 2016).

Predlogi za spremembe se dotikajo tudi delovanja državnih institucij. Poleg nosilcev javnih pooblastil in izvajalcev javnih služb naj bi imeli svoje naloge pri obravnavanju nasilja v družini tudi drugi izvajalci storitev na področju socialnega varstva, zdravstva ter vzgoje in izobraževanja. Strokovni delavci se bodo morali ustrezno izobraževati in medsebojno obveščati. Natančneje bodo določene tudi možnosti za ukrepanje policije in sodišč. Sodišče naj bi po novem lahko ukrepe izreklo tudi na predlog centra za socialno delo in ne le na predlog žrtve. Povzročitelja nasilja se bo napotilo v ustrezne programe, ob izreku ukrepov pa bodo morali določiti tudi denarno kazen v primeru kršitve (STA, 2016).

2.2. DRUŽINA KOT PROSTOR ZLORABE

Kadar govorimo o družini, se zdi, da prav vsi vemo, o čem teče beseda. S pojmom družina se srečujemo že od malih nog, saj smo vsi zrasli v takšni ali drugačni družini. Pa vendar nam ob nadaljnjem pogovoru kaj kmalu postane jasno, da si večina pod *družino* še vedno predstavlja heteroseksualna starša z enim do tremi otroki, ki živijo v blaženi družinski sreči, njihov odnos pa temelji na medsebojni ljubezni in spoštovanju. Vse ostale oblike družin ljudje štejejo kot odklonilne.

Toda danes ne obstaja več en sam idealen model »zdrave« družine. V 20. stoletju so se spremembe začele dogajati zelo hitro, zaradi spremenjenih kulturnih in etničnih okoliščin pa so se izoblikovale tudi nove oblike družinskega življenja. V zahodni družbi se število tradicionalnih nuklearnih družin vse manjša, večja pa se število tako imenovanih »alternativnih« oblik življenja: enostarševske družine, izvenzakonske skupnosti, dopolnjene oziroma sestavljene družine, pari ali zakonci brez otrok, družine, ki živijo v ločenih gospodinjstvih, samska gospodinjstva in homoseksualne skupnosti. Pozabiti ne smemo niti na rejniške družine, posvojitelje, komune in druge oblike življenjske skupnosti, kjer odrasli prevzame skrb nad otrokom ali mladoletnikom.

Definiranje družine še zdaleč ni enostavno, saj ima vsaka kultura svojo predstavo o tem, kdo vse družino sestavlja. Prav tako se družina skozi čas in prostor spreminja. Zato bi družino morda še najlažje definirali iz socialno-psihološke definicije male skupine: *»Družino tvorijo dva ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupne motive in cilje, povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote; odnose v njej odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog, v družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in način vodenja; izoblikuje se relativno trajna mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih družinskih članov; diferencirajo se vloge glede na delitev dela; razločijo se čustveni odnosi med člani«* (Čačinovič Vogrinčič, 1998, 130-131).

Vsi ljudje čutimo potrebo po varnosti, ljubezni, povezanosti, pripadnosti, uveljavljanju, avtonomiji, spoštovanju, ustvarjalnosti, samouresničevanju in potrebo po izražanju nezadovoljstva, če jih naštejem le nekaj. Vse te potrebe bi otrokom morali izpolniti že njihovi starši. Starši naj bi otroka že v njegovi primarni socializaciji naučili jezik in kulturo družbe, osnovna pravila obnašanja, kaj je prav in kaj narobe, pravilno komunikacijo, družinske vloge,

spolne vloge in odnose med spoloma. Otroci že od rojstva zelo dobro opazujejo svoje starše in od njih prevzamejo norme, vrednote, komunikacijske vzorce in običaje kot edine pravilne.

Družina je za vsakega otroka še kako pomembna. Staršev si ne moremo izbirati in vezi ne moremo prekiniti. Takoj po rojstvu otroka so starši tisti, ki s svojim ravnanjem bistveno vplivajo na otrokov razvoj in oblikovanje njegove osebnosti. V začetnem razvojnem obdobju je družinsko okolje tudi edino okolje, ki ga otrok pozna. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, otrok pa verjame, da je svet res takšen, kot so ga določili oni. To je hkrati tudi obdobje, ko se otrok nauči zaupanja, starši pa naj bi ga s svojo ljubeznijo varovali in ga postopno pripravljali za samostojno življenje.

»Naloga družine je, da na svoj poseben, edinstven način obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari sistem oziroma skupino, ki bo omogočila srečanje, soočanje in odgovornost« (Čačinovič Vogrinčič, 1998: 10).

Ključni elementi dobre družine so povezanost med družinskimi člani, omogočanje avtonomije, prilagodljivost ter učinkovito razreševanje in ravnanje v konfliktnih situacijah. V vsaki družini bi morala biti komunikacija obojestranska, odprta, jasna, iskrena, neposredna in spontana. Vsi družinski člani, tudi otroci, bi morali imeti možnost izražanja svojih lastnih misli, čustev, potreb, želja in konfliktov, odrasli pa bi jih morali znati slišati, sprejeti, razumeti. Le na takšen način se lahko otrok nauči ravnanja s svojimi čustvi (jih spoznava, obvladuje, spreminja), se nauči ustreznega reševanja konfliktov, sprejemanja odgovornosti in moči odločanja. *Ravnanje s konflikti* je ena od glavnih nalog družine, a žal velikokrat spregledana (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Naloga staršev je otroka naučiti vse potrebno za življenje, med drugim tudi to, kako premagovati težave, iskati rešitve, se pogajati ali celo prepirati.

K odnosom v družini veliko prispeva tudi vzgoja, ki poteka skozi ves čas otrokovega razvoja. Interakcijski ali avtoritativni vzgojni stil temelji na demokratični odnosih, kjer prevladujejo ljubezen, spoštovanje, sprejetost, varnost in zaupanje. Starši otroke večkrat pohvalijo, jih spodbujajo in iščejo njihove dobre lastnosti. Pri svojem ravnanju starši uporabljajo dogovorni pristop, hkrati pa poskrbijo za vzpostavitev hierarhije v družini, kjer ima otrok jasno definirano vlogo. Avtoriteta torej ni slaba, je celo nujno potrebna za uspešen otrokov razvoj,

vendar pa mora potekati v smislu jasno postavljenih mej, pravil in vlog. Avtoritete zato ne smemo enačiti s kaznovanjem, discipliniranjem in izrabo moči za svoje lastne namene.

Toda vse družine vendarle niso take. Mnogo otrok prihaja iz neurejenih družinskih razmer, kjer so navzoči neprimerni vzgojni prijemi (avtoritarna vzgoja, pretirano razvajanje ali pa celo odsotnost kakršnekoli vzgoje), vsakodnevni spori, enosmerna komunikacija, prepoved izražanja lastnih čustev, alkohol, zanemarjanje otroka, psihično, fizično ali spolno nasilje.

Seveda moramo paziti, da dalj časa trajajoče travme in ponavljajočih se dogodkov ne enačimo z občasnimi spori. Vsaka družina se kdaj sreča s hudo stisko (npr. v primeru bolezni ali nesreče), ima vzpone in padce, pride do konfliktov in nestrinjanja med člani, izbruha jeze, žalosti, napetosti, nezadovoljstva ali situacij, ko nekdo ne opravi dobro svoje vloge. Običajne krize v družini so nekaj povsem normalnega in še ne pomenijo, da je z družino nekaj narobe. Narobe pa je, če družina stiske ne prepozna, jo ignorira oziroma se ne loti konstruktivnega reševanja problemov. In ravno v tem, kako se bo družina soočila z nastalimi problemi, ločimo »normalno« družino od »disfunkcionalne«.

Model »normalne« oziroma »zdrave« družine se torej ne nanaša na tradicionalno nuklearno obliko družine. Oziroma drugače povedano, z izrazom »disfunkcionalna« družina ne mislimo na vse tiste družine, kjer je na primer prišlo do ločitve (čeprav lahko tudi to deluje na otroka in celo družino zelo stresno), temveč želimo povedati, da v družini obstaja neka motnja v smislu problematične organizacije ali problematičnih medosebnih odnosov (Rus Makovec, 2003: 46).

Kadar družina ne deluje kot varno okolje, pri tem največjo škodo vedno utrpijo najšibkejši člani, to so otroci. Otrok za razliko od odraslih nima razvitih telesnih moči in psiholoških obramb, s katerimi bi se lahko zaščitil pred destruktivnimi vplivi okolja (torej tudi pred lastno družino) in nima socialne moči, da bi si lahko poiskal pomoč v okolju zunaj družine ali pa si morda celo izbral novi dom (Rus Makovec, 2003: 39). Še posebej travmatično velja izmenjavanje občutkov varnosti in zaščite, z občutki strahu, nemoči in obupa. Tak izmenjujoči se cikel povzroča, da se v »dobrih« obdobjih žrtve navezujejo na tiste, ki hkrati tudi zlorabljajo svojo moč nad njimi (prav tam: 40).

Družina je najintimnejši otrokov prostor, kjer naj bi mu starši zagotavljali varno in brezskrbno otroštvo. Toda žal se največ spolnih zlorab zgodi ravno v družinskem krogu ožje ali razširjene družine (Dečman Dobrnjič, 2004: 37). *»Odrasel človek je v odnosu do otroka zmeraj v položaju močnejšega. Pri spolni zlorabi ni najbolj grozljiva zloraba sama, temveč dejstvo, da otroku pomembna oseba zlorabi in izigra njun odnos ter prizadene, izniči njegove (otrokove) osebne meje«* (Vanček, 2004: 74). Kot pravi Čačinovič Vogrinčič, je za otroka najtežje, če ga zavrača družina.

Kakšni bodo odnosi v družini, je torej odvisno le od staršev samih. Lahko so topli in izpolnjujoči, taki, ki dajejo otroku občutek varnosti, zaščite, pripadnosti, sprejetosti in ljubljenosti, lahko pa so polni napetosti, travm, nasilja in groze, ki vodijo otroke v obup in jih napolnijo z globokimi občutki tesnobe in krivde (Rus Makovec, 2003: 39). Družina je lahko *»gojišče najtežjih zlorab ali pa varno zatočišče in priložnost za reševanje življenjskih težav«* (prav tam: 44).

2.3. SPOLNA ZLORABA

Spolni odnos pomeni obojestransko zaželeno dejanje, za katerega se odločita dva enakovredna partnerja, ki sta sposobna prevzeti nase odgovornost in posledice za svoja ravnanja. Če nekdo prisili drugega, pa čeprav sta istih let, v spolni odnos zaradi zadovoljevanja svojih potreb in pri tem ne upošteva njegovih želja in potreb, to imenujemo spolno nasilje (Bain in Sanders, 1996: 16).

V priročniku Društva za nenasilno komunikacijo spolno nasilje definirajo kot nezaželen poseg v posameznikovo spolno integriteto. Gre za vsako dejanje, s katerim se eden od partnerjev ali partneric ne strinja. Najbolj znana in medijsko izpostavljena oblika spolnega nasilja je posilstvo, ki pa še zdaleč ni edino in je po pogostosti celo eno od redkejših oblik nasilja. Med spolno nasilje štejemo tudi spolno nadlegovanje, ki je najpogostejše na delovnem mestu, spolna zloraba slabotnih oseb ali otrok, incest ali krvoskrunstvo, neprimerni pogledi, komentarji, nagovarjanje in podobno (Kuhar et al.; 1999: 18).

2.3.1. Definicija spolne zlorabe otrok

»Spolna zloraba je tisto dogajanje ali dejanje, ko se odrasli ali starejši mladoletnik otroka dotika na način, ki ima seksualno obeležje in otroka uporabi za zadovoljitev svojih seksualnih potreb. Načini in aktivnosti so zelo različni, vsem pa je skupno to, da odrasel zlorabi svojo moč in avtoriteto ter da otroka ujame v zanko, ga zavede ali celo na silo potisne v seksualno aktivnost« (Bain in Sanders, 1996: 12).

»Spolno zlorabljanje otrok lahko imenujemo izkoriščanje otrok, ki še niso dopolnili šestnajst let, za spolno potešitev, zadovoljitev ali korist odrasle ali precej starejše osebe« (Elliott, 1996:55).

»Dejanje spolne zlorabe otroka je podano takrat, kadar odrasli človek ali mladostnik načrtno uporabi ali uporablja otroka za to, da se spolno vzburi ali/in da poteši svojo spolno slo« (Frei, 1996: 12).

»To je zloraba otroka za spolno zadovoljitev odraslega ali osebe, ki je napram otroku označena kot starejša. Storilec pri vseh oblikah tega kaznivega dejanja ravna z naklepom, zadovoljiti svoj spolni nagon. Pomembno pri tem je, da se storilec mora zavedati, da je žrtev njegovega ravnanja otrok, ki še ni dopolnil 14 let« (Pureber, 1997: 192-193).

Definiranje spolne zlorabe otrok ni ne enostavno ne enoznačno. Kot lahko vidimo, obstaja veliko različnih definicij o tem, kaj je spolno zlorabljanje otroka, pa tudi do katere starosti se nekoga še šteje za otroka. Pri nas na primer spolno nasilje nad otroki in mladostniki obravnava Kazenski zakonik Republike Slovenije, ki o kaznivem dejanju spolnega napada na otroka govori v 173. členu, pri čemer zlorabo pravo-formalno opredeljuje kot spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let.

Težko bi torej našli le eno definicijo, s katero bi bili vsi zadovoljni, saj se med seboj razlikujejo glede na stroko, ki jo opredeljuje ter glede na različne družbene in kulturne norme. Vsekakor pa je skupno vsem, da je storilec od otroka starejša oseba, ki za svoje dejanje uporabi svojo moč in vpliv na otroka ter izrabi njegovo zaupanje in spoštovanje. Sem sodijo tudi vse tiste spolne aktivnosti, v katerih otrok sicer sodeluje z odraslo osebo ali osebo, ki je

večja ali starejša od njega, vendar niso primerne njegovi razvojni stopnji, jih ne razume in nanje ni pripravljen, zato zanje niti ne more dati privoljenja.

Med seboj pa se ne razlikujejo samo definicije o spolni zlorabi otrok, temveč tudi uporaba izraza za tovrstno nasilje. Nekateri uporabljajo izraz »spolna zloraba«, drugi »spolno nasilje« ali »spolni napad«. Med izrazi najdemo tudi spolno nadlegovanje, nasilni spolni stik, posilstvo, incest, krvoskrunstvo idr., odvisno od tega, na kakšen način je bila zloraba storjena in od koga je bila žrtev ogrožena (Dečman Dobrnjič, 2004: 36).

Predvsem prve tri izraze se velikokrat uporablja izmenično, čeprav mnogi opozarjajo na to, da imajo izrazi zelo različne pomene (in posledice), glede na situacijo, kraj in položaj (Repič, 2008: 18). Še z natančnejšo obrazložitvijo o pomembnosti uporabe ustreznega izraza nam v svojem prispevku postreže Bašič (1997: 143-144). Z izrazom »spolno nasilje« bi si ljudje lahko napačno razlagali, da je bilo pri storitvi dejanja uporabljeno nasilje, ki pa se pri otroku-žrtvi le redkokdaj pojavi. Izraz »spolna zloraba« je blažji od »spolnega napada«, zato bi s tem izrazom lahko nehote zmanjševali pomen samega zločina. Poleg tega besedo »zloraba« običajno povezujemo z zlorabo položaja, slednjega pa starši v odnosu do otroka izrabijo večkrat. Po njenem mnenju je tako najprimernejši izraz »spolni napad«, saj v nas zbuja asociacije blokade in postavljanja žrtve v situacijo, ko nima izbire, napadalec pa je lahko le močnejša oseba, torej tisti, ki lahko vsestransko obvladuje situacijo. Pri tem svojo izbiro podkrepi še z zakonodajo, ki ločuje spolni napad na otroka od incesta, zato je pomembno, da uporabljamo ustrezní izraz glede na vrsto, naravo in vsebino kaznivega dejanja.

Na tem mestu bi rada opozorila, da se njena utemeljitev nanaša na stroko, ki jo je opravljala (kriminalistično delo), zato noben izraz v resnici ni napačen. Katere izraze bomo torej uporabili, je odvisno od situacije in predvsem od strokovnjakov, ki se s tovrstno problematiko ukvarjajo. Sama sem se odločila, da bom uporabljala izraz »spolna zloraba«, saj se mi zdi z vidika socialnega dela najustreznejši.

2.3.2. Vrste in oblike spolnih zlorab

Vrste, oblike in načini spolnih napadov na otroka, s katerimi storilci dosežejo svojo spolno zadovoljitev, so zelo različni. To je še eden od razlogov, zakaj je njihovo definiranje tako

problematično in zakaj je v nekaterih posamičnih primerih težko jasno prepoznati neko dejanje kot spolno zlorabo (Bašič, 1997: 145).

Spolna zloraba ni omejena samo na prisilni spolni odnos (oralni, analni ali vaginalni), ampak vključuje širok spekter spolnih vedenj, od poskusa, da bi odrasli dosegel spolni odnos z otrokom, do nadlegovanja, otipavanja, razkazovanja genitalij, poljubljanja na način, ki je namenjen le odraslim, nesramnih pripomb in ogovarjanja otroka na erotičen način, slačenja, golote, siljenja otroka, da gleda pornografske filme ali slike, dotikanja otrokovih spolnih organov ali siljenja otroka, da se dotika spolnih organov odraslega, opazovanja otroka, fotografiranja otroka in uporaba fotografij za spolne namene, samozadovoljevanja odraslega pred otrokom ali siljenja otroka, da se samozadovoljuje pred odraslim, digitalne penetracije (s prsti ali predmeti) v vagino ali danko. K spolni zlorabi štejemo tudi siljenja otroka, da je navzoč pri spolnem odnosu odraslih, spolni odnos na suho, prisilni spolni akt z živaljo (bestialnost) ter trgovanje in prisiljevanje otrok v prostitucijo (Elliott, 1996; Frangež, 2010; Repič, 2008; Vanček, 2004).

Glede na kakšen način se zgodi spolna zloraba, ločimo tri vrste:

- Spolna zloraba kot enkratni dogodek
- Zloraba, ki se ponavlja dlje časa, vendar storilec ni ožji družinski član
- Incest

Spolna zloraba kot enkratni dogodek je vrsta zlorabe, ki se pojavlja kot osamljen incident. Storilec je lahko neznanec ali pa nekdo, ki ga otrok pozna. Ta vrsta zlorabe vključuje otipavanje na javnih mestih, razkazovanje genitalij na javnih prostorih, opolzki telefonski klici in posilstvo, kot najbolj nasilna oblika spolne zlorabe (Bain in Sanders, 1996: 17). *Posilstvo* je prisilno oralno, analno ali vaginalno spolno občevanje. Posilstvo je povezano tudi z nezaželeno nosečnostjo in spolno prenosljivimi boleznimi (Horvat, 2004). Posiljevalci so v veliki večini primerov znane osebe (največkrat moški), ki ga otrok pozna dlje časa, mu zaupa, verjame in se ga ne boji. Posiljevalci tudi večinoma niso perverzneži ali duševno prizadete osebe (Plaz, 2000: 126). Med žrtvami so najpogostejši adolescenti (Bain in Sanders, 1996: 17).

Zloraba, ki se ponavlja dlje časa, vendar storilec ni ožji družinski član, se pogosto začne postopoma. V prvem obdobju gre le za zavajanje in pridobivanje naklonjenosti otroka, zato to

le redki prepoznajo kot spolno zlorabo. Storilec je običajno sosed, učitelj, trener, družinski prijatelj ali sorodnik, torej nekdo, ki mu otrok zaupa in ki se tudi sicer v okviru svojega dela ukvarja z otroki. Žrtve so lahko deklice ali dečki (Bain in Sanders, 1996: 18). Pod to vrsto spolnih zlorab sodita tudi seksualni krog in ritualna zloraba. Kadar otroka zlorablja neznani storilec, govorimo o *seksualnem krogu*. Storilec do potencialnih žrtev največkrat pride s podkupovanjem in denarjem (prav tam). *Ritualna zloraba* poteka kot del obreda nekaterih verskih sekt, ki imajo nemalokrat obeležje sadističnih ritualov. Storilci pri tem uporabljajo izjemno močne oblike ustrahovanja, zato so tovrstni zločini le redko odkriti (prav tam: 19).

Incest je spolni akt, ki ga otroku ali mladostniku vsili oseba iz njegove družine, ki zlorablja svoj položaj, moč in zaupanje (Horvat, 2004). Storilec je ožji družinski član, najpogosteje oče, očim, dedek ali brat. Gre za najpogostejšo vrsto spolne zlorabe, ki zaradi zasebnosti dolgo časa ostaja skrivnost in se le redko odkrije. Med žrtvami so pogosteje deklice, vendar pa so lahko žrtve tudi dečki (Bain in Sanders, 1996: 19). Incest lahko pomeni tudi prostovoljni spolni odnos med družinskimi člani ali krvnimi sorodniki, zato moramo biti pri rabi tega izraza skrajno previdni. Courtoisova (v Repič, 2008: 92) incest deli na dva dela – zlorablajoči in nezlorablajoči, odvisno od tega, v kakšni obliki in s kom se pojavi. Kdaj pri incestu ne gre za zlorabo, je včasih težko natančno opredeliti. Nedolgo nazaj je veljalo, da je incest nezlorablajoč takrat, ko je med osebama do pet let razlike v letih, danes pa velja, da je nezlorablajoči incest tisti, ki se pojavlja med sorodniki podobne starosti in gre med njimi za vzajemno željo brez kakršnekoli prisile (prav tam: 93). Po Kazenskem zakoniku pri nas incest od leta 2008 tudi ni več kaznivo dejanje, razen če je v to vpletena mladoletna oseba; incest oziroma krvoskrunstvo je opredeljeno kot spolno občevanje z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti ali z mladoletnim bratom oziroma sestro (KZ-1, 195. člen).

2.3.3. Faze spolne zlorabe otrok

Spolna zloraba otrok poteka v štirih fazah, ki jih vsak avtor poimenuje nekoliko drugače. Prav tako je treba vedeti, da gre vsak otrok skozi procese zlorabe na drugačen, svojstven način.

Za žrtev se prvi poskus spolne zlorabe zgodi nenadoma in nepričakovano. Toda v resnici je storilčeva *priprava* na spolno zlorabo dolgotrajna in vključuje fantaziranje o spolni zlorabi, iskanje primerne otroka in pripravo na samo spolno aktivnost, pri čemer storilec uporablja različne strategije, s katerimi otroka ujame in si ga podredi, omreži. Storilec za svoje dejanje

izbere situacijo, ko je sam z žrtvijo. Z osamitvijo otroka storilec zgradi nadzor nad okolico, temu pa sledi preizkušanje otrokove primernosti z »naključnimi« dotiki otrokovih intimnih delov, pri tem pa opazuje njegov odziv (Wais in Gallé, 2001: 23-28). Na tem mestu že govorimo o *prvi fazi – prvi poskus spolne zlorabe*. V začetku procesa spolnega zlorabljanja storilec žrtve običajno še ne posili, temveč uporablja druge oblike spolne zlorabe, kot so božanje telesa, draženje erogenih con, dotikanje po spolovilih, kar povzroča žrtvi ugodje, hkrati pa v njej sproži občutke presenečenja, krivde, nemoči, obupa in sramu (Dečman Dobrnjič, 2004: 37). Otrok poskuša razumeti vedenje storilca, skuša doseči nekakšno spravo z njim in verjame njegovim obljubam, da se to ne bo več ponovilo. Žrtve, predvsem mlajše od sedem let, običajno niti ne vedo, da gre za spolno zlorabo, čutijo pa, da se jim dogaja nekaj nenormalnega in prepovedanega. Spolna zloraba je v tej fazi pogosto zanikana ali razvrednotena (prav tam).

Ko storilec vidi, da otrok molči o spolni zlorabi, dejanje ponovi. Pri svojem početju postaja vse drznejši, v spolnost pa aktivneje vključuje tudi samo žrtev, ki ga mora na primer spolno zadovoljevati na različne načine. Govorimo o *drugi fazi – ponovitev spolne zlorabe*. Čeprav se zloraba, kljub storilčevim obljubam, ponovi, otrok običajno zanika njen obseg in o tem še naprej molči. Velikokrat se počuti krivega in osramočenega. Storilec nemalokrat žrtev prepriča, da ga je sama spodbudila k takšnemu ravnanju ali da si je tega celo želela. Otrok začne temu počasi tudi sam verjeti, zato spolna zloraba dolgo časa ostaja skrivnost. Žrtev lahko molči tudi zato, ker si še vedno prizadeva razumeti in opravičiti vedenja storilca. Za lažje razumevanje takšnega ravnanja, moramo upoštevati odnos otroka do avtoritete ter da je otrok na storilca čustveno navezan in od njega odvisen. V tej fazi okolica spolne zlorabe, če ne gre za nasilje z vidnimi telesnimi posledicami, še ne opazi (Dečman Dobrnjič, 2004: 37-38).

Sledi *tretja faza – spolna zloraba kot sestavina odnosa*, v kateri storilec vse pogostejše zlorablja otroka in ga tudi posili. Otrok skuša spolno zlorabo ustaviti na različne načine, zato se njegovo življenje vrti le še okoli tega, na kakšen način bi lahko omejil spolno zlorabljanje. Na drugi strani imamo storilca, ki se neprestano trudi še bolj nadzorovati otroka (tudi z ustrahovanjem, grožnjo) ter v otroku na različne načine sprožiti še večjo negotovost in zmedenost. Otrok v tej fazi običajno še ni sposoben razkriti storilca, družina in okolica pa zaradi vse bolj izraženih specifičnih vedenj otroka že lahko opazi njegovo stisko in dejstvo, da se z njim nekaj dogaja. Če otrok živi v okolju, ki zlorabo sprejema kot prepovedano dejanje,

se spolno zlorabljanje nemalokrat prekine. Če pa otrok izvira iz okolja, ki je tolerantno do nasilja, ljudje pogosto obsojajo žrtev, so do nje nespoštljivi, neetični, jo obsojajo in ji nočejo pomagati, zato se spolna zloraba lahko nadaljuje. Storilec v tej fazi nemalokrat otroka še bolj izolira iz okolice, ravno zaradi bojazni pred razkritjem (Dečman Dobrnjič, 2004: 38).

Za tem nastopi še zadnja, *četrta faza – razkritje storilca*. Otrok se zave, da mu storilec s svojim ravnanjem škoduje in da sam ne more preprečiti tovrstnega početja. Nastopi točka preloma in otrok razkrije svojo zgodbo. Pomoč praviloma poišče zunaj družine, pri prijateljih, svetovalnih delavcih v šoli ali dijaškem domu, vzgojiteljih, učiteljih, na centru za socialno delo, skratka tam, kjer čuti, da mu bodo verjeli in mu bodo pripravljeni pomagati. Otrok lahko nasilje preseka tudi tako, da odide od doma. V tej fazi imajo izredno pomembno vlogo ravno pedagoški delavci, ki imajo z otrokom veliko stika (Dečman Dobrnjič, 2004: 38). To potrjujeta tudi Wais in Gallé (2001: 35), ki menita, da razkritje spolne zlorabe le redko sproži žrtev sama, temveč to običajno storijo tretje osebe, ki opazijo znake spolne zlorabe.

Po razkritju se spolno zlorabljanje običajno prekine, s tem pa se ne prekine tudi otrokovo trpljenje. Spolna zloraba pusti v otroku hude posledice, zato je razumljivo, da bo pot okrevanja še kako dolga. Četrta fazi sledi torej obdobje, v katerem se žrtev sooča z različnimi posledicami. Gre za tako imenovano *obdobje krize*, za katero so značilna velika nihanja v počutju. To obdobje je za žrtev izredno težavno obdobje, odločilnega pomena pa je podpora bližnjih (Bain in Sanders, 1996: 50).

2.4. ŽRTVE SPOLNIH ZLORAB

Večina storilcev si za žrtev izbere otroka, ki mu je blizu oziroma ga pozna. Otroci so najpogostejše spolno zlorabljeni doma, pri rejnikih, posvojiteljih, v šoli, pri prostočasnih in športnih dejavnostih, v skrbi socialne službe in drugih institucij. Kot pravi Vanček (2004: 75), več kot polovica spolnih zlorab izvira iz družinskega kroga. Primeri, ko je otrok žrtev spolne zlorabe tujca, so redki, čeprav ga ravno pred njimi svari večina staršev in drugih odraslih.

»Za zlorabo so ranljivi vsi otroci, ne glede na raso, vero, socialni in ekonomski status, in ne glede na to, s kom in kje živijo« (Frangež, 2010: 98). Spolna zloraba je torej prisotna v vseh slojih prebivalstva, saj so storilci lahko ugledni in visoko izobraženi zdravniki, odvetniki,

direktorji, bankirji, inženirji, pa tudi preprosti delavci. Razlika je le v tem, da se v javnosti za spolno zlorabo otrok, kjer so bili storilci neznane osebe ali osebe iz nižjih družbenih slojev, prej izve (Frei, 1996: 16).

Kljub temu so med žrtvami pogostejše tisti otroci, ki se storilcu zdijo »primernejši«. To so predvsem otroci, ki so že po naravi bolj plahi, zadržani, pasivni, manj samostojni in samozavestni, bolj osamljeni, niso vešč pri navezovanju stikov, dajejo videz negotovosti, iščejo več pozornosti, trpijo za pomanjkanjem ljubezni in/ali izhajajo iz disfunkcionalnih družin oziroma družin z različnimi problemi. Med bolj izpostavljenimi so tudi otroci z različnimi duševnimi motnjami ali motnjami v razvoju (Vanček, 2004: 75-76). Takšne otroke je lažje obvladovati, jih prepričati, da je njihovo početje povsem normalno in spolno zlorabo ohraniti kot skrivnost. Storilci se pri svojem početju tako počutijo bolj varne, saj so možnosti, da bo takšen otrok poiskal pomoč pri drugih odraslih, zelo majhne (Kuhar et al., 1999: 24).

Vsako leto je na svetu prizadetih na tisoče otrok vseh starosti. Ljudje pogosto menijo, da so med najbolj ogroženimi predvsem dekleta, ki so v puberteti, a temu še zdaleč ni tako. Najbolj ogroženi naj bi bili namreč mlajši otroci med 7. in 13. letom starosti (Henderson, 2000; v Rus Makovec, 2003: 72). Na to je družbo opozoril že nemški kriminalistični urad, ko je leta 1985 razglasil, da je bilo kar 45 % žrtev starih manj kot 10 let. Zlorabljeni so lahko tudi dojenčki ali malčki, ki zaradi hudih življenjsko nevarnih poškodb nemalokrat pristanejo v bolnišnicah (Frei, 1996: 16).

Malo manj kot dve tretjini vseh zlorab se zgodi otrokom med 3. in 5. letom starosti, najpogostejše pa žrtve spolnega nasilja postanejo otroci v starosti med 8. in 9. letom. (Bain in Sanders, 1996: 15).

Tudi Vanček (2004: 75) navaja podobne številke. Povprečna starost žrtve naj bi bila 9,9 let za dečke in 9,6 let za deklice. Kar 90 % vseh spolnih zlorab se začne pred otrokovim 12. letom, najpogostejše pa so žrtve spolnih zlorab otroci, stari med 6 in 8 let.

Število otrok, ki so žrtve spolnih zlorab, je veliko. Češka raziskava je pokazala, da je bila med univerzitetno izobraženimi ženskami, starimi od 40 do 50 let, v otroštvu spolno zlorabljena vsaka tretja. Green navaja podobne številke, saj naj bi nasilni spolni stik v otroštvu doživelo 38 % žensk (Dečman Dobrnjič, 2004: 36). V Ameriki sta pred dopolnjenim osemnajstim

letom spolno zlorabljen vsaka tretja deklica in vsak sedmi deček (Bass in Davis, 1998: 35). Podobno pravi tudi Vanček (2004: 75), saj so raziskave v Ameriki in Evropi pokazale, da naj bi izkušnjo spolnega nasilja doživelo vsako tretje/četrto dekle in vsak sedmi/osmi fant. Še natančneje nam z odstotki dejstva ponazorita Finkelhor&Williams (v Vanček, 2004: 75), ki menita, da naj bi bilo spolno zlorabljenih 27 % deklic in 16 % dečkov. Razmerje glede spola otrok kaže, da je med žrtvami trikrat več deklic kot dečkov (Rus Makovec, 2003: 72).

Pri nas so številke zelo podobne. Raziskava, ki je bila izvedena v Sloveniji, je pokazala, da je bilo med vsemi udeleženci v raziskavi *spolno zlorabljen vsaka peta deklica in vsak sedmi deček* (Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2016).

Kot lahko vidimo, se statistike o številu spolno zlorabljenih otrok, glede na spol in starost žrtve, med seboj nekoliko razlikujejo, skupno vsem pa je to, da je med žrtvami več deklic kot dečkov in da je največ otrok zlorabljenih v starosti od srednjega in poznega otroštva do adolescence.

Čeprav med žrtvami prevladujejo deklice, pa to še ne pomeni, da tudi dečki niso žrtve spolnega nasilja. Na slednje vse prevečkrat pozabljamo, o čemer nam pričajo tudi mediji in različne strokovne literature, ki se s svojimi vsebinami posvečajo predvsem spolnim zlorabam žensk. Tudi po nazivih nekaterih nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja v družini, lahko vidimo, da je pomoč namenjena predvsem ženskam. Statistike kažejo, da se odstotek zlorabljenih deklic v primerjavi z zlorabljenimi dečki sorazmerno povečuje s starostjo otrok (Frangež, 2010: 98), kar pomeni, da med moškimi žrtvami prevladujejo predvsem mlajši dečki. Koliko moških je v resnici žrtev spolne zlorabe, ni znano. Repič (2006: 90) ocenjuje, da se število moških, ki so bili v otroštvu spolno zlorabljeni, giblje nekje med 3 % in 34 %. Do tako velikega razpona prihaja zaradi več dejavnikov, predvsem zaradi različnih definicij spolne zlorabe in dejstva, da se moški zaradi stereotipov le redko odločijo za razkritje. Dečki so med spolnim zlorabljanjem pogostejše huje telesno poškodovani kot deklice, saj storilci pri svojem dejanju običajno uporabljajo fizično nasilje, medtem ko pri deklicah uporabljajo predvsem psihično nasilje, prigovarjanje, dobrikanje in izrabo avtoritete. Tudi Bain in Sanders menita (1996: 15-16), da število žrtev moškega spola še zdaleč ni zanemarljivo, saj je neodkritih zlorab pri dečkih precej več kot pri deklicah.

2.4.1. Zakaj otrok ne razkrije spolne zlorabe

Na eni strani imamo odraslega, storilca, ki ima znanje, moč in avtoriteto, ki jo lahko uspešno uporabi in izrabi proti otroku na različne načine. V primeru nasilnih dejanj gre predvsem za telesno premoč in nadvlado, še pogosteje pa odrasli pri spolni zlorabi uporabi bolj skrite zvijače in pretkane načine, kot so na primer lepo besedičenje, izkazovanje večje pozornosti in nadpovprečne naklonjenosti v vsakdanjem življenju, kupovanje daril ali predstavitev spolnih aktivnosti kot del iger, ki so povsem običajne in normalne. Odrasli je dovolj razumen, izkušen in premeten, da otroka zavaja na samem, kadar ni nikogar drugega v bližini, pri tem pa svoja ravnanja obrazloži z besedami, ki se otroku v dani situaciji zdijo smiselna in logična. Zavajanje storilca je dolgotrajni proces, ki poteka premišljeno in postopoma, zato otrok dolgo časa pravzaprav niti ne ve, da je to, kar se mu dogaja, v resnici zloraba.

Na drugi strani imamo otroka, žrtev, ki je naučen in vzgojen, da mora odraslim, ki jih pozna, predvsem pa staršem, zaupati, jim verjeti in jih ubogati. Zlasti v avtoritarnih družinah je ubogljivost še toliko večja. Otroški svet je majhen in v zgodnjih letih vključuje le malo ljudi in dogodkov. Zato otrok niti ne more vedeti, kaj se dogaja izven družinskega kroga, kaj je prav in kaj narobe, saj pozna le tisto, kar se mu dogaja doma. Otrok odraslemu, ki mu je blizu, ki zanj skrbi in ga ima rad, neomajno zaupa, zato ne pričakuje, da bi ga lahko ta ista oseba kakorkoli ranila in prizadela. Otrok tudi nima sposobnosti odraslega, da sklepa, konceptualizira, preudarja in nasprotuje (Walker, 1996: 125). Prav tako nima ustreznega znanja, da bi vedel karkoli o spolnosti, o tem, kaj je normalno in kaj ne.

Mlajša, kot je žrtev, lažje delo ima storilec, saj lahko otroka zlahka prepriča, da je to, kar z njim počne, povsem normalno, v redu in da mora o tem, ker on tako hoče, tudi molčati (Bain in Sanders, 1996: 20). O spolni zlorabi najdlje molčijo tisti otroci, ki postanejo žrtve družinskega člana, ožjega sorodnika ali vzgojitelja, učitelja, trenerja, torej tiste osebe, ki je otroku blizu. Spolna zloraba otrok v povprečju traja od 3 do 5 let (Vanček, 2004: 75), kar predstavlja res dolgo obdobje, ko otrok, kljub trpljenju, molči.

Še preden začnem z navajanjem razlogov, zakaj otrok ne razkrije spolne zlorabe, se nam eden ponuja že sam od sebe. Le komu naj otrok pravzaprav sploh zaupa, ko pa se je mogočni svet odraslih zarotil proti njemu? Ko so ga prevarali in izrabili prav tisti ljudje, ki bi ga morali varovati. Ko je njegovo edino okolje, ki ga pozna, postalo nevarno. Ko lahko upravičeno

pričakuje, da mu samo razkritje ne bo nič pomagalo. Za razliko od odraslih žrtev, otrok tudi ne more zapustiti doma in se ločiti od staršev. Še več, otrok si življenja brez staršev niti ne predstavlja, saj je od njih skoraj povsem odvisen – potrebuje njihovo zaščito, varnost, skrb, prehrano, nežnost, ljubezen in za izpolnitev drugih svojih želja (Walker, 1996: 126).

Poleg nezaupanja v ljudi, so razlogi za molk še strah, da mu drugi ne bodo verjeli in strah, da bo razkritje prineslo še hujše posledice kot ponovna spolna zloraba. Večina žrtev spolne zlorabe ne prijavi tudi zaradi čustvene zmedenosti, nezaupanja svojim občutkom, zaradi močnih občutkov krivde in sramu, prevzemanja odgovornosti nase ter strahu pred storilcem, ki je večplasten: strah pred maščevanjem, grožnje storilca, da bo ranil žrtev ali druge družinske člane, ki jih ima otrok rad, strah, da bo storilec naredil kaj sebi, saj otrok do njega še vedno čuti neko naklonjenost. Otrok molči tudi zato, ker se boji, da bi z razkritjem osramotil svoje starše oziroma storilca in da bi izgubil še tisto naklonjenost, za katero misli, da jo ima, če se zloraba dogaja znotraj družine (Bašič, 1997: 160). Poleg strahu pred storilcem je torej prisoten tudi strah pred izgubo družine in strah pred izpostavljanjem okolici. Slednje je povezano tudi z razširjenim mitom, da otrokom vendarle ni vsega verjeti (Mikuš Kos, 1997: 54). Otrok se tako boji zasmehovanja in poniževanja, boji se, da bi izgubil prijatelje, sorodnike, znance in da bi se proti njemu obrnil tudi drugi roditelj, ki otroka ne zlorablja. Prav tako obstaja tudi strah, da bi institucije, ki so zadolžene za pomoč žrtvam in pregon storilcev, odpovedale.

Mnogo otrok, kljub doživetemu šoku in hudim bolečinam, zaradi različnih razlogov tako nikoli ne pove, kaj se jim je zgodilo. Zaradi molka se otrok počuti vedno bolj umazanega in vrednega zasramovanja. Najhuje pri vsem tem pa je to, da otrok začne počasi verjeti, da je za vse, kar se mu je zgodilo, odgovoren in kriv sam. Zato se še toliko bolj trudi, da zloraba ostane skrivnost.

Kljub temu se je treba zavedati, da marsikateri otrok skuša o zlorabljanju spregovoriti, a to običajno počne na posreden, nejasen način. Žrtev velikokrat ne govori o sebi, temveč opisuje dogodek oziroma določena dejanja, kot da so se zgodila nekomu drugemu, na primer prijatelju ali izmišljeni osebi, ki jo otrok pozna. S tem previdno in rahlo namiguje okolici (dobrim prijateljem, sorodnikom, sosedom, učiteljem), da se nekaj dogaja, čaka na njihove reakcije in si želi oziroma po tiho upa, da bi ga kdo povprašal po tem, kar ga obremenjuje (Mikuš Kos, 1997: 60).

Zaradi različnih čustev in občutkov (občutek umazanosti, okuženosti, zaznamovanosti, drugačnosti) je otrok tudi prepričan, da se mu že navzven vidi, da je drugačen, da je žrtev spolne zlorabe. Toda, ker se okolica na to ne odziva, se otrok še bolj zapre vase, izolira in osami. Zloraba se tako nadaljuje, občutki krivde in sramu pa se le še povečujejo. S trajanjem spolne zlorabe otrok vse manj verjame, da bi mu kdorkoli še lahko verjel, kaj se mu dogaja. Tako ne razmišlja več o tem, komu in kako bi povedal za zlorabo, temveč na kakšen način bi se ognil oziroma zmanjšal pogostost dogajanja (Bašič, 1997: 160).

Otrok na spolno zlorabo opozarja tudi z različnimi znaki, s katerim kliče na pomoč, a jih okolica presliši, ne opazi, ne prepozna. Med njimi so spremenjeno in nenavadno, lahko tudi odklonilno vedenje, spremenjen način govora, psihične in fizične spremembe, zloraba alkohola, drog ipd.

Kljub mnogim različnim sporočilom, ki jih otrok posreduje s svojim vedenjem, mu odrasli velikokrat ne znajo prisluhniti, niso sposobni prepoznati znakov ali pa preprosto ne zmorejo pogovora o tem, zato zavestno odrivajo misel na spolno zlorabo ali jo celo prikrivajo (Bašič, 1997: 158). Otrok, ki spregovori, a ni slišen in razumljen, se sreča z novo izdajo. Še huje je takrat, ko otrok jasno pove za zlorabo, a mu odrasli ne verjamejo. Otrok s tem doživlja dvojno zlorabo, ki njegovo travmo še poglobi (Zaviršek, 1994: 62).

Povsem naivno in nerazumevajoče je torej, da razloge za molk otroka odpravimo s stereotipnimi sporočili (boji se storilca, boji se, da mu ne bodo verjeli) ali še huje, da žrtvi ob razkritju spolne zlorabe zastavljamo vprašanja, kot so: »Zakaj vendar nisi povedala, ali res nisi morala nikomur zaupati?« (Bašič, 1997: 158). Ko se torej sprašujemo, zakaj otrok ne pove za spolno zlorabo, ni dovolj, da razloge iščemo samo v otroku, temveč se je smiselno vprašati, zakaj tudi odrasli tega ne opazijo, tisti, ki opazijo, pa resnico zanikajo ali se ji izogibajo.

2.4.2. Strategije preživetja

Odrasle ženske uporabljajo različne strategije preživetja, ki se nanašajo predvsem na upor oziroma način ravnanja med samim dejanjem. Ženske pri tem uporabljajo fizične (boj, beg), verbalne (kričanje, tiho prigovarjanje, humor) in kognitivne (razcep ali odločitev o podreditvi storilcu, da bi se izognili hujšim poškodbam) strategije. Katero obliko upora bodo uporabile,

je odvisno od storilca, situacije in ženske same. V eni od raziskav so ugotovili, da se je 60 % intervjuvanih uprlo fizično, 40 % pa jih je jasno povedalo, da nasprotujejo spolnim odnosom. Ženske se fizično uprejo predvsem takrat, ko je storilec tuja oseba, medtem ko je besedni upor pogostejši v primerih, kadar ženske storilca poznajo, ali izjemoma pri neznancu, kadar se bojijo za svoje življenje oziroma da bi s fizičnim uporom tvegale še hujše posledice (Kelly, 1996: 158).

Ko gre za otroke, je povsem razumljivo, da je upor še toliko težji, saj ima otrok na voljo »manj fizičnih, čustvenih in materialnih virov, na katere bi se lahko uprl« (Kelly, 1996: 161). Čeprav se otroci le redko odločijo za fizični boj, ker so preprosto manjši in šibkejši od storilca, pa to še ne pomeni, da se ne upirajo. Kot obliko upora običajno uporabljajo nekoliko drugačne strategije, ki se nanašajo predvsem na obdobje med eno in drugo spolno zlorabo. Med njimi so različni poskusi, s katerimi otrok skuša nadzorovati dostop moškega oziroma storilca do njega, upiranje oziroma kljubovanje njegovi avtoriteti ob drugih priložnostih, pogovarjanje in pogajanje s storilcem, bipolarnost doživljanja storilca in drugo. Te strategije upora naj bi bile tako imenovane »pasivne strategije«, s čimer pa se Kelly (1996: 161-162) ne strinja. Po njenem je vsak upor aktiven, saj vključuje nenehno sprejemanje različnih odločitev, prilagajanje vedenja ter iskanje in usmerjanje otroka, da bi se storilcu uspešno ognil.

Med najpogostejšimi oblikami vedenja otrok v času trajanje spolne zlorabe, ki jih navaja Dečman Dobrnjič (2004: 39-41), so:

- *Umikanje pred storilcem in prilagajanje vedenja:* Med bolj pogostimi oblikami vedenja, ki ga razvije žrtev, je izogibanje oziroma fizični umik pred storilcem ter prilagajanje. Žrtev bo naredila vse, da bi onemogočila oziroma preprečila naslednjo spolno zlorabo. Ves čas je v nenehni obrambni pripravljenosti, predvideva, kje se storilec giblje, kdaj se vrne domov, kdaj lahko pričakuje spolni napad, kako ga lahko ustavi. Zaradi nenehnega predvidevanja in stalne pripravljenosti od žrtve to zahteva veliko energije, moči in iznajdljivosti. Žrtev se vse bolj osredotoča na storilca in na to, kako bi onemogočila ponovno zlorabo, pri tem pa zanemarja svoje občutke, čustva, misli. Žrtev postaja vse bolj čustveno otopela, hkrati pa izgublja moč, saj se storilcu ne more postaviti po robu. Ko se spolna zloraba ponovi, se strahovi pred storilcem še povečajo, počuti se krivo, nemočno, nesposobno, manjša se občutek lastne vrednosti. Žrtev na koncu največkrat sprejme dejstvo, da zanjo ni rešitve.

- *Bipolarnost doživljanja storilca – nerealnost presoje*: Da se žrtev znebi strahu pred storilcem, ki ga povzročata nenehna negotovost in napetost, razdvoji podobo storilca na dva nasprotujoča si dela: »dobri« in »slabi« storilec. »Slabi« storilec je tisti, ki zlorablja, zato se žrtev počuti nemočno, boji se njegovih groženj in verjame, da pred njim ne more zbežati. »Dobri« storilec je prijazen in ljubeč, zato je žrtev prepričana, da jo ima rad in upa, da bo s svojim vedenjem vendarle prenehal. Žrtev izgubi možnost realne presoje in s svojim vedenjem opravičuje vedenje storilca oziroma odgovornost za spolne zlorabe prevzame nase. Žrtev tako ne »separira« samo storilca, temveč hkrati »separira« tudi sebe in svoja čustva, kar ji omogoča lažje preživetje telesnih in duševnih bolečin.
- *Beg od doma* kot strategijo preživetja otrok težje in le redko uporabi, saj velikokrat ne ve, kam naj gre ali pa celo nima kam iti, ker je premlad, da bi se lahko sam preživljal (Kelly, 1996: 162-163).
- *Zmanjšanje ali minimaliziranje pomena spolne zlorabe in pozabljanje*: Ti vedenji bom natančneje opisala nekoliko pozneje.

Za lažje razumevanje otrokovega vedenja je treba upoštevati značilnosti spolne zlorabe otrok. Večina spolnih zlorab se dogaja za zaprtimi vrati znotraj družine, kar povzroči osamitev žrtve. Hkrati se otrok sooča z najrazličnejšimi strahovi (strah pred samim seboj zaradi občutka krivde in sramu, strah pred storilcem, strah, da ne more zaustaviti zlorabe in strah pred drugimi), zaradi česar si otrok prizadeva, da dejanje ostane prikrito. Ker spolne zlorabe običajno trajajo več let, mora otrok razviti določene oblike vedenja, ki mu omogočajo, da lažje vzdrži v dani situaciji stalne pripravljenosti, strahu in osamljenosti. To imenujejo *strategije preživetja*. Oblike vedenja so si lahko podobne in se med seboj prepletajo oziroma dopolnjujejo, pri čemer žrtev vedno izbere tisto vedenje, ki se ji v določeni situaciji zdi najboljše.

Če nisi tudi sam doživel spolne zlorabe, je težko verjeti, da je včasih težko razumeti, kako lahko nekdo tako kruto dejanje kar pozabi ali pa storilca razdvoji na dva dela: na »dobri« in »slabi« storilec. Pa vendar, ob upoštevanju vseh značilnosti in dinamike spolne zlorabe otrok, lahko strategije preživetja oziroma vse oblike vedenja označimo kot ustvarjalne, iznajdljive in zdrave reakcije na okolje, ki žrtvam omogočajo preživetje v nevarnem okolju (Dečman Dobrnjič, 2004: 39).

Strategije preživetja so torej najpogostejša ravnanja, ki jih žrtev spolne zlorabe uporablja za preživetje. Nekatere strategije preživetja (poleg že zgoraj omenjenih) uporabljajo otroci, ki so še vedno žrtve spolnih zlorab, prav vse pa se nanašajo na odrasle preživele, ki so bili žrtve zlorabe v otroštvu in jim te strategije preživetja pomagajo na poti k okrevanju. Med njimi so (Bass in Davis, 1998):

- *Omalovaževanje*: to pomeni, da se žrtev vede tako, kakor da se ni zgodilo nič hudega. Pri omalovaževanju gre torej za zmanjševanje pomena dogodkov.
- *Racionaliziranje*: to je način, kako žrtev zlorabo razumsko obrazloži in opiše, pri čemer si izmisli vzroke, s katerimi opraviči dejanje storilca.
- *Zanikanje*: zanikanje pomeni, da žrtev spolno zlorabo zanika, kakor da se nikoli ni zgodila oziroma se ne dogaja, pri tem pa tudi sama začne verjeti v to. Zanikanje je prisotno predvsem v incestuoznih družinah in v družinah, kjer vlada alkohol.
- *Pozabljanje*: pozabljanje je eden od najučinkovitejših in najpogostejših načinov spopadanja žrtve s spolno zlorabo. Človeški um ima neverjetno zmožnost potlačevanja občutkov in nekateri otroci so zmožni zlorabo pozabiti celo medtem, ko se dogaja.
- *Razcep ali disociacija (pomanjkanje celovitosti in zapuščanje telesa)*: z razcepom opišemo dve različni čustveni stanji oziroma dva nasprotujoča si pogleda na istega človeka ali dogodek (dobri-slabi). Prva oblika razcepa je *pomanjkanje celovitosti* in se pojavi kot stranski učinek pozabljanja. Gre za občutek, da je oseba razcepljena v več kot eno osebo. To pomeni, da se v isti deklici skrivata majhna deklica z lepim otroštvom in deklica, ki jo preganjajo nočne more in različne pošasti. Druga oblika razcepa je *zapuščanje telesa*. Žrtev spolnih zlorab pogosto telesno otopi in tako ne čuti tistega, kar se ji dogaja. Gre za zapuščanje telesa in opazovanje zlorabe, kakor da se dogaja od daleč. To žrtvi omogoča, da se distancira od bolečine, čutenja in stiske, ki je sicer prisotno v času zlorabe. Otrok s takšnim razcepom minimalizira posledice travme ter lažje prenaša ponižanje in bolečine. Pri nekaterih osebah je disociacija celo tako močna, da žrtev resnično verjame, da se je zloraba zgodila nekomu drugemu, da si je zgodbo izmislila ali da je šlo le za grde sanje (Repič, 2008: 42).
- *Nenehen nadzor*: žrtev z nadzorom dobi občutek varnosti, ki je v času zlorabe ni imela. Predvsem odrasle ženske, ki so bile žrtve spolne zlorabe v otroštvu, morajo nenehno nadzorovati okoliščine v svojem življenju, pri čemer grede s svojim vedenjem lahko zelo daleč. Nekatere so nagnjene k obsesivnemu čiščenju stanovanja, druge se strogo držijo dnevnega rituala, tretje želijo za vsako ceno doseči, da se vse

odvija po njihovo. Včasih ženske nadzor ohranjajo celo tako, da ustvarijo *kaos*. S svojim nenadzorovanim vedenjem prisilijo ljudi, da ob njihovem prihodu vse spustijo iz rok in se začnejo ukvarjati z njihovimi problemi. Na ta način pritegnejo pozornost (čeprav negativno) in dobijo položaj v svoje roke.

- *Miselna odsotnost*: nekatere žrtve imajo neverjetno sposobnost, da so miselno odsotne. Na ta način se distancirajo od bolečine, vendar hkrati zamujajo tudi vse dobro, kar se jim dogaja v življenju.
- *Nenehna čuječnost*: nenehna čuječnost pomeni, da je žrtev ves čas na preži (lahko tudi nezavedno) in zazna vsako najmanjšo spremembo v okolju. Žrtev se tako ne more sprosti, saj sproščenost zanjo pomeni večjo ogroženost. Čeprav so nekatere ženske lahko zaradi svoje visoke ravni zavedanja odlične pri opravljanju poklica, pa je nenehna čuječnost največkrat izredno utrujajoča.
- *Humor*: težke čase je lažje preživeti s smislom za črni humor, cinizmom ali grenko duhovitostjo. Dokler se ljudje smejiijo, to žrtvi predstavlja neko določeno varnost oziroma kontrolo in držanje ustrezne obrambne razdalje. Humor je, če se ga uporablja resnicoljubno, lahko prednost, saj žrtev obvaruje pred jokom in depresijo.
- *Zaposlenost*: eden od načinov, kako žrtev lahko pozabi na spolno zlorabo in se izogne negativnim občutkom, je prekomerno delo, intenzivno ukvarjanje s športom, zaposlitev z vsemi mogočimi obveznostmi, pretirano branje, gledanje televizije, spanje.
- *Beg iz realnosti*: otroci najpogosteje zbežijo v svet domišljije ali pa se zatopijo v branje, gledanje televizije in spanje. Tudi odrasle ženske, ki so preživele spolno zlorabo, lahko še naprej nadaljujejo z intenzivnim fantazijskim življenjem.

2.5. STORILCI

Storilce spolnih zlorab pogosto označimo kot iztirjence, bolnike, nenormalne, motene ljudi. Prav tako storilce povezujemo z alkoholom in različnimi duševnimi motnjami. Če se spolna zloraba zgodi znotraj družine, smo prepričani, da se to dogaja le v disfunkcionalnih družinah, kjer vladajo avtoritarni in represivni vzgojni pristopi, neurejene stanovanjske razmere, revščina, alkohol in nasilje. Ko beseda nanese na storilce, vedno pomislimo, da gre za osebe moškega spola. Pa vendar je resnica čisto drugačna. Storilci so lahko moški in ženske vseh

starosti (Wais in Gallé, 2001: 16). Storilci so v vseh družbenih slojih prebivalstva – med uglednimi zdravniki in tudi med navadnimi delavci. Storilci nimajo vidnih duševnih in vedenjskih motenj ali drugih nenavadnosti, ki bi jih že od zunaj ločevale od drugih. Storilci tudi niso nasilne pošasti, ki skriti v grmovju prežijo za dekleti, kot jih prikazujejo v filmih. Prav tako niso zanemarjeni, smrdiški, starega, sprevrženega in grdega videza. Nemalokrat so to uglašeni in cenjeni ljudje, ki so v družbi izredno priljubljeni, prijazni in vedno pripravljeni drugim priskočiti na pomoč.

2.5.1. Zakaj zlorablajo: dokazovanje moči

Storilce spolnega nasilja pogosto označujemo kot spolne iztirjence, ki so obsedeni s spolnostjo, za dosego svoje spolne zadovoljitve pa uporabljajo grožnje in fizično silo. Toda resnica je čisto drugačna. Storilci z zlorabljanjem otrok ne želijo nadomestiti pomanjkanje spolnega življenja z odraslimi, temveč gre predvsem za dokazovanje premoči in dosego popolne kontrole nad žrtvijo. Spolni odnos in orgazem tako nista prvi in edini cilj spolne zlorabe. Včasih storilec pred posilstvom sploh ne čuti potrebe po spolnosti, čuti pa potrebo po tem, da bi žrtev ponižal ali jo spravil v popolnoma podrejen položaj. Nekateri tudi med posilstvom ne doživljajo orgazma, ga pa doživljajo pozneje, ko fantazirajo o žrtvinem strahu, moledovanju in poniževanju. Cilj storilcev, ki spolno občujejo z osebo, ki si tega ne želi, je v prvi vrsti dokazati, da so močnejši in obvladujejo žrtev, spolna sla pa je drugotnega pomena (Kuhar et al., 1999: 19).

2.5.2. Delitev po spolu

Včasih je veljalo prepričanje, da so storilci spolne zlorabe le moški, danes pa vemo, da so storilci moški in ženske. Po statističnih podatkih, ki jih navaja Vanček (2004: 75), naj bi bilo približno 90 % storilcev moškega spola in 10 % ženskega spola. Rahlo drugačno razmerje nam kažejo podatki iz statistike kaznivih dejanj, ki pravijo, da je bilo med prijavljenimi storilci moških nekoliko več, in sicer približno 95 % (Elliott, 1996: 63). Podobne rezultate navajajo tudi statistični podatki iz študij, ki so jih opravili po vsem svetu (prav tam). Še nekoliko večji odstotek moških storilcev navajata Bain in Sanders (1996: 24), ki pravita, da je med vsemi storilci kar 97 % moških. Odraslih žensk, ki naj bi zlorabljale otroke, je po njunem mnenju zelo malo, mnogi raziskovalci pa jih povezujejo predvsem z resnimi duševnimi motnjami.

Pa vendar, če pogledamo, kdaj so bile raziskave izvedene, lahko vidimo, da se odstotek ženskih storilk v primerjavi z moškimi, z leti povečuje, predvsem na račun vse več odkritih tovrstnih zlorab. Wais in Gallé (2001: 47) nas opozarjata, da splošno prepričanje o storilcih in žrtvah, kjer naj bi bili storilci le moški, žrtve pa ženske, ne velja več. Kolikšen je v resnici odstotek žensk, ki spolno zlorablajo otroke, sicer ne vesta, predvidevata pa, da se giblje nekje okoli 20 odstotkov. Zelo podobno, vendar z visokim razponom, podatke navaja tudi Repič (2008: 23-24), ki se opira na različne avtorje in pravi, da so ženske storilke v od 1 % do kar 24 % primerov.

Razlogi, zakaj med storilci prevladujejo moški, izhajajo že iz zgodovine, kjer so bile ženske podrejene moškemu, očetu, patriarhatu, kar je pogosto vodilo v poniževanje in nasilje nad ženskami in otroki (Muršič; v Lešnik Mugnaioni, 2014: 99). Tudi danes živimo v svetu, ki moškim daje veliko možnosti, da se do žensk in otrok vedejo, kot da so njihova lastnina. V družbi še vedno prevladuje občutek moške dominantnosti, občutek, da ženske in otroci niso tako pomembni in da mora moški nad njimi vršiti kontrolo. Vse to gre pripisati tradicionalnim delitvam vlog moški-ženska, ki se tekom zgodovine niso bistveno spremenile. Nazoren primer so različne igre in igrače, ki jih ponujamo dečkom in deklicam ter različne zahteve in pričakovanja, ki jih gojimo do obeh spolov. Od deklet se pričakuje, da bodo prijazne, popustljive, ubogljive, ustrezljive in da bodo skrbele za druge, medtem, ko se od fantov pričakuje, da ne bodo kazali svojih čustev, temveč bodo pri spoznavanju in ravnanju nastopali pogumno, samozavestno, zahtevno, lahko tudi agresivno (Frei, 1996: 20-21). Jok pri moškemu tako na primer povezujejo s tem, da je moški reva oziroma ni pravi moški. Nič čudnega torej ni, da moški, ki iz različnih razlogov postane šibek in ranljiv, skuša te svoje »pomanjkljivosti« premagati s preizkušanjem svojih moči nad šibkejšim; to pa so največkrat otroci in ženske. Če k temu prištejemo še, da je spolnost sinonim za moškost in moč, potem nam postane jasno, zakaj toliko spolnih zlorab storijo ravno moški storilci (Bain in Sanders, 1996: 28).

2.5.3. Tudi ženska je lahko storilka

Splošno sprejeto je, da ženske otroke predvsem zanemarjajo ter čustveno in fizično zlorablajo, redkeje pa jih zlorablajo spolno (Elliott, 1996: 64). Čeprav med storilci prevladujejo moški in starejši fantje, pa ne smemo pozabiti, da so storilke lahko tudi ženske.

Ko govorimo o ženskih storilkah, se mi nehote, verjetno tudi zato, ker sem sama ženska, porajajo številna vprašanja. Le katera ženska bi lahko spolno zlorabila otroka? Gre za sprevržene ženske ali ženske s hudimi psihičnimi težavami in drugimi motnjami? Gre morda za ženske, ki so jih k dejanju prisilili moški? Četudi so bile ženske same žrtve spolne zlorabe v otroštvu, to še ni opravičilo za izkoriščanje otrok. Še več, takšne ženske, ki so tudi same doživele zlorabo, bi vendarle, po neki zdravi logiki, morale gojiti še večji odpor do nasilja, ne pa ga same celo izvajati. Tudi Wais in Gallé (2001: 50) pravita, da ni nujne povezave med lastno izkušnjo spolne zlorabe v otroštvu in samo motivacijo k zlorabi. Glede na statistiko, ki pravi, da je zlorabljenih več deklet kot fantov, bi potemtakem vendarle moralo biti tudi bistveno več ženskih storilk (prav tam).

Ženske storilke imajo za zlorabljanje otroka celo več priložnosti kot moški storilci. Ženska je pogostejše vključena v nego, skrb in vzgojo otroka, kar lahko s pridom izkoristi za vpeljevanje spolnih prestopkov v otrokov vsakdan. Pri kopanju, previjanju ali igranju lahko mati draži nožnico ali spolni ud otroka, pri ljubkovanju pa dopusti, da se otrok »igra« z njeno nožnico in jo preiskuje (Wais in Gallé, 2001: 48). Spolna zloraba tako poteka še bolj prikrito in neopazno.

Nekateri so prepričani, da ženska storilka na žrtvi ne more pustiti tako groznih posledic, kot moški, predvsem takrat, ko je storilka mlajše in privlačnejše dekle. Prav tako spolno zlorabo velikokrat enačijo s posilstvom, posilstvo pa je nasilno prodiranje spolnega uda v nožnico, česar ženska dejansko ne more početi, zato je tudi ne more zlorabljati (Wais in Gallé, 2001: 48). Pa vendar to ne drži. Tudi ženske storilke lahko svojo žrtev enako travmatizirajo kot moški storilci. Otrok, ki je torej žrtev spolne zlorabe ženske storilke, se srečuje z enakimi posledicami in strahovi, kot jih občutijo žrtve moških storilcev. Lahko pa se pojavijo tudi druga občutja, ki se nanašajo predvsem na občutja drugačnosti od drugih (Bain in Sanders, 1996: 68).

Čeprav se torej sliši še tako neverjetno, so tudi ženske storilke lahko povsem normalne ženske, ki jih dnevno srečujemo na ulici, v službi, šoli, med prijatelji, znanci, sorodniki.

2.5.4. Med storilci prevladujejo ožji družinski člani

Storilce ločimo na dve vrsti: *znani* in *neznani*. Otrok najpogosteje postane žrtev spolnih zlorab v domačem okolju, ki mu predstavlja največjo varnost. V več kot 80 odstotkih otrok storilca pozna in mu zaupa (Bain in Sanders, 1996: 24). Storilci so tako največkrat ožji družinski člani (predvsem oče), sorodniki (dedek, stric), nov mamin partner (očim) in druge otroku znane osebe, kot na primer sosedje, učitelji, trenerji, duhovniki. Spolne zlorabe se največkrat dogajajo v normalnem vsakdanu, storijo pa jih tisti, ki jih otrok pozna, jim zaupa in jih ima rad (Vanček, 2004: 75).

Nekateri storilci za zadovoljitev svojih potreb po moči in obvladovanju žrtve uporabljajo fizično silo in ustrahovanje, saj se jim otrok, ki je ustrašovan in nemočen, zlahka podredi. Toda še večkrat storilci uporabljajo drugačne metode, zlasti če gre za storilce, ki pri otroku iščejo odobravanje, občudovanje, potrjevanje. Namesto uporabe fizične sile otroka zavajajo in z njim manipulirajo. Takšen otrok je storilcu v celoti prepuščen, ta pa lahko z njim počne karkoli hoče, saj mu otrok zaupa in verjame v pravilnost njegovega početja ter ničesar ne pričakuje v zameno (Bain in Sanders, 1996: 25). Storilci torej za storitev svojih dejanj uporabljajo predvsem pretkanost in prijaznost, s čimer izkoristijo otrokovo zaupanje, zato pogosteje zlorabijo otroka, ki mu je blizu, s katerim se je srečal že prej in ima do njega dostop. Le malo storilcev je torej otroku ali njegovi družini popolnoma neznanih, saj spolna zloraba neznanega otroka zahteva veliko več napora in načrtovanja.

V Sloveniji naj bi bilo po (okvirnih) podatkih policije spolno zlorabljenih otrok znotraj ožjega družinskega kroga, torej oseb, ki živijo z otrokom v skupnem gospodinjstvu, kar okoli 30 % (Frangež, 2010: 99). Spolne zlorabe otrok neznanih storilcev se praviloma tudi veliko prej odkrijejo, saj običajno preteče manj časa med dogodkom in prijavo kot v primerih, kjer je storilec znana oseba (prav tam: 103). Praviloma tudi velja, da so deklice spolno zlorabljene pretežno v okviru družine ali družinskih prijateljev, dečki pa so pogosteje žrtve neznanih oseb (Frei, 1996: 17).

2.5.5. Različni tipi storilcev

Storilce med seboj ločimo tudi glede na tip storilca, in sicer ločimo preferenčne, priložnostne in situacijske storilce. Razlike med njimi so predvsem v prilagajanju okolju in situaciji ter

načinu »pridobivanja« žrtve. *Preferenčni storilec* za svoja ravnanja aktivno prilagaja okolje (na primer išče situacije in izgovore, da bi lahko bil z otrokom sam doma ali pa si za partnerko namenoma izbere mati samohranilko), zato si izbere otroka, ki je najbolj ranljiv, ki se najmanj upira in predstavlja najmanjše tveganje. *Priložnostni storilec* izkoristi priložnost, ki se mu ponudi (na primer izkoristi situacijo, ko se z otrokom slučajno znajde sam doma). *Situacijski storilec* pa do otroka primarno ne čuti nobene privlačnosti, vendar ga specifični vedenjski namigi ali okoljski stresorji (običajno povezani z oskrbovanjem otroka) stimulirajo, da otroka spolno zlorabi. Ne glede na to, za kateri tip storilca gre, prav vsi za izvršitev svojih dejanj izkoriščajo različne situacije v okolju (Frangež, 2010: 100).

Nicholas Groth storilce deli na dve glavni skupini: *zatrti storilci* in *pedofili*. Zatrti storilci predstavljajo večino vseh storilcev, ki otroke spolno zlorablajo. Gre za povsem običajne ljudi, velikokrat poročene ali s stalnim partnerskim razmerjem, lahko imajo družino in svoje otroke. Večina teh storilcev ima tudi redne spolne odnose z odraslo osebo. Storilci spolno zlorablajo otroke predvsem zaradi podrejanja, dokazovanja moči in avtoritete ter želje po naklonjenosti in brezpogojni ljubezni, ki jo želi dobiti od otroka. Običajno si storilci za žrtev izberejo deklice in z dejanjem ne prenehajo niti, ko dekleta pridejo v puberteto (Elliott, 1996: 65).

Na drugi strani imamo pedofile, pred katerimi nas družba najbolj svari, čeprav se pojavljajo v manjšini. Gre za ljudi, ki jih spolno privlačijo le otroci, spolna aktivnost z odraslimi pa jih običajni ne zanima. V psihiatriji pedofilijo opredeljujejo kot »*motnjo nepopolne spolne dozorelosti*« in jo uvrščajo med spolne deviacije, ki označuje spolno nadlegovanje otrok za dosego spolne vzburjenosti (Frangež, 2010: 99). Storilci interes do otrok običajno dobijo že v zgodnjih najstniških letih in svoje vedenje izredno težko spremenijo. Večina pedofilov je tudi prepričana, da je spolni odnos med otrokom in odraslim dovoljen, otroke imajo radi in jim ne želijo storiti nič slabega. Pedofile običajno privlačijo predvsem mlajši dečki in večinoma gre za storilce, ki so otrokom neznane osebe. Tudi pedofili za uresničitev svojih dejanj uporabljajo predvsem otrokom »prijazne« metode: dobrikanje, zapeljevanje, navezovanje prijateljskih stikov, nudenje pomoči in podobno. Če se jim otrok zoperstavi, si običajno za žrtev poiščejo drugega. Prav tako je za pedofile značilno, da izgubijo zanimanje za otroka takoj, ko ta začne kazati znamenja fizične zrelosti (Elliott, 1996: 64).

2.5.6. Najpogostejše fraze, ki jih uporabljajo storilci za ustrahovanje žrtve

Storilci, ki spolno zlorablajo otroke, svoje dejanje zelo sistematično načrtujejo. Skrbno si izberejo žrtev, otroku počasi vpeljujejo svoja vedenja s spolno vsebino ter z njim premišljeno in sistematično manipulirajo, s čimer zmanjšujejo tveganje, da bodo odkriti (Walker, 1996: 129). O poteku oziroma fazah spolne zlorabe sem že pisala, o posledicah, ki jih takšno dejanje pusti na otroku, pa bom več govorila v naslednjem poglavju. Na tem mestu bom zato naštela le nekaj fraz, ki jih storilci najpogosteje uporabljajo za ustrahovanje žrtve (Kuhar et al., 1999: 24):

- To je samo najina majhna skrivnost, za katero nihče ne sme izvedeti
- Nihče ti ne bo verjel
- Vse bo v redu, samo če ne boš nikomur povedal
- Ne povej mami, ker bo umrla, če bi to izvedela
- Mami ne smeš povedati, ker bo ubila mene ali tebe
- Če boš povedal mami, te ne bo imela več rada
- Če boš komu povedal, me bodo zaprli, ti pa boš šel v zavod ali rejo
- Če boš komu povedal, si bom našel drugo žrtev in tebe ne bom imel več rad
- Če boš komu povedal, te bom pretepel
- Če boš komu povedal, te bom ubil
- Če boš komu povedal, bom ubil tvojega psa

Da spolna zloraba ostaja skrivnost, storilec poleg ustrahovanja in grožnje uporablja tudi druge strategije, kot so *pomirjevanje* (to za svoje očete naredijo vse hčerke), *prevračanje dejstev* (to počnem samo zato, ker si globoko v sebi sama želiš), *podkupovanje* (če se boš večkrat igrala z mano, ti bom kupil darilo), *nalaganje odgovornosti za prestopke žrtvi* (saj bi lahko odstopila), *osamitev otroka iz njegovega družbenega okolja* in *prevračanje resničnosti zlorabe*, pri čemer storilec zanika resničnost spolne zlorabe oziroma njen pomen pred žrtvijo in tudi pred samim seboj (Wais in Gallé: 2001).

2.5.7. Storilec se navzven ne razlikuje od nestorilca

Če torej zaključimo: ničesar takega ni, kar bi nam že na prvi pogled pomagalo razkriti storilca. Lahko so to povsem običajni ljudje različne starosti in obeh spolov, ki opravljajo

različne poklice, so različnega statusa, rasne in verske skupine (Bain in Sanders, 1996: 25). Lahko so poročeni ljudje, sicer normalno dejavnim spolnim življenjem, ljudje iz bogatih, urejenih in socialno preskrbljenih družin, delavni, navzven cenjeni, ugledni in družbi prijetni ljudje, za katere nihče nikoli ne bi pomislil, da so sposobni storiti kaj tako krutega (Tomori in Ziherl, 1999, str.: 351). Lahko pa so seveda tudi alkoholiki, znani nasilneži, brezdomci, neizobraženi in brezposelni. Storitca zato vnaprej ne moremo prepoznati in pred njimi ni varen prav noben otrok (Bain in Sanders, 1996: 25).

2.6. ZNAKI IN POSLEDICE SPOLNIH ZLORAB

Vsak otrok se na spolno zlorabo odzove drugače, na svoj način. Lahko joka, zanika svoje občutke ali sam dogodek, se zapre vase in ne more govoriti, lahko se počuti dobro ali se celo smeje. Občuti lahko šok v smislu strahu in življenjske ogroženosti. Poleg teh občutkov se lahko pojavijo tudi druga čustva, kot so sram, krivda, gnus, jeza, nemoč, tesnoba, bolečina, bes, občutek ponižanja, manjvrednosti, nezaupanje vase in zbeganost. Mnogo otrok spolno zlorabo potlači tako globoko, da se posledice pokažejo šele pozneje, ko odrastejo in jih zato niti ne povezujejo več s samim dogodkom (Horvat, 2004: 69).

Kakšne bodo posledice je odvisno od več dejavnikov: od starosti otroka ob prvi spolni zlorabi, vrste zlorabe, načina zlorabe oziroma kako je otrok zlorabo občutil (bolečo, strašljivo, prijetno itd.), trajanja zlorabe in v kakšnem sorodstvenem razmerju je bila žrtev s storilcem. V čim zgodnejšem obdobju se je zloraba začela, tem huje vpliva na otrokov celotni razvoj. Rus Makovec (2003: 72) to pojasnjuje s tem, da so starejši otroci že uspeli pred spolno zlorabo razviti nekatere duševne obrambe, ki jim pomagajo razumeti, da so žrtve. Če je storilec družinski član ali druga otroku pomembna oseba, je travma nedvomno večja, kot če gre za neznano osebo, saj je zaupanje otroka izdal nekdo, ki mu je blizu (Filipčič, 2002: 154). Prav tako takšne zlorabe običajno trajajo dlje časa, kar otroku pušča hujše posledice. Kot pravi Filipčič (2002: 153), dlje ko traja spolna zloraba, več stresa povzroči pri otroku.

Poleg naštetih dejavnikov, so posledice odvisne tudi od tega, kakšen je otrok po naravi, kako so po razkritju z otrokom ravnali njegovi družinski člani in prijatelji, kakšno pomoč in razumevanje je dobil od okolja in na kakšen način si je s tem znal pomagati (Bain in Sanders, 1996: 23). Starši bodo zlorabljenemu otroku hitrejšo in večjo podporo praviloma nudili v

tistih primerih, ko je bil storilec nekdo izven družinskega kroga. Prav tako bodo starši takšnemu otroku prej verjeli, da se je zloraba res zgodila in ga ustrezno zaščitili. Verjetnost hudih dolgoročnih posledic bo tako manjša (Rus Makovec, 2003: 73).

Wais in Gallé (2001: 74) tem dejavnikom dodajata še vrsto predhodnega odnosa, način vzgoje, ki jo je bil otrok deležen doma (lahko je avtoritarna, toga delitev vlog ali pa podpira razvoj otrokove osebnosti) in spolna poučenost otroka. Repič (2008: 35) pod dejavnike, ki vplivajo na doživljanje posledic, dodaja tudi spol otroka. Pri zlorabljanju dečkov naj bi bilo pogostejše navzoče fizično nasilje, ki pusti hujše negativne posledice. Prav tako naj bi bili fantje v družbi bolj stigmatizirani kot dekleta, saj spolno zlorabo moškega storilca (kar velja za večino primerov) napačno povezujejo s homoseksualnostjo otroka. Po drugi strani pa so deklice pogostejše žrtve ožjih družinskih članov, predvsem očetov, kar pomeni, da jih je izdala oseba, ki naj bi bila najbolj vredna njihovega zaupanja.

2.6.1. Znaki

Znaki in posledice se med seboj prepletajo in jih velikokrat niti ne ločujemo. Znaki oziroma simptomi so vse spremembe, ki se pojavijo pri otroku kot posledica spolne zlorabe in jih lahko opazimo v obliki posebnosti na različnih telesnih, čustvenih in vedenjskih področjih (Frei, 1996: 36). Govorimo torej o vseh oblikah vedenja, ki so za otroka neobičajna oziroma jih do zdaj ni izražal. Znaki in posledice so lahko kratkoročne in dolgoročne. Spolna zloraba običajno traja dlje časa, preden je odkrita, zato so posledice največkrat dolgoročne in tem posledicam tudi posvečamo največ pozornosti. Browne in Finkelhor (v Repič, 2008: 38) kratkoročne posledice imenujeta »začetni vplivi«, kjer gre za tiste posledice, ki so vidne eno do dve leti po tem, ko je bila zloraba odkrita.

Najpogostejši telesni znaki spolne zlorabe so bolečine v trebuhu ali boleči spolni organi, bolečine pri uriniranju ali opravljanju potrebe, nepojasnjene krvavitve iz spolovila ali danke, raztrganine, poškodbe okoli ust, na zadnjici, v nožnici ali spolnem udu, rdeči madeži, rane, podplutbe, praske, vreznine, ožganine, sledovi ugrizov, prisotnost tujkov v telesnih odprtinah, ponavljajoča se vnetja, srbenje in praskanje spolnih organov, spolne bolezni in nepojasnjena nosečnost pri mladih dekletih. Otrok ne more požirati slin, neprestano pljuva, ima vnetja grla, je hripav, kašlja, bruha, ima drisko ali zaprtje, nima teka, ponovno moči/blati posteljo,

pojavljajo se pogosto onaniranje, ki ga otrok težko zadržuje, močno potenje, tresenje in krči (Vanček, 2004).

Pojavijo se lahko tudi različna nepojasnjena bolezenska stanja, kot so glavoboli, migrene, vrtoglavice in onesveščanje, kožni ekcemi, bolezni ustne votline, ginekološke motnje, nemirnost, utrujenost, izčrpanost, bledost, medlost, otrok je astmatičen in ima občutek dušenja (Frei, 1996 in Zaviršek, 1994).

Med vedenjskimi in čustvenimi znaki so značilni predvsem pretirano seksualno vedenje, ki ni primerno za otrokovo razvojno stopnjo in starost, pogosto risanje spolnih organov in drugih spolnih prizorov, pogosto igranje oziroma prikazovanje spolno obarvanih situacij s punčkami, uporaba seksualnega jezika, strah pred dotiki, strah pred določenimi ljudmi in situacijami, izrazit strah pred tujci, nezaupanje, nenehen jok, labilnost, vzkipljivost, razdražljivost in pretirana odzivnost, preobčutljivost, čemernost, težave pri komuniciranju, umik iz družbe (samotarstvo), asocialno vedenje in agresivnost (deklice agresijo usmerjajo navznoter – vase, dečki so agresivni navzven – nasilno vedenje do drugih otrok). Pojavijo se lahko problemi v šoli (nenaden odpor in odklanjanje udeležbe pri telovadbi), nezanimanje za stvari okoli sebe, spremembe v oblačenju, zanemarjanje in uničevanje samega sebe (otrok ne kaže nobenih čustev, ne joče, se ne smeje, sebe označuje za slabega, grobega, hudobnega, umazanega, do sebe čuti veliko sovraštvo) ali potreba po nenehnem umivanju, ki meji že na obsedenost. Znaki so lahko tudi motnje v spanju, nočne more, napadi panike, nepojasnen strah pred tem, da se bodo zadušili ali umrli. Pojavi se lahko tudi regresija v vedenju (lulanje, blatenje, sesanje prsta, otroško govorjenje), jecljanje, mutizem, zaostanek v govoru in verbalni tiki (glasno neprekinjeno pokašljevanje ali stalno ponavljanje ene same kratke besede). Otrok lahko začne lagati, krasti, razvije potuhnjenost in neiskrenost, beži od doma (Vanček, 2004; Frangež, 2010 in Frei, 1996).

Med simptome, ki vplivajo na sposobnost, uvrščamo motnje koncentracije in pomanjkljivo zaznavanje, nenadno pozabljenost, zmanjšanje otrokovih sposobnosti na področju pomnjenja, nenadne spremembe v šolskem uspehu (običajno se šolski uspeh vidno poslabša, v nekaterih primerih, predvsem pri otrocih s povprečnimi ocenami, pa uspeh postane odličen, otrok misli le na učenje in opravljanje domačih nalog), težave pri logičnem mišljenju, težave pri koordinaciji (otroci postanejo nerodni, se spotikajo, kaj prevrnejo, se zaletavajo v druge in

nimajo občutka za svojo bolečino ali bolečino drugih), otrok se manj giba oziroma izogiba telovadbi in plavanju, lahko se izklopi, pogloblja vase ali sanjari (Frei, 1996).

Med najbolj očitnimi znaki so telesne posledice, ki se pri žrtvi redko pojavijo, saj storilec pri svojih dejanjih, zlasti če gre za otroku znano osebo, le redko uporabi fizično silo. Kljub številnim različnim znakom tako spolne zlorabe običajno ne moremo prepoznati (zgolj) na podlagi vidnih posledic na telesu, vendar pa to še ne pomeni, da otrok ne kaže svoje stiske in nanjo ne opozarja na drugačen, svojstven način (Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2002; v Frangež, 2010: 102). Znaki običajno nastopijo kot prikriti kriki na pomoč, zato moramo biti še toliko bolj pozorni na manj opazne čustvene in vedenjske spremembe, ki se pojavijo pri otroku.

2.6.2. Posledice

Če znakov ne bomo pravočasno prepoznali in otrok ne bo deležen ustrezne pomoči, bo to vodilo v različne posledice. Ker so znaki hkrati tudi posledice spolne zlorabe, se bodo nekatera vedenja otrok, ki sem jih omenila že pri znakih in simptomih, ponovila tudi pri posledicah. Posledice se torej lahko pojavijo kmalu po spolni zlorabi, skupaj z znaki in simptomi, lahko pa se pojavijo tudi pozneje, v odrasli dobi osebe. Sama se bom osredotočila predvsem na dolgoročne posledice, saj naj bi po ocenah imela hude psihološke probleme kar ena petin vseh žrtev (Henderson, 2000; v Rus Makovec, 2003: 76).

Med (dolgoročnimi) posledicami spolne zlorabe so negativen odnos do telesa, ki se kaže v stilu oblačenja in notranji drži (neurejenost in zanemarjenost, nošenje ohlapnih oblačil ali preurejeno in izzivalno oblačenje), negativna samopodoba, nizko samospoštovanje, občutek manjvrednosti, motnje pri koncentraciji in mišljenju, problemi v komunikaciji, pretirano sočustvovanje, pretirano nezaupanje, težave z medosebnimi odnosi in partnerskimi odnosi, težave s spolnostjo (izogibanje spolnosti ali čezmerna potreba in pretirana nagnjenost k nezdravim spolnim odnosom), socialne fobije, strahovi in napadi panike, anksioznost, motnje spanja, nočne more in nespečnost. Med posledicami so tudi motnje hranjenja (prisilno hranjenje, anoreksija, bulimija, prenajedanje), različne psihoze, motnje osebnosti, depresije, različne oblike samopoškodovanja oziroma samotrpinčenja (rezanje telesa z nožem, britvico ali steklom, tolčenje z glavo v zid, praskanje do krvi, grizenje nohtov, puljenje las, poškodovanje s cigareti), zasvojenost oziroma zloraba substanc (kajenje, uživanje alkohola,

drog, tablet, odvajal), poskusi samomora in samomor (Feri, 1996 in Repič, 2008). Prav tako so lahko pojavijo tudi različna kriminalna dejanja in prostitucija – tisti, ki so bili spolno zlorabljeni v otroštvu, naj bi namreč imeli kar 30-krat večjo možnost, da se bodo v odraslem življenju ukvarjali s prostitucijo (Rus Makovec, 2003: 76). Med posledicami Repič (2008) navaja tudi posttravmatsko stresno motnjo in verjetnost reviktimizacije.

Posttravmatsko stresno motnjo običajno povezujemo predvsem z vojno, kjer je človek dolgo časa izpostavljen težkim travmatskim dogodkom, katere razsežnosti presegajo običajna stresna doživetja. Iz tega opisa je že moč sklepati, da se posttravmatske stresne motnje lahko pojavijo tudi pri drugih dogodkih, ki zaradi svoje grozljivosti povzročijo zlom otrokovih obrambnih mehanizmov in obvladovanih sposobnosti (Mikuš Kos, 1997: 74). Med travmatske dogodke lahko štejemo prometne nesreče, naravne nesreče, nasilje v družini in spolno zlorabo. V primeru spolne zlorabe gre za ponavljajoča se in več let trajajoča dogajanja, ki jih običajno povzroča oseba, ki je otroku pomembna. Otrok poleg spolne zlorabe doživlja tudi trpinčenje in različne oblike nasilja (psihično, fizično), zanemarjanje, odklanjanje, saj nima nikogar, ki bi mu pomagal, izgubo ljubezni in varnosti (Mikuš Kos, 1997: 76). Nič nenavadnega torej ni, da se pri otroku lahko kot posledice razvijejo tudi različne značilnosti posttravmatske stresne motnje.

Verjetnost reviktimizacije Repič (2008) pojasnjuje s tem, da je za ženske, ki so bile spolno zlorabljene v otroštvu, večja verjetnost, da bodo tudi v odrasli dobi žrtve nasilja njihovega partnerja, posilstva ali poskusa posilstva; tudi na račun njihove nizke samopodobe. Prav tako so otroci staršev, ki so v otroštvu doživeli spolno nasilje, bolj izpostavljeni možnostim, da bodo tudi sami žrtve spolne zlorabe.

Vsak otrok drugače reagira na spolno zlorabo in se na drugačen način spoprijema s svojo travmo. Nekatere žrtve spolnih zlorab so bile v življenju tako močno zaposlene s samim preživetjem, da niti niso uspele opaziti, na kakšne vse načine jih je zloraba prizadela (Repič, 2008: 35). Med posledice, ki so tudi strategije preživetja, lahko štejemo še perfekcionizem, laganje in krajo, hazardiranje, deloholizem, potrebo po varnosti za vsako ceno in staro dobro vero v boga (Bass in Davis, 1998: 66-68).

Kljub temu se moramo zavedati, da so nekateri znaki oziroma simptomi lahko samo znaki odraščanja in radovednosti, zato takšna vedenja ne smemo prehitro enačiti s spolno zlorabo.

Je pa pomembno, da v takšnih primerih otroka natančno opazujemo, kolikokrat in v kakšnih situacijah se določeno vedenje pojavlja/ponavlja (Frei, 1996: 49-50). Prav tako se lahko znaki pojavijo kot posledica slabe vzgoje, zanemarjanja otroka, trpinčenja in drugih deviacij v družini ali morda povsem drugih problemov in motenj (Bašič, 1997: 164). Čeprav torej morda ne gre za spolno zlorabo, pa gre lahko za druge oblike nasilja ali neko stisko otroka, ki jo je treba preprečiti, raziskati in razrešiti.

Prav tako se moramo zavedati, da nima vsak otrok ali odrasla žrtev posledic, ki smo jih navedli kot najpogostejše, temveč se lahko pojavijo tudi druge. Ne glede na vrsto posledic, pa spolne zlorabe otroku vedno pustijo težke brazgotine in jih zaznamujejo za celo življenje (Frei, 1996).

2.7. ZAKONODAJA IN STATISTIČNI PODATKI O SPOLNIH ZLORABAH V SLOVENIJI

Nasilje v družini se je razvilo skozi zgodovino človeštva in je v naši družbi prisotno že zelo dolgo. V zadnjih osmih letih (od leta 2008 do 2015) je policija obravnavala kar 1340 kaznivih dejanj spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let. Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost so dejanja spolnega, psihičnega in fizičnega nasilja in za žrtev pomenijo enega najhujših posegov v njeno celovitost. Posledice spolnega nasilja so za žrtev zelo hude, okrevanje pa je dolgotrajno (MNZ, Policija, 2013).

Dolžnost države je zagotoviti varnost državljanov na javnih in tudi v zasebnih prostorih. Kakršnokoli nasilje (trpinčenje otroka, zanemarjanje, fizično in spolno nasilje) so kazniva dejanja, za katera je treba kazensko odgovarjati. Kadar ravnanje staršev resno škoduje otroku, je država upravičena in dolžna posredovati, bodisi z odstranitvijo storilca bodisi z odvzemom otroka, sicer pa je dolžna poseči v organizacijo in financiranje socialne in terapevtske pomoči ter tako po svojih najboljših močeh pomagati družini pri njeni vlogi v zvezi z otrokom (Pavlovič, 1994: 74, 77).

O tem govori tudi mednarodna Konvencija o otrokovih pravicah (OZN), sprejeta leta 1989, ki v prvem odstavku 19. člena pravi, da morajo države pogodbenice *z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovati otroke pred vsemi*

oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, v številni spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj (Varuh človekovih pravic, 2016). V naslednjem odstavku istega člena je navedeno tudi, kako naj države v takšnih primerih ukrepajo: *»Takšni zaščitni ukrepi naj, če je to primerno, vključujejo učinkovite postopke za sprejemanje socialnih programov, ki otroku in tistim, ki skrbijo zanj, zagotavljajo potrebno podporo, kakor tudi druge oblike zaščite ter ugotavljanje, obveščanje, prijavljanje, preiskovanje, obravnavanje in spremljanje prej naštetih primerov trpinčenja otrok in, če je potrebno, poseg sodišča«* (prav tam, 2016). Kot lahko vidimo, naj bi odvzem otroka nastopil le kot zadnji, skrajni ukrep. Na to nas opozarja tudi Pavlovič (1994: 75), ki pravi, da je treba pred korenitim posegom v družino dobro premisliti, ali lahko otroku v zameno za roditelja, četudi ni idealen, sploh ponudimo boljšo rešitev.

V Sloveniji imamo različne zakone in predpise, ki urejajo področja nasilja v družini, zlorabe otrok in ukrepanja odgovornih institucij. Med pomembnejšimi so naslednji:

- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)
- Kazenski zakonik (KZ-1)
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV)
- Zakon o brezplačni pravni pomoči (ZBPP)

S sprejetjem *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* je Slovenija naredila najpomembnejši korak v smeri systemskega pristopa k obravnavanju nasilja v družini. V zakonu je opredelila dolžnost vseh organov in organizacij, da v okviru svojih pristojnosti pomagajo žrtvam nasilja, ter nujnost medsebojnega sodelovanja. Nosilec primera je center za socialno delo, ki ustanovi strokovni tim, sestavljen iz predstavnikov različnih organov in organizacij, če oceni, da je v konkretnem primeru za zaščito žrtve treba izdelati načrt pomoči. Za učinkovito pomoč žrtvam slovenska zakonodaja nalaga dolžnost prijave nasilja prav vsem prebivalcem, zlasti pa strokovnim delavcem v zdravstvu, vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki morajo vsak sum nasilja nad otrokom, ne glede na varovanje poklicne skrivnosti, prijaviti centru za socialno delo, policiji ali državnemu tožilstvu. Za opustitev te dolžnosti je predpisana tudi kazen. Po letu 1999 se je z nasiljem v družini začela ukvarjati tudi kazenska

zakonodaja, saj so tudi lažje oblike nasilja postale pregonljive po uradni dolžnosti. Šele leta 2008 pa se je oblikovalo posebno kaznivo dejanje *Nasilje v družini* (Filipčič, 2014: 159).

2.7.1. Kazenski zakonik (KZ-1)

Nasilje v družini kot posebna oblika nasilja se je torej v Kazenski zakonik umestila izredno pozno; medtem ko so se kazniva dejanja zoper spolno nasilje pojavila že veliko prej, vendar pa so se posamezni členi tekom let nekajkrat spremenili.

Kazenski zakonik Republike Slovenije opredeljuje kazniva dejanja spolnega nasilja v Devetnajstem poglavju z naslovom »Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost«. Poglavje obsega osem različnih kaznivih dejanj (Dobnikar, 2000: 131):

- Posilstvo
- Spolno nasilje
- Spolna zloraba slabotne osebe
- Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let
- Pridobivanje oseb, mlajših od 15 let, za spolne namene
- Kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja
- Zloraba prostitucije
- Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva

Kazniva dejanja se razlikujejo po načinu storitve, posledicah in odnosu med žrtvijo in storilcem, zato je znotraj posamičnih členov opredeljenih še nekaj specifičnih oblik spolnega nasilja. To hkrati tudi pomeni, da je pri vseh kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost treba dokazovati prisilo ali grožnjo.

Na tem mestu bom na kratko predstavila posamične člene, kjer se opiram na besede Dobnikar (2000: 131-132), vendar pa se sama sklicujem na novejši Kazenski zakonik, ki je bil sprejet leta 2008.

Prvo kaznivo dejanje je *posilstvo*, ki ga opredeljuje 170. člen: »Kdor prisili osebo drugega ali istega spola k spolnemu občevanju ali s tem izenačenemu spolnemu ravnanju, tako da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporem od

enega do desetih let.« Za posilstva je torej predviden uradni pregon, ki se začne, če žrtev ali kdo drug prijavi kaznivo dejanje policiji. V naslednjih treh odstavkih istega člena si sledijo definicije še treh posebnih oblik posilstva, kjer so kazni odvisne od števila sodelujočih oseb pri posilstvu, vrste posilstva in stopnje grožnje. Kot zadnja definicija je navedeno posilstvo v zakonski skupnosti, zunajzakonski skupnosti ali registrirani istospolni skupnosti.

Naslednji, 171. člen Kazenskega zakonika, govori o drugih oblikah *spolnega nasilja*, ki niso zajeta v členu o posilstvu, so pa prav tako storjena s silo ali grožnjo: »*Kdor uporabi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje, ki ni zajeto v prejšnjem členu, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do desetih let.*«

172. člen Kazenskega zakonika govori o *spolni zlorabi slabotne osebe*. Spolna zloraba slabotne osebe je kaznivo dejanje, kjer storilec »*spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, tako da zlorabi njeno duševno bolezen, začasno duševno motnjo, hujšo duševno zaostalost, slabost ali kakšno drugačno stanje, zaradi katerega se žrtev ne more upirati.*«

Sledi 173. člen Kazenskega zakonika, ki je najpomembnejši člen za tu obravnavano tematiko, in sicer kot kaznivo dejanje obravnava *spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let*. Prvi odstavek tega člena določa: »*Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let.*« V tretjem odstavku posebej govori o primeru, ko je storilec učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki ji je žrtev zaupana v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo in oskrbo (predvidena zaporna kazen je od treh do desetih let). Prav tako je v posebnem odstavku opredeljeno spolno nasilje nad slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let, ter posebne oblike spolnega nasilja, pri katerih je storilec za dosego svojih dejanj uporabil silo ali grožnjo z neposrednim napadom na življenje in telo žrtve. V obeh primerih je predvidena zaporna kazen nekoliko višja, in sicer od pet do petnajst let.

Temu členu sledi 173.a člen, ki se nanaša na *pridobivanje oseb, mlajših od petnajst let, za spolne namene*. Tu gre predvsem za nagovarjanje oseb, mlajših od petnajst let, prek informacijskih ali komunikacijskih tehnologij za srečanje z namenom, da bi se zoper nje storilo kaznivo dejanje spolnega napada ali za izdelave slik, avdiovizualnih in drugih

predmetov pornografske ali drugačne seksualne vsebine, kjer so nagovarjanju sledila konkretna dejanja za uresničitev srečanja.

V naslednjem, 174. členu se kot kaznivo dejanje šteje tudi, če *kdo zlorabi svoj položaj in tako prisili drugo osebo k spolnemu občevanju ali kakšnemu drugemu spolnemu dejanju*. Prav tako je prepovedano tudi izkoriščanje oseb za sodelovanje v *prostituciji* (175. člen) ter *prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva* (176. člen).

Čisto za konec bi rada opozorila, da je za kazniva dejanja *zastaralni rok* predviden glede na najvišjo zagroženo kazen za določeno kaznivo dejanje (Horvat, 2004: 65). Na primer, če je za posilstvo najvišja zagrožena kazen do deset let, to pomeni, da lahko žrtev sproži pregon tudi pozneje, vendar najpozneje deset let po tem, ko se je dejanje zgodilo. To je za žrtev izredno pomembno, saj se velikokrat po doživetem posilstvu ne more takoj odločiti za prijavo, med drugim tudi zato, ker so sodni postopki zanjo izredno zahtevni. Pri kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost, storjenih proti mladoletni osebi, pa začne rok za zastaranje kazenskega preгона teči od njene polnoletnosti (MNZ, Policija, 2013).

2.7.2. Statistični podatki za Slovenijo – nasilje v družini

V zadnjih osmih letih (od leta 2008 do 2015) je policija obravnavala 13.021 kaznivih dejanj nasilja v družini in 4644 kaznivih dejanj zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja, kot ena od oblik nasilja v družini.

Tabela 2.1: Število obravnavanih kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in otroke med letoma 2008 in 2015

Vrsta kaznivega dejanja	Število kaznivih dejanj								Skupaj
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Nasilje v družini	120	2478	2344	1917	1702	1592	1601	1267	13021
Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje	336	720	694	644	677	624	525	424	4644

Vir: MNZ, Policija (2016)

Iz tabele (tabela 2.1) je razvidno, da je v letu 2009, v primerjavi z letom 2008, prišlo do izjemnega porasta v številu obravnavanih kaznivih dejanj nasilja v družini ter zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja. Slednje ne gre pripisati dejanskemu povečanju tovrstnih kaznivih dejanj, temveč novemu Kazenskemu zakoniku, ki je nasilje v družini začelo obravnavati kot samostojno obliko nasilja. Pred tem se je namreč tovrstno nasilje obravnavalo le kot prekršek v skladu z Zakonom o varstvu javnega reda in miru. V naslednjih letih se je število obeh kaznivih dejanj začelo postopoma zmanjševati: samo za primerjavo, leta 2009 je bilo obravnavanih 2478 kaznivih dejanj zoper nasilje v družini, leta 2015 pa skoraj za polovico manj (1267).

2.7.2.1. Spolna zloraba – Statistični podatki policije

V letih od 1978 do 1994 je bilo v Sloveniji raziskanih 1463 kaznivih dejanj spolnega napada na otroke (Bašič, 1997: 136). V sedemnajstih letih je bilo obravnavanih skoraj toliko primerov, kot je bilo obravnavanih le v zadnjih osmih letih. Policija je od leta 2008 do 2015 obravnavala kar 1340 kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let.

Tabela 2.2: Število obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost med letoma 2008 in 2015

Vrsta kaznivega dejanja	Število kaznivih dejanj								Skupaj
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Posilstvo	57	79	63	55	58	53	44	42	451
Spolno nasilje	60	67	68	39	45	49	48	30	406
Kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja	27	16	20	21	21	30	3	12	150
Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let	159	199	244	218	161	168	110	81	1340
Druga kazniva dejanja (prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva ter spolna zloraba slabotne osebe)	80	95	71	138	82	78	91	93	728
Skupaj	383	456	466	471	367	378	296	258	3075

Vir: MNZ, Policija (2016)

Tabela (tabela 2.2) prikazuje število obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost v zadnjih osmih letih. Podatki so vzeti iz statistične evidence slovenske policije, ki je vsako leto objavljena v *Letnem poročilu o delu policije*.

Uradna policijska statistika kaže, da je bilo v Sloveniji vsako leto v povprečju obravnavanih 168 kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let.

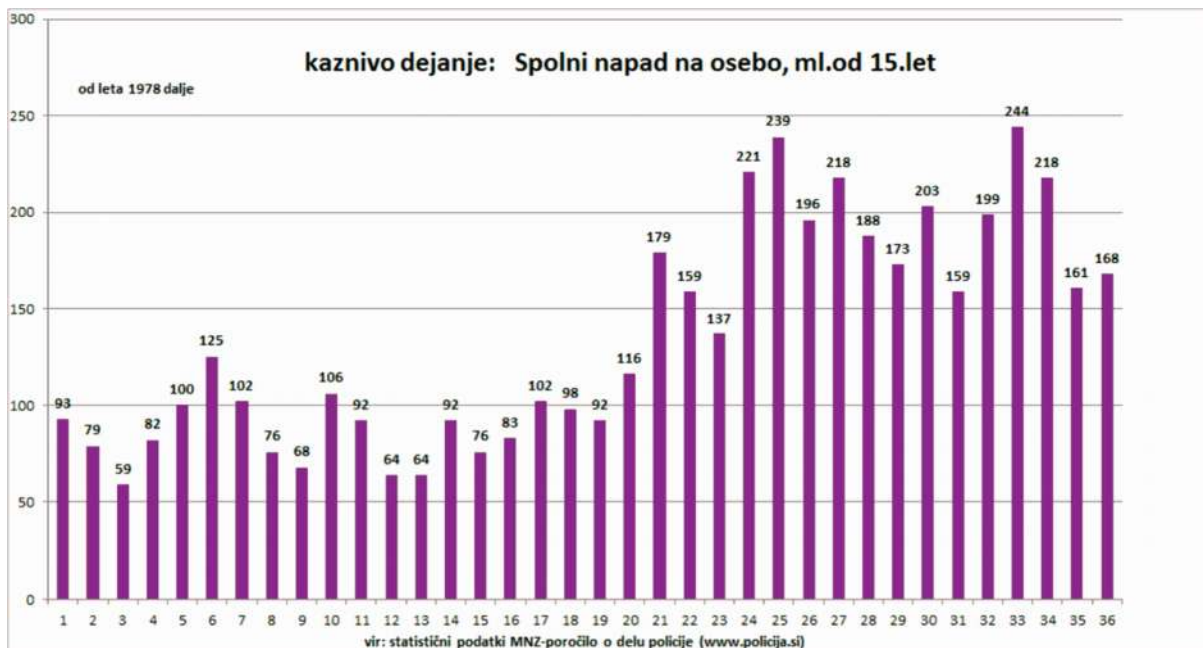
Iz tabele 2.2 lahko razberemo, da je bilo daleč najvišje število obravnavanih tovrstnih kaznivih dejanj leta 2010. V tem letu je policija izvedla več preventivnih dejavnosti (svetovanje in opozarjanje, konference, strokovni posveti o nasilju nad otroki in o zaščiti otrok pred spolnimi zlorabami), prav posebno pozornost pa je namenila tudi preprečevanju

nasilja v družini in spolnega nasilja nad otroki. Če upoštevamo, da kazniva dejanja spolnega napada na otroke največkrat policija odkrije z lastno dejavnostjo (od leta 1978 do 1994 se je to zgodilo v 38,08 % primerih), je razumljivo, zakaj se je v letu 2010 povečalo število obravnavanih tovrstnih kaznivih dejanj (Bašič, 1997: 150).

Po letu 2010 je število obravnavanih kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, začelo počasi upadati. Čeprav je to vsekakor razveseljujoč podatek, pa je treba upoštevati, da tovrstni podatki niso realen odraz tega, kar se v družbi dejansko dogaja. Kot pravi Miklič (2015: 25), je v povprečju prijavljenih le 1/3 vseh dejansko storjenih kaznivih dejanj spolne zlorabe.

Za boljšo obrazložitev si pogledjmo spodnjo sliko (slika 2.1), ki prikazuje število obravnavanih kaznivih dejanj za obdobje 36 let (od 1978 do 2013), kjer lahko vidimo, da pri tovrstnem kaznivem dejanju prihaja do stalnega nihanja med posameznimi leti.

Slika 2.1: Kazniva dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, od leta 1978 do leta 2013

Vir: Združenje proti spolnemu zlorabljanju (2016, dostopno prek: <http://spolna-zloraba.si/index.php/2015/08/20/statistika-kaznivo-dejanje-spolni-napad-na-osebo-ml-od-15-let-2/>)

Razlogov za tovrstna nihanja je veliko. Do prvega občutnejšega in že na prvi pogled takoj opaznega povečanja obravnavanih spolnih napadov na otroke, je prišlo zaradi spremembe v kazenskem zakoniku, ki je starost žrtve tovrstnega kaznivega dejanja dvignila iz 14 let na 15 let. Kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od 14 let, je torej nadomestilo kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. Toda kljub spremembam zakona, novimi znanji in pogledi na spolno zlorabo ter večji ozaveščenosti o spolnih zlorabah otrok, je nihanje med leti še vedno ostalo podobno. Razloge za to strokovni delavci iščejo tudi v pogosto negativni družbeni klimi, ki je lahko podporna ali ne, razkrivanju zločinov nad otroki, kadrovske zmožnosti in usposobljenosti različnih institucij in nevladnih organizacij. Iz tega bi lahko zaključili, da je v naši družbi še vedno navzoče veliko zanikanje spolnih zlorab otrok ter slabo prepoznavanje tovrstnih zlorab s strani družbe in strokovnih delavcev (Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2016).

Poleg naštetih razlogov za tovrstna nihanja policija navaja še nekatere druge dejavnike. Porast obravnavanih kaznivih dejanj pripisuje različnim posvetom in preventivnim akcijam (kampanja policije proti spolni zlorabi otrok z naslovom *Nekatere skrivnosti ne smejo ostati skrite* ter brošuri *Ko postanem žrtev kaznivega dejanja* in *Spolno nasilje*; kampanja Društva SOS telefon v sodelovanju z drugimi organizacijami *Kaj ti je, deklica?*) ter posebnim sistemskim ukrepom, ki so vključevali sodelovanje policije z drugimi institucijami in nevladnimi organizacijami (MNZ, Policija, 2016). Upad obravnavanih primerov pa vidijo v tem, da žrtve težko spregovorijo o travmatičnih izkušnjah, zato kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost ostanejo skrita. Porast virtualnih zlorab pojasnjuje dejstvo, da so se zaradi množične dostopnosti elektronskih naprav povečala kazniva dejanja prikazovanja, izdelave, posesti in posredovanja pornografskega gradiva (prav tam). Slednje je razvidno tudi iz tabele (tabela 2.2, str. 44), saj se je ob zmanjšanju klasičnih oblik spolnih zlorab otrok, sorazmerno povečalo spletno prikazovanje tovrstnih dejanj. O velikem porastu posnetkov spolnih zlorab otrok priča tudi Spletno oko, ki deluje v okviru Centra za varnejši internet in pri svojem delu tesno sodeluje s policijo.

Čeprav si sama ne upam trditi, pa vseeno upam, da je k zmanjšanju tovrstnih kaznivih dejanj pripomogla tudi večja ozaveščenost družbe, manjša toleranca do tovrstnega nasilja in povečanje preprečevanja spolnih zlorab oziroma pravočasno razkritje morebitnih storilcev.

Za konec bi rada še opozorila, da je med vsemi kaznivimi dejanji zoper spolno nedotakljivost, daleč največ primerov, kjer so žrtve otroci in mladostniki. Iz spodnjega grafa (graf 2.1) je razvidno, da je med vsemi vrstami kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost daleč največ kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. Če k temu prištejemo še prikazovanje, izdelavo, posest in posredovanje pornografskega gradiva, je odstotek žrtev otrok, torej družbeno najranljivejše skupine ljudi, še toliko večji. To pa je vsekakor zaskrbljujoč podatek.

Graf 2.1: Število vseh obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost v zadnjih osmih letih (med letoma 2008 in 2015)

Vir: MNZ, Policija (2016)

2.7.2.2. Spolna zloraba – Statistični podatki vladnih in nevladnih organizacij

Zaradi občutkov krivde in sramu, strahu pred storilcem, strahu pred izpostavljanjem okolici, mučnih dolgotrajnih postopkov in nejevere, da bi razkritje kakorkoli pomagalo, veliko žrtev spolnega nasilja ne prijavi policiji (Horvat, 2004: 64). Kljub temu nekatere odrasle preživele in otroci, žrtve nasilja, poiščejo pomoč pri vladnih in predvsem nevladnih organizacijah. Zato bom na tem mestu podala še nekaj grobih statističnih podatkov organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja v družini in spolno zlorabo.

Združenje proti spolnemu zlorabljanju (ZPSZ) je v letu 2015 imelo skupno 1521 uporabnikov. Na brezplačni telefonski številki so nudilo svetovalni in informativni pogovor 735 uporabnikom, za osebni pogovor se je skupno odločilo 75 oseb, za individualno svetovanje pa 121 uporabnikov. Koliko od teh oseb je bilo otrok in koliko žrtev spolnega nasilja, se iz danih informacij ne da razbrati. Nekoliko zgovornejši so zato podatki, da je Združenje proti spolnemu zlorabljanju pomagalo, podprlo, informiralo in izvajalo zagovorništvo 222 zlorabljenim otrokom prek nezlorablajočih staršev in drugih, ki so se soočili s sumom spolne zlorabe otroka. V istem letu je informiralo in podprlo tudi 30 svojcev družin, ki so se soočili s spolno zlorabo v družini (ZPSZ, 2016a). Kot lahko vidimo, so ti podatki o številu zlorabljeni otrok precej višji od statističnih podatkov policije istega leta.

Program SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilje je v letih od 1999 do 2014 prejelo na SOS telefon 64.300 klicev, kar je v povprečju 4019 klicev na leto oziroma skoraj 11 klicev na dan. Število klicev v letu 2014 je bilo 1728. Število vseh svetovalnih storitev, ki so jih nudili v letu 2014, je bilo 3502. V skupino za samopomoč ženskam z izkušnjo nasilja je bilo v letih od 1996 do 2014 vključenih 159 uporabnic. Navedeni podatki nam sicer ne povedo, koliko je bilo žrtev spolnih zlorab, so pa podatki vseeno pomembni, saj gre v večini primerov za različne oblike nasilja v družini, kjer med žrtvami prevladujejo predvsem ženske in otroci.

Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana je v letu 2015 obravnavalo 2481 otrok in mladostnikov. Leto poprej (2014) jih je bilo skoraj povsem enako število, 2482. Številke obravnavanih otrok od leta 2005 do 2015 izkazujejo relativno stabilnost, saj je obravnavanih otrok vsako leto med 2400 in 2700. Tudi po spolu in starosti je struktura obravnavanih otrok približno enaka: obravnavanih je bilo dvakrat več dečkov kot deklic, in sicer je bilo 2/3 fantov in 1/3 deklic (Pavlovič, 2016). Te statistike nam ne povedo, koliko

otrok je bilo žrtev spolnih zlorab, saj sem prihajajo otroci in mladostniki z različnimi težavami: otroci in mladostniki z učnimi težavami, s čustvenimi, vedenjskimi in drugimi psihosocialnimi motnjami (različne fobije), otroci in mladostniki s samopoškodovalnimi vedenji, nagnjenostjo k samomorilnosti in otroci z razvojnimi odkloni, ki se odražajo v njihovem razvoju, vedenju in uspešnosti v šoli (prav tam). Pa vendar, ker so mnoge od naštetih težav lahko tudi posledice različnih oblik nasilja v družini in navsezadnje spolnih zlorab otrok, so številke vseeno pomembne za splošno predstavo o (velikem) številu otrok v naši državi, ki se srečujejo z različnimi stiskami.

2.8. POT K OKREVANJU

»Spolna zloraba je vedno izredno težko obdobje življenja, vendar pomeni tudi nabiranje moči in izkušenj, ki pomagajo najti pot iz rešitve« (Bain in Sanders, 1996: 72).

Veliko spolno zlorabljenih ljudi misli, da se z zlorabo in posledicami ne bodo nikoli mogli spopasti. Prepričani so, da jim iz stiske nihče ne bo pomagal. Pa vendar se je treba zavedati, da temu ni tako. O tem pričajo tudi vse tiste žrtve, ki so se podale na pot k okrevanju, premagale svoje težave in uspele. Nekatere so za to potrebovale več časa, druge manj, vendar pa so vse prišle na cilj. Cilj pa pomeni uspešno okrevanje.

2.8.1. Faze okrevanja

Po razkritju spolne zlorabe velikokrat nastopi kriza, ki od žrtve zahteva veliko energije. Vsak otrok-žrtev mora skozi določene faze oziroma procese okrevanja, pri tem pa se sooča z najrazličnejšimi čustvi in občutji. Zato je še toliko bolj pomembno, da na trnovo pot ne stopa sam, temveč ima ob sebi nekoga, ki mu zaupa, ki pozna problematiko zlorabljanja in zna pomagati.

»Preživeli ste spolno nasilje, sposobni ste preživeti tudi spomin nanj« (Horvat, 2004: 70).

Vsak začetek je težek in tudi tu ni čisto nič drugače. Zlasti za odrasle preživele, ki so s potlačitvijo uspeli dogodek izbrisati iz spomina, bodo prve faze še toliko bolj boleče. Spominjanje o dogodku bo za sabo prineslo nova negativna čustva, ki pa jim bodo pomagala

pri odpravljanju zmedenosti in nejasnosti, ki so jih begale toliko časa (Bain in Sanders, 1996: 73). Nemalokrat se tudi zgodi, da ob razkritju spolne zlorabe storilec ne prizna svojih dejanj, sorodniki in prijatelji, ali celo družinski člani, pa kažejo dvom v pripoved otroka, zato je otrok-žrtev še toliko bolj zbežan in negotov. Na tem mestu je izredno pomembno, da otrok spolne zlorabe ne zanika, temveč jo prepozna, se sooči s svojo zgodbo in jo kot edino resnico tudi sprejme (prav tam: 72).

Faze oziroma koraki na poti k okrevanju, kot jih navajata Bain in Sanders (1996: 71-97), so:

1. *Spoprijeti se s čustvi*: Otrok-žrtev se mora spopasti z mešanico pozitivnih in negativnih občutij, ki jih goji do sebe, do storilca in do drugih članov družine. Ker o občutkih velikokrat ni lahko govoriti, si lahko pomaga na različne načine – z risanjem, pisanjem, uporabo mimik, kretenj, skozi ples. Za lažje razumevanje občutkov so na voljo različne tehnike in pripomočki, s katerimi se otrok nauči poimenovanja, razlikovanja in vrednotenja občutkov. Ko otrok loči čustva med seboj, jih lažje obvladuje in se odloči, katera čustva so zanj dobra in katera ne.
2. *Naj drugi vedo*: Naslednji korak je delitev čustev z drugimi. Pri tem se otrok srečuje z novimi strahovi, saj ne ve, kako bodo ti drugi to sprejeli oziroma reagirali.
3. *Pravica do jeze*: Jeza je naravni odziv na zlorabo, vendar pa je čustvo, ki ga najtežje izrazimo. Jezo največkrat povezujemo z nasiljem in velja za slabo čustvo, ki ga je treba skrivati in kontrolirati. Jeza je pogost odziv žrtve na spolno zlorabo, vendar pa zaradi storilčevega vpliva na žrtev, ustrahovanja, prilizovanja in izkrivljene resnice, žrtev sebe vidi drugačno, kot je, ter jezo usmerja vase. Čeprav je otrok-žrtev navzven videti miren in pasiven, lahko v njem divjajo hudi viharji jeze, sovraštva in strahu. Ker teh občutkov ne more izraziti navzven, so posledice še toliko hujše: tesnoba, potrtnost, umik v neresničnost, motnje hranjenja, depresija, alkohol, droge, samopoškodbe in samomorilne misli. Nekateri otroci, sicer redkeje, pa svojo jezo izrazijo navzven, vendar jo običajno usmerijo v druge, le redko v storilca. To se kaže s kritiziranjem, hudimi prepiri, nasprotovanjem, zbadanjem in z agresivnimi vedenji, kot so fizični spopadi in pretepi. Sproščanje jeze na takšen način žrtvi prinese delno zadoščanje in zmanjšanje napetosti, pa vendar je nujno potrebno, da se jeza usmeri v tistega, ki je edini krivec za jezo, to je v storilca. Prej ko bo to žrtev storila, boljši in ugodnejši bo izid težav, ki jih za seboj prinese zloraba.

Ko jeza privre na plano, to lahko za seboj prinese različne občutke žalosti, zaskrbljenosti, osamljenosti, brezvoljnosti. Nekatere žrtve so celo tako jezne, da se

želijo maščevati storilcu ali ga videti trpečega, zaprtega ali celo mrtvega. Vsaka žrtev ima vso pravico biti jezna na storilca, pomembno pa je tudi, da se jezo nauči izraziti na sprejemljiv in zanj čim boljši način. Dober način sproščanja jeze je tudi s športnimi dejavnostmi oziroma z gibanjem (tek, kolesarjenje, aerobika, fitnes, joga, adrenalinski športi in drugo).

4. *Opraviti s strahom:* Žrtev se sooča z najrazličnejšimi strahovi. Nekateri so aktualni in neposredni (strah pred storilcem, strah pred ponovno zlorabo, strah, da se bo komu kaj zgodilo ipd.), zato je za uspešno okrevanje nujno potrebno, da ustrezni organi otroka zaščitijo pred storilcem. Z nekaterimi strahovi se je sorazmerno lahko spoprijeti, saj izgubijo svojo moč že s tem, ko začne žrtev o njih govoriti. Spet drugi strahovi so trdovratni in je potrebno veliko časa, da se jih odpravi ali omili. Med slednjimi sta predvsem strah pred zaupanjem drugim ljudem in strah pred ljubeznijo. Otrok je že zelo zgodaj izkusil razočaranje, ki so ga povzročile ljubljene osebe, ki jim je najbolj zaupal. Zato je povsem razumljivo, da je za ponovno pridobitev zaupanja vase in v druge potreben daljši čas, v katerem bo otrok preizkušal, primerjal, se umikal in le počasi pridobival zaupanje vase in v druge. *»Otrok ali mladostnik mora imeti možnost govoriti o strahovih, povedati drugim, česa se boji, katere stvari na vedenju odraslih mu vzbujajo strah, in česa si želi.«* (Bain in Sanders, 1996: 84) Pri premagovanju strahov si otrok lahko pomaga na različne načine in z različnimi tehnikami: sproščanje pred spanjem, prižgana nočna lučka, prižgan radio ali TV, avtogeni treningi, plišaste igrače, ki otroku nudijo varnost med spanjem, dihalne vaje.
5. *Opraviti s krivdo:* Žrtve velikokrat za to, kar se jim je zgodilo, krivijo sebe. Občutki krivde so tudi eden od razlogov, zakaj storilec lahko spolno zlorabo tako dolgo časa ohranja kot skrivnost. Občutki krivde so trdovratni, pojavljajo se v valovih in žrtvi otežujejo pot iz stiske. *»Ena od osnovnih otrokovih potreb je potreba po pozornosti, naklonjenosti in ljubezni. Če ta ni nujen na zdrav, primeren način, bo otrok sprejel tudi način, ki se ponuja, tudi če je obarvan s seksualno komponento. Otrok zaradi razvojne stopnje težko obvladuje naraven telesni odziv na seksualno stimulacijo, ki je biološko pogojena in je izven njegove kontrole«* (Bain in Sanders, 1996: 90). Pri žrtvah, ki jim je bilo ob prvih dotikih morda celo prijetno, so občutki krivde še toliko večji. Tudi pozneje, kljub zatrjevanju žrtve, da za zlorabo ni kriva, jih večina še dolgo po razkritju v sebi nosi občutja krivde. Proces razreševanja (zmanjševanja in odpravljanja) občutka krivde je torej dolgotrajen proces, ki pa je ob ustrezni terapiji (pogovoru) premagljiv in rešljiv.

6. *Občutja drugačnosti*: Poleg razreševanja občutkov krivde, se mora žrtev spopasti tudi z občutki drugačnosti. Veliko otrok, ki so bili spolno zlorabljeni, so se ob tem počutili »umazani« in drugačni od drugih ljudi. Nekateri so bili celo prepričani, da se jim je to videlo tudi navzven, a ker jim nihče ni pomagal, so sklepali, da je bilo to, kar se jim je dogajalo, prav in zato niso ničesar spreminjali.
7. *Ko se stiska stopnjuje do skrajnosti*: Včasih čas bolečino in stisko stopnjuje do meje nevzdržnega in takrat se pri otroku pojavijo misli na beg od doma, izginotje in celo smrt. Osamljenost in praznina se večata, žalost je vse hujša in žrtev, zaradi vrste psiholoških dejavnikov, ne verjame več, da je vse to mogoče zmanjšati in odpraviti. V takšnih trenutkih je pomoč strokovno usposobljene osebe, ki ji otrok zaupa, še kako nujno potrebna. Ko otrok krizo in stisko premaga, se počuti veliko močnejšega, odpornejšega in sposobnejšega za spopad in soočenje z življenjem.
8. *Breme je lažje nositi skupaj*: Ena od najučinkovitejših pomoči (odraslim) žrtvam so skupinski pogovori z osebami, ki imajo isto ali podobno izkušnjo. Individualni pogovori so priporočljivi predvsem v začetni fazi iskanja poti iz stiske, skupinska terapija pa žrtvam omogoča, da se rešijo občutka osame, osamljenosti, izoliranosti, drugačnosti, sramu in krivde. Predvsem pa jih, ob poslušanju uspešnih zgodb drugih odraslih preživelih, navdaja z upanjem, da se je mogoče rešiti iz stiske in ponovno zaživeti.
9. *Iz oči v oči*: Nekateri žrtve se morajo pozneje soočiti s storilcem, zlasti, če gre za njihove bližnje. Želje otrok so različne. Nekateri si soočenja želijo oziroma celo čutijo potrebo po soočenju, zlasti ko odrastejo. Drugi storilca nikoli več ne želijo videti. Spet tretji čutijo hudo potrebo po maščevanju, ki lahko meji že na obsedenosti.
10. *Pozabiti in oprostiti*: Spolne zlorabe se ne da izbrisati in pozabiti. Slednje se sicer lahko zgodi, zlasti pri otrocih, ki so bili žrtve zlorabe v zgodnjih letih, vendar pa to s seboj prinese resne posledice in čustvene motnje. Ob ustrezni pomoči pa se da z zlorabo živeti. Ali bo žrtev storilcu spolno zlorabo oprostila, je stvar njene odločitve in ni povezano s tem, kako uspešna bo na poti okrevanja.
11. Ko žrtev zaživi brez zlorabe, je *prevzemanje odgovornosti* za lastno početje, odločanje o sebi in o svojem življenju, ena najtežjih nalog, ki jo čaka. Žrtev se mora naučiti reči tudi NE, naučiti se mora izražati svoja čustva, potrebe, želje, kaj si želi, kaj hoče, kaj potrebuje in kaj čuti. Slednje, kako bo to izrazila in kako bo znala postavljati svoje meje, pa je odvisno od njene lastne vrednosti.

Za tako globoke spremembe je potreben čas, zato žrtev ne sme pričakovati takojšnjih rezultatov. Proces okrevanja je dolgotrajen proces, ki se začne z grenko izkušnjo preživetja in konča z dobro izkušnjo zadovoljujočega življenja, ki ga ne narekujejo več dogodki iz otroštva. Faze okrevanja niso premočrtne, temveč prej sestavni del življenja, tekom katerih žrtev počasi napreduje. Prav tako ni nujno, da faze okrevanja pri vseh žrtvah potekajo po istem zaporedju, kakor tudi ne, da gre vsaka žrtev skozi vse stopnje okrevanja.

Faze okrevanja zelo podobno opisujeta tudi Bass in Davis (1998: 76-77), le, da se nanašajo predvsem na odrasle ženske, ki so bile žrtve spolne zlorabe v otroštvu. Zato bom na tem mestu faze le naštel, za vse odrasle preživele, ki si želijo okrevati, pa v branje priporočam knjigo Pogum za okrevanje, ki jim bo s svojimi napotki v veliko pomoč. Faze okrevanja so:

1. *Odločitev za okrevanje*
2. *Obdobje krize*
3. *Spominjanje*
4. *Verjemite, da se je res zgodilo*
5. *Pretrgajte molk*: povejte nekomu, kaj se je zgodilo
6. *Ni bila vaša krivda*: krivdo postavite tja, kamor spada – to je k storilcu
7. *Vzpostavljajte stika z otrokom v vas*: usmiljenje do sebe in še večja jeza do storilca
8. *Samozaupanje*: zaupanje lastni intuiciji, zaznavi
9. *Žalovanje in obžalovanje*: obžalovanje je način, da začnete ceniti svojo bolečino, jo izrazite in s tem prestavite v sedanjost
10. *Jeza – steber okrevanja*: ko jezo odkrijete, jo usmerite na storilca (ključno za okrevanje)
11. *Razkritje in soočenje*: s storilcem ali prvotno družino, vendar le, če je to vaša želja
12. *Odpuščanje*: storilcu, predvsem pa sebi
13. *Duhovnost*: potrebujete občutek za moč, ki ga lahko najdete tudi v veri, naravi, meditaciji in podobnem
14. *Razrešitev in napredovanje*: ko boste večkrat šli skozi vse faze, boste dosegli stopnjo integracije. Občutja in pogledi se bodo umirili, misli na storilca vas ne bodo več preganjale, spremenili boste svoje življenje

2.8.2. Kaj naredimo, če nam otrok zaupa spolno zlorabo

Otrok o spolni zlorabi zelo težko spregovori, zato je še toliko bolj pomembno, kako odrasli ob tem reagiramo. Otrokov nadaljnji razvoj (dojemanje sebe in drugih, vrste posledic) je odvisen tudi od nas, ki se nam je otrok zaupal. Četudi nismo usposobljeni strokovni delavci ali pretirano vešči na tem področju, je naša naloga, da otroku prisluhnemo, mu verjamemo, ga ne obsojamo in mu poiščemo ustrezno pomoč, v primeru njegove ogroženosti pa moramo nasilje tudi prijaviti.

Za preprečitev spolne zlorabe otrok lahko veliko storijo že starši sami:

- Pridobiti si morajo čim več znanja o spolni zlorabi in drugih oblikah nasilja (nasilje v družini, medvrstniško nasilje, nasilje v institucijah)
- Otroku morajo ponuditi čim več informacij o tem, kaj vse se mu lahko zgodi
- Otroka morajo naučiti, kako naj se pred zlorabo ubrani in zaščiti
- Otroka morajo spodbujati, da jim pripoveduje tudi o tistih dogodkih, ki zanj niso najbolj prijetni
- Z otrokom se je treba pogovarjati o tem, kaj počne s prijatelji, kje se giba, koga srečuje
- Starši naj otroka ne kaznujejo, saj bodo s tem zapravili njegovo zaupanje
- Starši naj skušajo biti razumevajoči in sprejemljivi za otrokova vedenja in čustvovanja, četudi niso povsem po njihovih željah in merilih (Dečman Dobrnjič et al., 2004: 26)

K temu bi sama dodala še, da naj starši otroka pravočasno poučijo o spolnosti in spolnih vlogah, kaj je normalno in dopustno za določeno stopnjo razvoja, pomembna pa je tudi sproščena in prijetna klima v domačem okolju, dvosmerna komunikacija med vsemi družinskimi člani, zadostna mera ljubezni, spoštovanja in razumevanja – otrok mora biti slišan in razumljen, četudi se starši z njim vedno ne strinjajo.

Če do spolne zlorabe že pride, pa je naša naloga, da otroku pomagamo po naših najboljših močeh. Ni pomembno, ali smo otrokov roditelj, bližnji sorodnik, sosed, njegov prijatelj ali prijatelj njegovim staršem, bežen znanec ali popoln tujec, prav vsi se lahko ravnamo po nekih pravilih in danih napotkih, s katerimi otroku ne bomo naredili še večje nadaljnje škode. Če lahko otrok zbere dovolj poguma, da spregovori o tako travmatičnem dogodku, kot je spolna

zloraba, lahko oziroma moramo tudi mi odrasli zbrati dovolj poguma, da dogodka ne pometemo pod preprogo.

Nekaj napotkov, kako pomagamo otroku, ko spregovori o spolni zlorabi (Vanček, 2004: 78-79):

- Otroku moramo verjeti
- Vzemimo si čas
- Otroku povemo, da je prav, da je spregovoril
- Otroku zagotovimo, da ni nič kriv
- Previdno raziščimo otrokovo doživljanje
- Ničesar ne obljubljam
- Poskrbimo zase

Če želimo otroku resnično pomagati, mu moramo verjeti, da se je to, kar nam pripoveduje, res zgodilo. Pri pripovedovanju si vzemimo čas. Otroku prisluhnimo, ga pozorno poslušajmo in mu dajmo občutek, da nas zanima in da nam je mar. Pri tem moramo ostati mirni, četudi v sebi čutimo izredno razočaranje, razburjenost in jezo na storilca, saj otroku predstavljamo neke vrste rešitelja, drugače se nam ne bi zaupal. Hkrati si moramo vzeti tudi čas za temeljit razmislek, kako naprej in kakšne so možne rešitve. Neprimerno ukrepanje v naglici in navalu besa ima lahko za otroke še hujše posledice. Otroku moramo dati zagotovilo, da je pri nas varen, da nikoli ni on kriv za spolno zlorabo in da je prav, da je o tem spregovoril. Prav tako je pomembno, da otroka ne sprašujemo, zakaj se je to zgodilo, ker tega odgovora otrok nima in se verjetno to sprašuje tudi sam. Otroku pomagajmo pri definiranju zlorabe, da bo lažje razumel, kaj se mu je zgodilo in skušajmo ugotoviti, kateri družinski člani so zanj pomembne *zaupne osebe*, ki bi otroku lahko nudile podporo in pomoč. Med pogovorom spodbujajmo otroka, da govori o svojih čustvih in občutkih ter skušajmo dobiti čim več informacij o dogodku, vendar pa z vprašanji ne smemo siliti in drezati vanj, saj ga lahko s tem samo prestrašimo. Če nismo vešč v tehnikah osebnega pogovora, je bolje, da prepustimo otroku, da vodi pogovori in nam pove toliko, kolikor si sam želi, nadaljnjo obravnavo pa prepustimo nekomu, ki je za to ustrezno usposobljen. V vsakem primeru pa moramo otroku dati jasno vedeti, da smo ga vedno pripravljeni poslušati in da nam lahko zaupa, vendar pa moramo biti pozorni, da njegovega zaupanja potem ne izdamo. Otroku torej nikoli ne obljubimo nekaj, česar pozneje morda ne bomo mogli izpolniti. Ne obljubljam mu, da se dejanje ne bo

ponovilo, da storilca nikoli več ne bo videl in da bo še vse v redu, če nimamo moči, da bi mu to lahko dejansko zagotovili. V takšnem primeru bi otrok to lahko razumel kot ponovno izdajstvo in zopet bi izgubil zaupanje v odrasle ljudi. Otroku raje predstavimo, kakšne so njegove možnosti. Povejmo mu, da ni sam, da je veliko otrok, ki so bili spolno zlorabljeni, in da to ni nič sramotnega. Predlagajmo mu, da si poišče ustrezno pomoč (oziroma mu pomoč poiščemo mi, če se s tem strinja), saj bo tako proces okrevanja lažji, hitrejši in uspešnejši. Seznanimo ga z oblikami pomoči, če jih poznamo (skupine za samopomoč, individualne terapije, družinske terapije, obisk psihologa idr.). Če presodimo, da je otrok resno ogrožen, ga vnaprej seznanimo z našimi ukrepi – napotitev k zdravniku, posredovanje informacij centru za socialno delo, prijava dogodka policiji. Predvsem pa prisluhnimo njegovim besedam in željam. Morda si želi, da mu poiščemo strokovno pomoč, saj ne vidi več izhoda. Morda nas potrebuje, da ga zaščitimo pred storilcem, ker sam ne ve, kako. Morda pa potrebuje samo nekoga za iskren pogovor, objem in toplo besedo.

2.8.3. Oblike pomoči

Spolna zloraba otrok običajno ni enkratni dogodek, temveč gre za ponavljajoče se dogajanje, ki traja dolgo časa. V tem času otrok o spolni zlorabi molči, za lažje preživetje pa razvije različne oblike ravnanja, tako imenovane strategije preživetja, kot so omalovaževanje, racionaliziranje, zanikanje, pozabljanje, zapuščanje telesa, nenehen nadzor, humor, zaposlenost, laganje in kraja, če jih naštejemo le nekaj.

Ko otrok o spolni zlorabi spregovori, se njegova pot k okrevanju šele začne. O procesih oziroma fazah okrevanja, skozi katere gre vsaka žrtev spolne zlorabe, sem že pisala, zato bom tu govorila predvsem o različnih oblikah pomoči, ki so na voljo otroku-žrtvi. Za uspešne prehode skozi posamezne faze okrevanja otrok-žrtev največkrat potrebuje strokovno pomoč. Čeprav lahko veliko naredijo že njegov(i) nezlorabljač(i) starš(i), bližnji sorodniki, prijatelji, znanci, učitelji, torej nekdo, ki mu otrok zaupa, pa jih večina za uspešno spopadanje s posledicami spolne zlorabe potrebuje posebno svetovanje in določeno obliko terapije (Elliott, 1996: 74). Še toliko bolj so od strokovne pomoči odvisni tisti otroci, ki so zlorabljanje doživeli v krogu družine.

Pri nas so na voljo različne institucije in organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam spolne zlorabe, ter osebam, ki nasilje povzročajo. Med oblikami pomoči, ki jih nudijo

povzročiteljem nasilja, so *osebno svetovanje* in *treningi socialnih veščin*. Pristojnosti institucij in oblike pomoči, namenjene žrtvam, pa so naslednje (Horvat in Matko, 2014: 245):

- Prijava nasilja
- Umik na varno
- Zdravstvena pomoč
- Psihosocialna pomoč
- Ukrepi za zaščito pred nadaljnjim nasiljem
- Pravna pomoč
- Varstvo človekovih pravic
- Psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje

Prijava nasilja: Nasilje se lahko prijavi policiji, centru za socialno delo ali državnemu tožilstvu. V skladu s 6. členom Zakona o preprečevanju nasilja v družini so vse vladne in nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za nasilje, o tem dolžne obvestiti center za socialno delo (v nadaljevanju: CSD), razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti. V nasprotnem primeru in kadar je žrtev nasilja otrok, pa so strokovni delavci, kljub določbi o varovanju poklicne skrivnosti, o tem dolžni takoj obvestiti CSD, policijo ali državno tožilstvo (Horvat in Matko, 2014: 245-246).

Umik na varno: Ženske in otroci se lahko pred nasiljem umaknejo v varno hišo, materinski dom ali krizni center. Na tem mestu bi omenila predvsem dva krizna centra, ki sta namenjena otrokom. Prvi je *Hiša zavetja Palčica*, ki je namenjen otrokom v predšolskem obdobju, v starosti od 0 do 6 let. Gre za otroke, ki jih v krizni center namesti CSD, če ugotovi, da se morajo nemudoma umakniti iz neprimernega oziroma zanje ogrožajočega okolja. V kriznem centru lahko otroci preživijo največ tri tedne. V tem času jim CSD poišče ustrezno rejniško družino ali pa jih vrnejo v prvotno okolje, kolikor je ugotovljeno, da se je stanje v družini izboljšalo oziroma uredilo (Horvat in Matko, 2014: 251-252). Drugi krizni center je *Krizni center za mlade*, namenjen vsem otrokom in mladostnikom, starim med 6 in 18 let, ki se znajdejo v hudi stiski in morajo nujno zapustiti družinsko okolje. V Sloveniji imamo deset tovrstnih kriznih centrov, ki otrokom in mladostnikom poleg bivanja nudijo tudi posamične obravnave ter informativne in svetovalne razgovore. V krizni center lahko otroci in

mladostniki pridejo sami, za to ne potrebujejo predhodne najave, prav tako ne odobritve CSD (prav tam: 252).

Zdravstvena pomoč: Žrtev lahko pomoč poišče pri osebni zdravnici, ginekologinji ali na urgenci. Zdravstveno pomoč je priporočljivo poiskati v primeru psihičnega, fizičnega ali spolnega nasilja. To velja še posebej v primeru (hujših) telesnih poškodb, ki zahtevajo zdravljenje, in posilstva, zaradi možnosti poškodb, spolno prenosljivih bolezni ali nezaželene nosečnosti. Prav tako je zdravniški pregled priporočljiv tudi v primerih, kadar želi žrtev spolno zlorabo prijaviti policiji (Horvat in Matko, 2014).

Psihosocialna pomoč: Psihosocialno pomoč žrtvam nudijo nevladne organizacije, ki delujejo na področju preprečevanja nasilja. Med slednjimi so (Horvat in Matko, 2014: 246-247):

- Posredovanje prijave nasilja in spremljanje obravnave posameznih primerov
- Telefonsko svetovanje
- Osebno svetovanje
- Svetovanje prek interneta (elektronske pošte) ali po navadni pošti
- Skupine za samopomoč
- Zagovorništvo (vzpostavljanje stika z institucijami, priprava dokumentacije itd.)
- Pravno svetovanje

Psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje je potrebno predvsem takrat, kadar ima žrtev zaradi resnih in dolgotrajnih posledic doživljanja nasilja hujše psihične težave (prav tam: 249).

2.8.3.1. Psihosocialna pomoč

Pri sumu oziroma prijavi spolne zlorabe otroka je treba ukrepati na treh ravneh (*zaščititi otroka, kaznovati storilca in nuditi pomoč družini*), in sicer tako, da so si vsi trije ukrepi čim bolj v ravnotežju. Če se otroka umakne iz okolja, to še ne pomeni, da se spolna zloraba ne bo nadaljevala, ko se bo otrok vrnil nazaj k družini. Podobno je, če se samo kaznuje storilca, saj se lahko ta po prestani zaporni kazni vrne v domače okolje in nadaljuje z zlorabljanjem. Prav tako ni dovolj, da se samo nudi pomoč družini, saj to še ni zagotovilo, da se bo zloraba res

prekinila. Običajno je učinek skoraj obraten, ker storilec le še bolj pritiska na žrtev, da bi v bodoče o tem molčala (Ribičič et al., 1997: 250).

Predpogoj za terapevtsko delo z otrokom je vsekakor, da se otroka ustrezno zaščiti pred nadaljnjo spolno zlorabo. Potek terapije in oblike pomoči so odvisne od otrokove starosti (stopnje razvoja), morebitnih telesnih poškodb, čustvene prizadetosti, oblike motenj oziroma posledic, s katerimi se sooča ter od pripravljenosti sodelovanja otrokove družine in storilca, saj prav vsi potrebujejo ustrezno terapevtsko pomoč.

Najpogostejše oblike terapevtskega dela so:

- *Individualno delo (osebno svetovanje)* je primerno predvsem v začetni fazi spopadanja s travmo ali kot pomoč tistim žrtvam, kjer je zloraba pustila pregloboke posledice v obliki hujših duševnih motenj oziroma psihičnih težav (Bain in Sanders, 1996: 93).
- *Družinska terapija* je posebna metoda dela, ki obravnava psihične motnje. Pri družinski terapiji ne gre za delo s posamezniki, temveč je delo usmerjeno v družino kot celoto, kjer se skuša prodreti v razmerje med psihosocialnimi funkcijami družine in usodo posameznika v njej (Čačinovič Vogrinčič, 1998: 38). Z družinsko terapijo se skuša probleme rešiti tam, kjer so nastali – v družini. Naloga terapevta je obravnava odnosov med družinskimi člani, razreševanje notranjih konfliktov, učenje medsebojne komunikacije, razreševanje nejasnosti glede delitve vlog, uvedba sprememb vedenja družinskih članov, oziroma drugače, na novo oblikovati strukturo družine z novim načinom življenja. Še boljše kot družinska terapija je *Socialno delo z družino*, ki nudi pomoč vsem družinskim članom pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Pomoč tako ni usmerjena samo v reševanje notranjih konfliktov družine, temveč se dela tudi na mobilizaciji družine, podpori socialne mreže oziroma povezanosti družine z drugimi socialnimi institucijami.
- *Skupine za samopomoč* ali *podporne skupine* so oblika skupinske terapije, kjer se med seboj pogovarjajo (odrasle) ženske z izkušnjo spolne zlorabe. V takšnih skupinah žrtve dobijo možnost na glas spregovoriti o svojih izkušnjah, izraziti svoja čustva in občutke, brez strahu, da bi jih drugi obsojali in brez občutka sramu, da bi po izpovedi v očeh drugih postale manjvredne in zaznamovane (Plaz, 2000: 129). Na takšen način se žrtve lažje rešijo vseh negativnih občutkov (občutki sramu, krivde, drugačnosti, osamljenosti), hkrati pa čutijo podporo in razumevanje za vse, kar se jim dogaja, in najpomembneje, potrditev, da je vse, kar doživljajo, popolnoma normalna posledica travmatične izkušnje (prav tam).

Kot lahko vidimo, poznamo različne metode dela in oblike terapij (podrobneje sem jih predstavila le nekaj), prav vsem programom pa je skupno to, da so usmerjeni k razbremenitvi občutkov krivde, preprečevanju negativnega (lahko tudi destruktivnega) odnosa do sebe in v spodbujanje samospoštovanja, večanje samopodobe in samozvesti žrtve. Psihosocialna pomoč pomaga tudi pri odpravljanju strahov, razreševanju težav v spolnosti in ponovnem pridobivanju zaupanja v ljudi (Turčin, 2013). Strokovnjaki se morajo pri svojem delu z žrtvijo zavedati njenih virov moči, da jih lahko krepijo, ter poznati njeno socialno mrežo, kulturo in specifične načine obrambe (Kodele Kos, 2004: 221).

2.9. INSTITUCIJE KOT POMOČ SPOLNO ZLORABLJENIM OTROKOM

Po statističnih podatkih je med povzročitelji spolne zlorabe otrok največ stricev, sledijo jim očetje/očimi, bratje, nečaki, dedki (Bouwkamp, 1994a: 40). Zasebnost in zaprtost družinskega življenja preprečujeta, da bi celo najbližja okolica vedela, kako intenzivno se zloraba otrok v nekem primeru dogaja. Toliko težjo nalogo imajo pri odkrivanju spolne zlorabe potemtakem strokovne službe, ki se s tovrstno problematiko ukvarjajo (Selič, 2010: 39). Pa vendar vemo, da se otrok, ki je žrtev spolne zlorabe, v življenjskih situacijah odziva z drugačnimi, specifičnimi vedenji, ki pa bi jih ravno strokovne službe morale prepoznati in temu ustrezno ukrepati.

V prvi vrsti se moramo zavedati, da smo za nasilje odgovorni vsi. Vsak posameznik bi moral po svojih najboljših močeh prispevati k temu, da se nasilje prepreči, če pa do njega že pride, da se ga razkrije in ustavi, žrtvi pa nudi ustrezna pomoč. Glavno vlogo pri tem imajo institucije in organizacije, ki se s tem poklicno ukvarjajo in nas z različnimi informacijami, preventivnimi akcijami, osveščanjem in usmerjanjem opozarjajo na nasilje kot velik družbeni problem (Selič, 2010: 39).

Od institucij in organizacij so v največji meri odvisne predvsem žrtve nasilja, ki si zaslužijo kakovostno, strokovno in celostno obravnavo. Predvsem otroci, ki so žrtve nasilja in spolnih zlorab znotraj družine, potrebujejo njihovo pomoč pri odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju spolne zlorabe, pa tudi pri podpori, vodenju in usmerjanju, da se uspešno spopadejo s travmo, soočijo s posledicami ter se ponovno integrirajo v normalno in brezskrbno življenje.

Najpomembnejšo vlogo pri spolno zlorabljenemu otroku imajo institucije na državni ravni, katerih delo je usmerjeno in predpisano z zakoni. Na prvem mestu so to *vrtni in šole* (vzgojno-varstvene in vzgojno-izobraževalne institucije) ter *centri za socialno delo*, katerih naloga je odkrivanje in preprečevanje spolnih zlorab ter zaščita in varovanje otrok. V okviru CSD delujejo tudi interventne službe, krizni centri za otroke in mladostnike, varne hiše in materinski domovi, ki omogočajo žrtvam umik na varno. Temu sledi *policija*, ki ima pomembno vlogo pri preiskovanju spolnih zlorab in ovadbi storilca. Nato imamo še *sodstvo* in *tožilstvo*, ki skrbita za kaznovanje storilca in zaščito žrtve, ter *zdravstvo*, ki deluje na več ravneh: odkrivanje spolnih zlorab (medicinske sestre, zdravniki in drugi zaposleni v zdravstvenih ustanovah, predvsem pa predšolski in šolski dispanzerji); zbiranje dokazov za pregon storilca (pregled žrtve po prijavi spolne zlorabe); ustrezno zdravljenje v primeru telesnih poškodb, spolnih bolezni in nosečnosti; ter svetovanje in terapevtsko delo (psihologi, psihiatri), ki pomagajo otroku pri različnih duševnih boleznih in drugih težavah, ki mu onemogočajo normalno življenje. Pozabiti ne smemo niti na različne *nevladne organizacije*, ki imajo izredno pomembno vlogo predvsem pri nudenju psihosocialne pomoči žrtvam in ponekod tudi storilcem. Nevladne organizacije so posebej specializirane za določena področja dela in so tako lahko velikokrat celo učinkovitejša kot na primer centri za socialno delo, ki opravljajo najrazličnejše dejavnosti, od pomoči družinam, rejništva do (neosebne) dela z vlogami za denarno socialno pomoč, delitev subvencij, družinskih prejemkov in podobno.

2.9.1. Vzgojno-izobraževalne institucije

Šola je prostor, ki ponuja otroku različna znanja, izkušnje, spretnosti in navade. Z vstopom v šolski prostor se otrok seznani z institucionalno organiziranim načinom življenja, ki mu postavlja nove meje ter od njega pričakuje disciplino, odgovornost, urejenost in ustrezno komunikacijo. Otrokova socialna mreža se razširi in ni več vezana samo na (ožje) družinsko okolje. Otrok spozna nove ljudi, odnose, čustvovanja in vedenja, pri tem pa se srečuje tudi z novimi omejitvami, ki od njega zahtevajo določeno stopnjo prilagajanja in sodelovanja. Šolski prostor postane za otroka pomembno okolje, kjer se nauči živeti v skupini različnih ljudi po družbeno sprejemljivih normah določene kulture (Dečman Dobrnjič, 2004: 11).

Najpomembnejšo vlogo za rast in razvoj otroka ter oblikovanje njegove osebnosti ima zagotovo njegova družina. Toda žal je mnogo otrok, ki prihajajo iz neurejenih družinskih razmer, kjer prevladuje nerazumevanje, alkoholizem, zanemarjanje, trpinčenje in nasilje, med

drugim tudi spolne zlorabe. Takšni otroci lahko ob vstopu v šolo vidijo priložnost, da o svojem problemu spregovorijo in seznanijo druge, saj šola lahko razumejo kot varen prostor, učitelje in svetovalne delavce pa imajo za zaupnike. Toda za kaj takega ni dovolj samo menjava okolja, temveč je potrebna tudi ustrezna šolska klima, kultura šole, odnos delavcev do spolne zlorabe in nasilja, predvsem pa občutek varnosti in sprejetosti (prav tam: 44). Za nekatere mlade je tako šolski prostor pravzaprav edino zatočišče, kamor lahko ubežijo pred nasiljem v družini (prav tam: 11).

Šola je prostor, v katerem otroci in mladostniki preživijo ogromno svojega časa. Dejstvo je, da šola ne samo izobražuje, temveč tudi vzgaja, zato je prav, da se šola odzove tudi na tiste probleme mladostnika, ki niso nujno povezane s šolskim delom. V prvi vrsti bi šola morala zagotavljati čustveno varnost vsem učencem brez fizičnega in psihičnega nasilja, predsodkov, diskriminacije zaradi telesnih značilnosti, verske pripadnosti, spolne usmerjenosti itd. To pomeni, da bi vsi učenci morali imeti zaupanje v učitelje in svetovalne delavce, da lahko skupaj rešujejo težave in stiske. Vsak učenec bi moral imeti občutek varnosti, pripadnosti, občutek, da ga drugi spoštujejo in sprejemajo, da mu ni treba biti uspešen na vseh področjih, da ima pravico izraziti svoje mnenje, svoja čustva, razvijati svoje talente, izbirati svoj slog učenja ... Učitelji bi morali spodbujati različnost, drugačnost, izvirnost ter sodelovanje in vključevanje vseh učencev v učni proces na svoj lasten, individualen, izvir in zanje smiseln način. Pa vendar se velikokrat zdi, da učitelji namesto nudenja pomoči otrokom, ki imajo težave z ocenami in/ali vedenjem, raje prilepijo status otroka s posebnimi potrebami oziroma ga označijo za problematičnega, neposlušnega, agresivnega, odrezavega, nesramnega, asocialnega, hiperaktivnega, apatičnega, lenega, čustveno motnega, zaostalega. Takšno ravnanje učiteljev in drugih zaposlenih na šoli ima za otroka resne posledice, ne samo zaradi nezaupanja v svet odraslih, temveč tudi zaradi izredno negativne predstave, ki jo otrok dobi o samem sebi.

Čeprav je res, da šola v osnovi ni namenjena prepoznavanju nasilja nad otroki, pa bi temu morala vseeno nameniti več pozornosti. Učitelji preživijo veliko časa z otroki, zato so ravno oni tisti, ki lahko prvi opazijo spremembe v vedenju. Otroci, ki so žrtve družinskega nasilja ali spolne zlorabe, oblikujejo določene vedenjske vzorce, s katerimi opozarjajo na svojo stisko: nenadoma lahko postanejo tihi in introvertirani ali pa glasni in agresivni. Nespecifični znaki se kažejo tudi na otrokovi samopodobi, neurejenem zunanjem videzu, spremenjenem vedenju, kot so težave pri druženju s sovrstniki, malo interesov in socialnih aktivnosti, slab šolski

uspeh, uživanje alkohola ali drog in upornišтво, če jih naštejemo le nekaj. Lahko imajo tudi specifične znake zlorabe, kot so modrice, ožganine na koži, poškodbe splovila in druge telesne poškodbe, ki pa jih še lažje kot šolski učitelji lahko opazijo šolski zdravniki na obveznih sistematičnih pregledih, ki potekajo v okviru šole. Z vsemi temi znaki in različnimi, drugačnimi, odklonilnimi vedenji, otroci v resnici le kličejo na pomoč. Na strokovnih delavcih pa je, da jih prepoznajo in ustrezno ukrepajo.

V času, ko je otrok v šoli, ji je zaupan v vzgojo in varstvo, zato je šola v tem času zanj tudi odgovorna. Če otrok nekomu od zaposlenih, na primer učitelju, zaupa svojo zgodbo, je izredno pomembno, kako bo učitelj v takšnih trenutkih reagiral. Na prvem mestu bi mu moral nuditi varen in miren prostor za pogovor, ga poslušati in mu verjeti, spraševati, vendar ne soditi. Pomembno je tudi, da zgodbo dokumentira za morebitno nadaljnjo obravnavo (vendar pa naj to ne stori pred otrokom, da se ta ne bi ustrašil), in predvsem, da mu zagotovi varnost osebnih podatkov. Prav tako mora učitelj otroku ponuditi ustrezno pomoč oziroma ga vprašati, česa si sam najbolj želi, hkrati pa ga seznaniti tudi s postopki, ki so potrebni v takšnih primerih; učitelj je namreč dolžan zgodbo prijaviti svetovalni delavki in vodstvu šole, ti pa morajo v primeru hujših zlorab obvestiti pristojni center za socialno delo ali policijo (Dečman Dobrnjič, 2004: 47-50).

Zlasti slednje, varovanje osebnih podatkov in obveščanje drugih strokovnih služb, ki nastopata kot dve nasprotujoči si dejanji, pri mnogih zaposlenih vzbujata dvom in strah, kako je treba ravnati v takšnih primerih. Zato je treba vse zaposlene na šoli ustrezno usposobiti za prepoznavanje znakov spolnih zlorab (in nasilja) ter jih seznaniti z ustreznim ukrepanjem, oblikami pomoči in s pravilnimi postopki ob sumu na zlorabo otroka. O tem govori tudi *Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode* (izdan leta 2009 na podlagi 10. člena Zakona o preprečevanju nasilja v družini), ki določa sam protokol prijave in vlogo posameznega šolskega strokovnega delavca pri tem.

Vzgojno-izobraževalne institucije morajo po zakonu varovati osebne podatke in za vse ukrepe v zvezi z otrokom pridobiti soglasje staršev, vendar pa to ne velja, kadar je resno ogrožena otrokova varnost. Učitelj, ki torej sumi, da je otrok zaradi zlorabljanja resno ogrožen, mora o tem obvestiti svetovalno delavko šole, ta pa, če oceni, da je treba obvestiti druge pristojne organe (center za socialno delo ali organe kazenskega pregona), mora o tem obvesti ravnatelja, ki odloči o nadaljnjem ukrepanju šole (Združenje proti spolnemu zlorabljanju,

2010: 76). Varstvo koristi otroka ima torej prednost pred varovanjem poklicne skrivnosti (Najrajter, 2010: 138).

Pri procesu obravnave spolno zlorabljenega otroka in nujenju pomoči je nujno potrebno sodelovanje *ustrezno sestavljenega strokovnega tima*, ki ga skliče CSD. Naloga pedagoških delavcev pa je, da otroku zagotovijo varnost, da šola ukrepa takoj in da ostane zgodba za ostalo javnost skrita (Dečman Dobrnjič, 2004: 50). Okolica namreč še vedno vse prevečkrat spolno zlorabljenega otroka doživlja kot tabuizirano osebo in jo velikokrat tudi obsoja, kar lahko povzroči le še več škode.

Kot lahko vidimo, morajo v primeru zlorab in nasilja nad otroki zaposleni v šoli ravnati v skladu z obstoječimi pravili in zakoni. Pa vendar se je treba zavedati, da je vsak primer spolne zlorabe otroka specifičen in zato zahteva svojo strategijo ukrepanja. Šola je zato resda postavljena pred zahtevno nalogo, vendar pa to še ni opravičilo, da velikokrat ne reagira ali reagira zelo pozno in z zadržki.

Prepričana sem, da so učitelji dandanes vse bolj poučeni in osveščani glede spolne zlorabe otrok in nasilja v družini, vendar pa temu še vedno namenjajo premalo pozornosti. Nekateri učitelji sprememb pri otroku preprosto ne opazijo (npr. zaradi prezaposlenosti z normo), če jih že opazijo, pa se običajno nočejo vtikati v intimni prostor družine ali pa skušajo nasilje celo prikriti, če se je to zgodilo v šolskih prostorih. Na kakovost dela šole torej vplivajo različni dejavniki – zakonska pravila, omejitve, splošni odnos družbe in šole do nasilja, prostorski in kadrovski standardi, kamor sodi tudi usposobljenost pedagoških delavcev, ter medsebojno sodelovanje šole s starši otrok ter drugimi organi in organizacijami, ki so strokovnjaki na tem področju (Najrajter, 2010: 135).

2.9.2. Centri za socialno delo

Centri za socialno delo so javni socialnovarstveni zavodi, ki jih je ustanovila država. V Sloveniji jih imamo 62, ki so pooblaščen za izvajanje javnih pooblastil in različnih nalog, s katerimi pomagajo vsem, ki so pomoči potrebni. Poleg urejanja denarne socialne pomoči in družinskih prejemkov, se ukvarjajo tudi z izvajanjem različnih ukrepov za zaščito otrok in nujenju pomoči družinam.

Socialno varstvene storitve, ki jih izvajajo centri za socialno delo, so socialna preventiva, socialna prva pomoč, osebna pomoč in pomoč družini (pomoč družini na domu, pomoč družini za dom). Slednje poteka v obliki prepoznavanja socialne stiske, skupnem iskanju rešitve, podajanju informacij o drugih programih in izvajalcih, svetovanje ter pomoči družini in družinskim članom, kadar so težave zaradi neurejenih družinskih odnosov prehode. Čeprav je prvotna naloga CSD predvsem delo z žrtvijo in zaščita otroka, pa pomoč nudijo tudi povzročitelju nasilja, ki ga lahko napotijo v ustrezne izobraževalne, zdravstvene in psihosocialne programe (Murgel, 2010: 116-117).

Na vsako prijavo spolne zlorabe, ne glede na to, ali jo poda žrtev ali pa le zaskrbljeni sosed, se CSD mora odzvati in preveriti, kaj se v resnici dogaja. Če ugotovi, da je prijava utemeljena, je treba nemudoma začeti s postopki za zaščito otroka-žrtve, na način, ki je za žrtev najbolj varen ter v skladu z zakonodajo.

Kakšni bodo nadaljnji postopki in naloge CSD, je odvisno od več dejavnikov – od stopnje ogroženosti otroka, zmožnosti nezlorablajočega starša, da otroka ustrezno zaščiti ter sposobnosti in potreb otroka. V prvi vrsti mora CSD ugotoviti, ali je roditelj, ki otroka ne zlorablja, pripravljen sodelovati in otroka zaščititi. Če mu roditelj lahko nudi ustrezno zaščito, je naloga CSD ponuditi staršem le podporo pri zaščiti otroka in strokovno pomoč. V nasprotnem primeru, če roditelj otroka ne more zaščititi ali pa ne priznava, da se zlorabljanje res dogaja, mora CSD narediti vse, kar je v njegovi moči, da otroka zaščiti. Na tem mestu lahko CSD posega v družino in ji, tudi proti volji staršev, otroka odvzame ter ga premesti v varstvo in vzgojo drugi osebi, rejniški družini ali v zavod. V vsakem primeru pa mora CSD o zlorabi otroka obvestiti policijo (Murgel, 2010: 118).

Ko CSD obvesti policijo, lahko začne z izvajanjem nalog v okviru Zakona za preprečevanje nasilja v družini. Center za socialno delo skliče *multidisciplinarni tim*, ki je sestavljen iz različnih strokovnjakov (socialni delavec, kriminalist, policist, pediater, zdravnik, pedagoški delavec) in predstavnikov organizacij (šole, predstavnik pravosodja, nevladne organizacije). Najprej je treba pripraviti *oceno ogroženosti* žrtve, kjer ocenjujejo otrokove razvojne potrebe, zmožnost staršev, da v zadostni meri zadovoljujejo otrokove razvojne potrebe in dejavnike širšega socialnega okolja, v katerem otrok živi in nanj lahko vplivajo kot zaščitna socialna mreža ali pa tudi ne (Murgel, 2010: 120). Temu sledi *izdelava individualnega načrta pomoči žrtvi*. Jasno je treba opredeliti cilje obravnave, oblike pomoči, naloge in vloge vseh vpletenih,

pomembne akterje v socialni mreži, način spremljanja in posredovanja informacij ter trajanja pomoči (prav tam: 121). Cilj multidisciplinarnega tima je nuditi žrtvi celovito pomoč ter zmanjšati tveganje za ponovitev dejanja oziroma ji zagotoviti čim bolj dolgoročno varnost in zaščito (Milek Ogrinc, 2014: 177).

Pri svojem delu CSD sodeluje z različnimi organi in organizacijami (policijo, vrtci, šolo, zdravstvenimi zavodi, svetovalnimi centri, sodiščem, občino, nevladnimi organizacijami), saj sami nimajo vseh pristojnosti in kompetentnega znanja, ki jih potrebujejo za reševanje stisk otroka. Čeprav se uspešnost medsebojnega sodelovanja nekoliko razlikuje po regijah, pa načeloma velja, da CSD najbolje sodeluje s policijo, ki se ob prvih korakih in aktivnostih za preprečevanje nadaljnje spolne zlorabe medsebojno usklajujeta (Murgel, 2010: 118). Temu sledi sodelovanje z vrtci in šolami, največ težav pa jim predstavlja zdravstvo.

Naloge CSD so torej v prvi vrsti zagotoviti strokovno podporo pri delovanju družine ter pomagati otroku in družini tako, da bi lahko sami poskrbeli zase, se naučili medsebojne komunikacije, skupnega reševanja problemov in konfliktov ter poskrbeli za ustrezno varnost in korist otroka. Če starši pri tem ne želijo sodelovati oziroma je stopnja ogroženosti otroka prevelika, pa mora CSD poseči v družino in ji lahko, v skladu z veljavno zakonodajo, otroka odvzame (Murgel, 2010: 117). Center za socialno delo se tako srečuje z dvema različnima, celo nasprotujočima se vlogama, ki ju mora ustrezno usklajevati, ne da bi pri tem izgubil zaupanje otroka in družine. Slednje, dvojna vloga centra za socialno delo, ki je lahko naravnana bodisi »terapevtsko« bodisi »pravno«¹, pa je tisto, kar tudi pri starših zbuja strah, nevednost, nezaupanje in posledično nesodelovanje s CSD.

2.9.3. Policija

V Sloveniji se je o spolnih zloraba začelo govoriti zelo pozno, šele okoli leta 1988. Leta 1991 je tedanji Republiški sekretariat za notranje zadeve Republike Slovenije (danes Ministrstvo za notranje zadeve) izdalo prvo brošuro o spolnih napadih na otroke v Sloveniji, z naslovom *Spolni napad na otroka – Ni opravičila nikoli!* Ob izdaji je bila na isto tematiko organizirana

¹ Pavlovič (1994: 74-77) govori o dveh različnih vlogah države, kadar je treba poseči v družino: »Pravna« vloga se nanaša na moč države, da lahko v primeru surovega ravnanja staršev z otrokom, grobega zanemarjanja in spolnega zlorabljanja, legitimno poseže v položaj družine bodisi z odvzemom otroka bodisi z odstranitvijo storilca. V nasprotnem primeru, kadar otrokova varnost ni resno ogrožena, pa mora »terapevtska« država po svojih najboljših močeh družini pomagati pri njeni vlogi v zvezi z otrokom.

prva okrogla miza v Ljubljani, kateri so pozneje sledile tudi druge povsod po Sloveniji. V naslednjih nekaj letih sta bili izdani še dve zloženci, ki sta z informacijami in varnostnimi napotki osveščali otroke in odrasle o spolni napadih. S takšnimi ukrepi oziroma akcijami je bila ravno policija tista, ki je v tistem času naredila najpomembnejši korak na področju spolnih zlorab. Slednje je zagotovo povezano tudi z dejstvom, da se je policija najpogosteje srečevala s tovrstnimi problemi (Bašič, 1997: 130).

Prva osveščanja javnosti so se tako začela, vendar pa je bilo v družbi in tudi pri strokovnjakih še vedno veliko dvomov in pomislekov o razumevanju in razkrivanju spolnih zlorab in nasilja v družini (prav tam: 131). Nasilje v družini je tako dolgo časa ostalo skrito za štirimi stenami, saj je veljalo prepričanje, da ne gre za družbeni, temveč zasebni problem. Zanikanje obsežnosti dejanja in s tem toleriranje nasilja, pa se ni kazalo samo v odnosu družbe do tovrstnega problema, temveč tudi v sami državi, ki je nasilje v družini dolgo časa vrednotila le kot prekršek. Prijave policiji so bile redke, sodišče pa je običajno storilcem izreklo izredno mile kazni ali pa je postopke celo zaustavilo.

Šele s sprejetjem *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* so se začeli dogajati prvi večji premiki tudi na področju odkrivanja spolnih zlorab. Policisti so odslej lahko učinkoviteje delovali ne samo pri ozaveščanju družbe, temveč tudi pri ukrepanju in preprečevanju tovrstnih zlorab.

Kljub tem spremembam, pa se žrtve še vedno le redko odločijo poiskati pomoč pri policiji. Razlogov za to je veliko. Otroci na eni strani dejanje spolne zlorabe redkeje definirajo kot kaznivo dejanje in nimajo dostopa do policije, na drugi strani pa se bojijo, da bi prijava zlorabe povzročila negativen odziv družine, namigovanja in govorice med vrstniki ter ponižanje in sram v javnosti, kar bi bilo za zanje še bolj travmatično in obremenjujoče (Lešnik Mugnaioni, 2000: 10-11). Spolne zlorabe otrok tako, kljub ničelni toleranci policije, še vedno ostajajo močno tabuizirane. O tem nam pričajo tudi podatki Finkelhor (Smallbone et al., 2008; v Frangež, 2010: 102), ki pravijo, da kar 90 % staršev, ki so bili seznanjeni s spolno zlorabo otroka, ni želelo, da bi se z zlorabo ukvarjala policija, okoli 50 % staršev pa ni podalo prijave policiji, ker po njihovem mnenju zloraba ni bila dovolj resna (Smallbone et al., 2008; v Frangež, 2010: 102).

Naloga policije je zagotoviti čim večjo varnost družbe in s tem tudi otrok. Na področju nasilja v družini in spolne zlorabe otrok policija deluje predvsem kurativno, s preprečevanjem, odkrivanjem in raziskovanjem sumov kaznivih dejanj zoper nasilja. Policija se z žrtvijo spolne zlorabe običajno sreča na podlagi prijave, bodisi same žrtve (redko) bodisi centra za socialno delo, šole, nevladnih organizacij ali drugih ljudi, ki vedo za zlorabo otroka. Prav tako lahko za zlorabo otroka izve tudi na podlagi lastnih dejavnosti, vendar pa se to običajno zgodi po naključju, med preiskovanjem oziroma obravnavanjem otroka in družine iz drugih razlogov. Na podlagi prijave policija začne z zbiranjem obvestil in dokazov o sami zlorabi, žrtvi in storilcu ter nato poda kazensko ovadbo ali poročilo pristojnemu tožilstvu (Združenje proti spolnemu zlorabljanju: 2010).

Pri svojem delu mora policija, tako kot tudi druge institucije, ravnati tako, da so otrokove koristi in zaščita otrok vedno na prvem mestu. K temu jo zavezuje tudi *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini*, ki ga je izdala ministrica za notranje zadeve v soglasju z ministrom za delo, družino in socialne zadeve leta 2010. Slednji opredeljuje sodelovanje policije z drugimi institucijami pri preprečevanju, odkrivanju in obravnavanju nasilja v družini ter medsebojno sodelovanje, obveščanje in usklajeno delovanje, predvsem s centri za socialno delo. Poleg tega pravilnik opredeljuje tudi usposabljanje policistov in kriminalistov na področju nasilja v družini (Miklič, 2014: 194).

2.9.4. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše

Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše je javni zavod in strokovna ustanova, ki je usmerjena v varovanje duševnega zdravja otrok in mladostnikov (Černič, 2004: 182). Pomoč nudijo otrokom in mladostnikom, staršem in drugim vzgojiteljem pri razreševanju učnih težav, pri različnih razvojnih, vzgojnih, vedenjskih in psihosocialnih težavah, psihiatričnih motnjah in drugih problemih. Pri tem opravljajo diagnostično, svetovalno, korektivno in terapevtsko delo.

V Svetovalnem centru Ljubljana so zaposleni različni strokovnjaki – psihologi, pedopsihiatri, defektologi, logopedi, specialni pedagogi, pedagogi in socialni delavci, ki nudijo strokovno pomoč otrokom in njihovim staršem. Prav tako sodelujejo tudi s pedonevrologi, šolskimi zdravniki specialisti in psihiatri za odrasle. Med najpogostejšimi oblikami pomoči so

korekcija specifičnih učnih težav, pedagoški trening, svetovanje, podporna terapija, individualna psihoterapija, družinska terapija in skupinska terapija (SCOMS, 2016).

V okviru ambulantne dejavnosti delujejo tri glavne enote. Prva je specializirana enota za obravnavo psihičnih stresov in travm pri otrocih in mladostnikih, kamor spadajo vse oblike nasilja, različne nesreče, smrt ali zapustitev bližnje osebe. Poleg tega opravljajo tudi izvedensko dejavnost v zvezi z dodelitvami otrok ob razvezi zakonske zveze, urejanja stikov med otroki in starši po razvezi ter različnih zlorab nad otroki (prav tam).

Posebno področje, s katerim se poglobljeno ukvarjajo vse od leta 1988, so spolne zlorabe otrok. Z otroki in mladostniki, ki so bili spolno zlorabljeni, se ukvarja tim strokovnjakov, ki ga običajno sestavljajo dve psihologinji – specialistki klinične psihologije, pedopsihiatrinja in socialna delavka. Naloga tima pri delu z zlorabljenim otrokom je v prvi vrsti otroka zaščititi pred nadaljnjim zlorabljanjem, zmanjšati njegove trenutne čustvene težave, doseči ustrezen uvid v naravo in motiv dogajanja ter pomagati družini, da na novo vzpostavi ravnotežje brez zlorabe (Končnik Goršič; v Bain in Sanders, 1996: 107-108).

2.9.5. Otroški telefon

Otroški telefon so ustanovili leta 1990 in je bil v prvi vrsti namenjen odkrivanju nasilja ter specifični pomoči predvsem zlorabljenim in zanemarjenim otrokom. Do konca leta 1995 je deloval v okviru službe za preprečevanje zlorabe otroka pri ljubljanskih centrih za socialno delo, sedaj pa je otroški telefon program Združenja proti spolnemu zlorabljanju (Čonč, 1997: 211-212).

Otroški telefon je po obsegu in tudi po vsebinski plati izjemno pripomogel k velikemu premiku pri obravnavanju zlorab in zanemarjanja otrok v Slovenji (prav tam: 212). Naloge Otroškega telefona so bile odkrivanje oziroma sprejemanje prijav zanemarjanja in spolnih zlorab otrok, zagotavljanje pomoči žrtvam z osebnim svetovanjem (iskanje rešitev problema, čustvena opora, iskanje poti za okrevanje), nudenje strokovne podpore in pomoči staršem za ustrezno zaščito zlorabljenega otroka ter podajanje različnih informacij in odgovorov na vprašanja, ki so jih imeli uporabniki v zvezi s spolno zlorabo otrok. Poleg tega je bila njihova naloga tudi opozarjanje in osveščanje strokovne in splošne javnosti o spolni zlorabi otrok v naši družbi, uvedli, razvili in vpeljali so posebno obliko medinstitucionalnega sodelovanja pri

obravnavanju primerov ogroženih otrok ter uspešno navezovali stike s tujimi, zlasti nevladnimi organizacijami.

S takšnim pristopom na več ravneh, kjer so specializirano delo opravljali predvsem strokovno usposobljeni prostovoljci, je Otroški telefon nastopil kot glavni pobudnik za nastajanje novih nevladnih organizacij pri nas.

2.9.6. Nevladne organizacije

Nevladne organizacije, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja v družini, so neodvisne, prostovoljne, humanitarne in neprofitne organizacije, ki se financirajo s pomočjo donacij, prostovoljnimi prispevki in različnimi projekti. So organizacije, ki jih ni ustanovila vlada, vendar pa vseeno delujejo na podlagi statuta, pravil, formalnih predpisov in nekaterih zakonov, pri svojih aktivnostih pa nemalokrat sodelujejo tudi z drugimi vladnimi organizacijami. Glavna naloga nevladnih organizacij je pomoč ljudem v stiski in, ker delujejo v splošno družbeno korist, imajo status delovanja v javnem interesu.

Prva nevladna organizacija Združenje proti spolnemu zlorabljanju je bila ustanovljena leta 1994, njen pobudnik pa so bile odrasle preživele, torej ženske, ki so bile žrtve spolnih zlorab v otroštvu (Bašič, 1997: 133). Gre za najodmevnejšo organizacijo, ki še dandanes aktivno deluje na področju spolnih zlorab otrok in preprečevanju nasilja nad otroki in odraslimi. Združenje proti spolnemu zlorabljanju je edina organizacija, ki je specializirana za eno samo področje dela, to je spolno zlorabo (otrok), zato jo bom v naslednjih vrsticah tudi podrobneje opisala. Druge nevladne organizacije, ki se s svojimi dejavnostmi posvečajo nasilju v družini in preprečevanju nasilja nad ženskami in otroki, so *Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja*, *Društvo Ženska svetovalnica*, *Društvo za nenasilno komunikacijo*, *Zavod Emma – center za pomoč žrtvam nasilja*, *TOM telefon* (otroški telefon, ki nudi pomoč in oporo otrokom in mladostnikom, predvsem v procesu odraščanja, kjer se srečujejo z različnimi vprašanji, dilemami in stiskami), *Društvo Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi*, *Beli obroč Slovenije – društvo za pomoč žrtvam kaznivih dejanj*.

2.9.6.1. Združenje proti spolnemu zlorabljanju

Združenje proti spolnemu zlorabljanju je »specializirano za pomoč in podporo nezlorabljavajočim odraslim, ki želijo zaščititi otroka, ki je žrtev spolne zlorabe, odraslim, ki so preživeli spolno zlorabo v otroštvu, ostalim mladoletnim in polnoletnim žrtvam spolnega nasilja ter ostalih oblik nasilja« (Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2016). Glavni cilj, ki je bil izoblikovan še pred samo ustanovitvijo, je bil povezovanje različnih strok, služb in strokovnjakov, angažiranje prostovoljcev, uvajanje novih vrst storitev (telefonsko svetovanje in specializirana svetovalnica za zlorabljene otroke in njihove družine) ter intenzivno mednarodno povezovanje nevtralne in avtonomne nevladne organizacije (Čonč, 1997: 213).

Detabuizacija problema spolnih zlorab, ozaveščanje, informiranje, opozarjanje in senzibiliziranje javnosti za razumevanje tega zločina so bili prvi razlogi za nastanek nevladnih organizacij. Temu tudi danes posvečajo ogromno pozornosti, saj jasno in s strokovnimi argumenti zastopajo svoja stališča do tovrstnega problema; zavzemajo se za pravice otroka ter specifične potrebe otrok-žrtev in preživelih odraslih tekom postopkov, s katerimi se soočajo ob razkritju zlorabe ter aktivno sodelujejo pri spodbujanju za spremembe v zakonodaji, če naštejemo le nekaj aktivnosti (Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2016). Poleg podpore pri prepoznavanju in razkrivanju spolnih zlorab ter sodelovanja z državnimi ustanovami, nudijo tudi dodatne storitve in nove oblike pomoči svojim uporabnikom. Med njimi so (Žvab, 1997 in Združenje proti spolnemu zlorabljanju, 2016):

- *Brezplačni telefon za pomoč žrtvam spolnih zlorab:* Žrtvam nudi anonimnost, zaupnost in informativni pogovor s strokovno usposobljenimi svetovalkami; svetovalke nudijo žrtvam podporo, svetovanje ter iskanje in nudenje praktične pomoči.
- *Skupine za samopomoč:* To so zaprte skupine, kjer odrasle preživele v varnem okolju delijo svoje izkušnje ter nudijo podporo in pomoč sebi in drugim. Skupina je namenjena predvsem odraslim preživelim, ki se še vedno spopadajo s posledicami spolne zlorabe v otroštvu in jim takšna oblika skupinskega pogovora omogoča lažje predelovanje travme.
- *Zagovorništvo:* Nudenje informacij o zakonih, konvencijah in deklaracijah, ki žrtve ščitijo; podpora pri postopkih pri policiji, tožilstvu, sodišču in centru za socialno delo, priprava pisnih dokumentov, psihična priprava žrtve na pričanja in podobno.

- *Osebno svetovanje (pogovor)*: Nudjenje podpore in pomoči za lažje in jasnejše prepoznavanje spolne zlorabe ter opredelitev problema, informiranje o pravicah človeka in delovanju državnih institucij, iskanje skupnih rešitev in izdelava načrta pomoči (krepitev moči uporabnika, zmožnost realizacije dogovorjenega, evalvacija dela).
- *Individualno svetovanje*: Namenjeno je dodatnemu vpogledu v preživelo travmo, prepoznavanju vplivov in posledic, zaupnemu govorjenju. Žrtev skupaj s svetovalko definira cilje svetovanja, kar služi kot grobo orodje in se lahko glede na novo nastajajoče potrebe nenehno spreminja. Skupaj izdelata načrt individualnega svetovalnega dela in določita pogostost srečanj.
- *Izobraževanje*: Izvajanje seminarjev in izobraževanj strokovnih delavcev, ki delujejo v institucijah, organiziranje predavanj za laično javnost ter bodoče prostovoljce in člane združenja o problematiki spolnega zlorabljanja, enkrat letno organiziranje plačljivega seminarja, kjer gostijo strokovnjake iz tujine na področju spolnih zlorab in ostalega nasilja.
- *Pomoč prek spletne strani oziroma spletnega foruma*
- *Stiki pod nadzorom*

2.9.6.2. Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Namen društva je nuditi osebam, predvsem ženskam in otrokom, ki so žrtve nasilja, zaščito, podporo in pomoč pri zavestnem spreminjanju lastnega življenja. Društvo je namenjeno reševanju in lajšanju socialnih stisk in težav ter izvajanju različnih oblik psihosocialne pomoči žrtvam. Programi, ki jih izvajajo v okviru društva, so SOS telefon (svetovalni telefonski pogovor), svetovanje po elektronski pošti, skupina za samopomoč, osebno svetovanje in zagovorništvo. V okviru programa deluje tudi Zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja (varna hiša, kamor se lahko umaknejo odrasle ženske in njihovi otroci pred nasiljem ter si ob podpori svetovalk uredijo življenje). Dejavnosti društva so tudi prijava nasilja in posredovanje pri institucijah ter preventivna dejavnost – izobraževanje za strokovno javnost, usposabljanje prostovoljk ter ozaveščanje družbe o nasilju in njegovi nesprejemljivosti (Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, 2016).

3. METODOLOGIJA

3.1. VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, saj moj namen ni bil zgolj zbiranje dejstev in posplošitev na populacijo, temveč poglobljen vpogled v problematiko tistih ljudi, ki so najbolj vključeni v samo dogajanje. Osnovno gradivo, ki je zbrano v raziskovalnem procesu, temelji na besedni ali opisni pripovedi in ne na številkah, statistiki (Mesec, 1997a). Zato je tudi zbiranje in analiza podatkov potekala z besednimi opisi, ki so se nanašali na raziskovalni pojav. Obravnavana tematika sicer ne zajema nekega povsem novega oziroma neznanega področja, je pa v družbi še vedno močno tabuizirana in pod (pre)velikim vplivom napačnih stereotipov. Zato je raziskava eksplorativna ali poizvedovalna, saj sem skušala spoznati življenje žrtev spolnih zlorab ter se skozi njihove oči seznaniti s problematiko spolnega nasilja nad otrokom. S tem namenom sem se lotila raziskovanja enega samega primera (študije primera) in ne preučevanja celotne populacije.

3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Merski instrument, ki sem ga uporabila za analizo podatkov, je bil obsežen individualni intervju. Intervju je bil nestandardiziranega oziroma odprtega tipa in je potekal z neposrednim pogovorom na osnovi *vodila za intervju*. To pomeni, da pri intervjuju nisem uporabljala vnaprej sestavljenih vprašanj, temveč sem imela pripravljen le okvirni seznam poglavitnih tem pogovora. Zaradi same tematike se mi splošna, vnaprej postavljena vprašanja niso zdela ne primerna ne smiselna. Vprašanja sem tako postavljala sproti, glede na odgovore. Smisel nestandardiziranega intervjuja je ravno ta, da lahko vsebino vprašanj, njihovo formulacijo in vrstni red sproti prilagajamo intervjuvancu glede na njegov način razmišljanja, vsebine, ki jih omenja in druge značilnosti (Mesec, 1997).

Intervju vsebuje 33 vprašanj odprtega tipa. Nekatera vprašanja so zastavljena precej široko, kar pomeni, da hkrati vsebujejo tudi nekaj dodatnih podvprašanj, ki služijo kot pomoč ali krajša razlaga za lažje razumevanje. Intervju vsebuje uvodni del, ki se nanaša na nekaj

osnovnih informacij o intervjuvani osebi, temu pa sledijo vprašanja, ki se dotikajo sedem različnih sklopov/tem:

- Kratka anamneza družinskega okolja
- Splošni podatki o spolni zlorabi (vrsta zlorabe, starost žrtve, kdo so bili storilci)
- Doživljanje spolne zlorabe, občutki in čustva
- Znaki in posledice spolne zlorabe
- Razkritje spolne zlorabe
- Institucije, ki se ukvarjajo s spolno zlorabo otrok ter vrste in oblike pomoči, na katere se otrok lahko upre pri razreševanju travme
- Splošno posameznikovo razumevanje pojmov *kaj je spolna zloraba* in osebni pogled na to, kako spolno zlorabo vidijo drugi (javnost, družba, država)

Za analizo podatkov sem uporabila tudi nekatere druge vire, in sicer sem uporabila osebno izpoved intervjuvanke o posilstvu, prebrano dokumentacijo z življenjsko zgodbo intervjuvane osebe, ki sem jo pred leti prejela na vpogled v stanovanjski skupini, in prijateljski pogovor z intervjuvano osebo, kjer je tema nanekla tudi na spolno zlorabo, vendar besedilo ni zajeto v samem intervjuju.

3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE

3.3.1. Populacija

Populacijo raziskave sestavlja dekle, staro 23 let, ki so jo v otroštvu spolno zlorabili v družinskem krogu neznani storilci.

3.3.2. Vzorčenje

Uporabila sem namenski vzorec, saj sem tako lahko izbrala tisto osebo, ki se jo izbrana tematika najbolj dotika. Čeprav bi lahko rekli, da se zaradi izredne majhnosti vzorca končnih rezultatov ne da posplošiti na širšo populacijo, pa je treba vedeti, da je spolna zloraba otrok izredno širok pojem, pri čemer vsak otrok spolno zlorabo doživlja na svojstven, edinstven način. Posploševanje je torej potekalo na osnovi mojih pridobljenih ugotovitev v primerjavi s strokovno literaturo in z drugimi raziskavami na istem področju.

3.4. ZBIRANJE PODATKOV

Zbiranje empiričnega gradiva je potekalo z različnimi postopki, in sicer z analizo dokumentov, opazovanjem z udeležbo, pozornim poslušanjem, internetno komunikacijo in ustnim spraševanjem intervjuvanke (terensko anketiranje). Analizo dokumentov in opazovanje z udeležbo sem prvič opravila že pred petimi leti (leta 2011), ko sem med opravljanjem prakse v eni od stanovanjskih skupin v Ljubljani deklet tudi spoznala. V stanovanjski skupini ima vsak varovanec svojo dokumentacijo z vsemi podatki, vpogled v katere sem dobila tudi sama in tako sem se s spolno zlorabo intervjuvanke tudi prvič seznanila. Med opravljanjem prase sem uporabila predvsem dve metodi – opazovanje z udeležbo in pogovarjanje. Zlasti slednje (visoka empatija, aktivno poslušanje sogovornice in prepustitev, da je ona vodila pogovor) me je pripeljalo do njenega zaupanja in tako je o spolni zlorabi spregovorila tudi sama. Stike sva ohranili do danes, čeprav so bili zelo redki in v obliki moderne tehnologije (facebook).

Sredi junija 2016 sem jo prek telefona seznanila s temo mojega diplomskega dela in jo vprašala, ali bi bila pripravljena sodelovati. Dva tedna pozneje, konec junija, sva se dobili v njenem domačem kraju. Med vožnjo sem ji natančneje razložila, katera področja me zanimajo (doživljanje spolne zlorabe, posledice in oblike pomoči) in kako naj bi intervju potekal. Na tem mestu se mi zdi pomembno poudariti, da je intervjuvanka kot edini pogoj za privolitev v sodelovanje navedla moje zagotovilo o popolni anonimnosti. Sledil je dveurni pogovor v lokalu, kjer sva se pogovarjali predvsem o novostih, ki so se zgodile od najinega zadnjega srečanja, vmes pa je beseda nanesla tudi na spolno zlorabo, če je sama načela tematiko. V tem primeru sem uporabila predvsem dvosmerno komuniciranje.

Zaradi teže samega dogodka sva se ob koncu srečanja dogovorili, da mi prek interneta (elektronske pošte) napiše svojo zgodbo (internetna komunikacija), na podlagi katere sem nato konec julija (26. 7. 2016) izvedla raziskovalni intervju. Intervju je potekal z neposrednim stikom, saj se mi je za lažje vodenje pogovora zdelo izredno pomembno tudi opazovanje neverbalne komunikacije. Le tako sem se lahko pravočasno ognila preobčutljivim temam oziroma sem se k njim vrnila pozneje, ko je bila intervjuvanka na to pripravljena. Zaradi izredno občutljive teme je intervju potekal pri meni doma (na samem), s čimer sem zagotovila bolj varno, mirno in sproščeno okolje. Zaradi varovanja osebnih podatkov, boljšega zaupanja

in prijetnejšega vzdušja, pogovor ni bil sneman, sem si pa sproti delala kratke oporne točke in pogovor zapisala takoj po končanem intervjuju. Intervju je trajal približno uro in pol.

3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Analiza podatkov je potekala po metodi kvalitativne analize. Po opravljenem intervjuju sem si vse odgovore zapisala, jih pregledala in ustrezno uredila. Intervju je bil delno urejen po temah že med samo izvedbo, zato je bila analiza podatkov nekoliko lažja. K temu je dodatno pripomogla tudi majhnost intervjuvane populacije (ena oseba). Kljub temu so se nekateri odgovori pojavili večkrat, oziroma so se teme prekrivale. Sledili sta analiza in interpretacija zbranih podatkov, ki sem ju združila skupaj z razpravo.

Pri analizi podatkov sem upoštevala tudi druge vire podatkov, ki sem jih že omenila pod *Merski instrumenti in viri podatkov*. Ker je glede na izbrane vire podatkov občasno prihajalo do nekoliko različnih, celo nasprotujočih se dejstev o sami zlorabi intervjuvanke, sem se pri analizi podatkov osredotočila predvsem na tiste informacije, ki mi jih je povedala žrtev sama v najinem zadnjem intervjuju. Bom pa na te razlike opozorila med samo analizo in jih skušala v razpravi tudi obrazložiti.

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

Pred samim začetkom razprave bi rada ponovno opozorila, da sem pri analizi podatkov poleg intervjuja uporabila tudi druge vire podatkov, in sicer osebno izpoved intervjuvane osebe o posilstvu, ki je zaradi varovanja osebnih podatkov nisem dodala pod priloge, dokumentacijo z življenjsko zgodbo intervjuvane osebe, ki sem jo pred leti prejela na vpogled v stanovanjski skupini, kjer je intervjuvanka preživela tri leta ter prijateljski pogovor z intervjuvano osebo, kjer je tema nanesla tudi na spolno zlorabo, vendar besedilo ni bilo zajeto v samem intervjuju. Pri razpravi sem si pomagala tudi z opazovanjem intervjuvanke pred petimi leti med opravljanjem prakse ter med prijateljskim pogovorom in izvedbo intervjuja v letu 2016.

Za lažjo preglednost sem se odločila, da bom pri razpravi (z ležečo pisavo) dobesedno navajala le tisti del besedila, ki sem ga pridobila iz osebne izpovedi intervjuvanke o posilstvu in obsežnejšega intervjuja, ki sem ga izvedla v mesecu juliju 2016. Intervju in osebna izpoved dekleta predstavljata torej glavno vodilo pri analizi podatkov, saj se mi zdi pomembno, kako intervjuvanka na spolno zlorabo gleda danes. Kadar bom uporabila druge vire podatkov (iz leta 2011), bom na to predhodno tudi opozorila. Na koncu bom v nekaj strnjenih povedih predstavila tudi razliko glede doživljanja spolne zlorabe intervjuvanke nekoč in danes ter navedla spremembe, do katerih je prišlo pri intervjuvanki tekom let na poti k okrevanju.

Otroci so izpostavljeni različnim oblikam nasilja, in sicer poznamo fizično, psihično in spolno nasilje, nasilje v družini, kamor sodi tudi zanemarjanje in trpinčenje otroka, vrstniško nasilje, institucionalno nasilje, prostitucija, internetna zloraba (uporaba slik in videoposnetkov otrok v spolne namene), izkoriščanje otrok za delovno silo in drugo.

Nasilje v družini se dogaja skrito pred očem družbe, vendar pa je vseeno, morda ravno zaradi intimnosti in zaprtosti družinskega okolja, v naši družbi še vedno močno navzoče. Tudi Selič (2010: 32-33) pravi, da so fizične, psihične in spolne zlorabe otrok v družini mnogo pogostejše, kot se nam dozdeva, pri čemer višja izobrazba, visok družbeni in ekonomski status ne izključujejo nasilnega vedenja.

Čeprav je še nedolgo nazaj veljalo, da se vzroki za spolne zlorabe otrok skrivajo v alkoholu, denarnih težavah, nasilju v družini ali duševnih boleznih, torej le v socialno ogroženih

družinah in pri ljudeh, ki kažejo večja odstopanja v vedenju, pa danes vemo, da temu ni tako. Spolna zloraba otrok se pojavlja v vseh družbenih slojih, ne glede na raso, versko pripadnost, izobrazbo ali poklic (Bain in Sanders, 1996: 27). Zelo podobno so pokazale tudi študije, ki niso zaznale pomembnih razlik v pogostosti spolnih zlorab nad otroki glede na različne rase in socialne razrede, medtem ko se je za druge oblike nasilja, zlasti fizično nasilje, izkazalo, da se pogostejše pojavlja v revnejših slojih (Finkelhor, 1994; v Rus Makovec, 2003: 73).

Pri intervjuvanki se je vseeno izkazalo, da je ena od tistih žrtev spolne zlorabe, ki prihajajo iz slabše situirane družine, z nižjimi prihodki in s številnimi drugimi težavami. Starša sta bila oba brez izobrazbe in zgodaj ločena, zato so jih na centru za socialno delo obravnavali že pred samo spolno zlorabo: *»Ko sem imela 7 let, je bila mami že izseljena (ne spomnim se točno, kdaj sta se ločila). Socialna služba in sodišče sta odredila, da bomo živeli pri očetu. Stiki z mamo naj bi bili redni, dobivali naj bi tudi preživnino. Mamo smo obiskovali vsak drugi vikend oziroma po dogovoru s socialno službo in obema staršema.«* Ob nadaljevanju njene zgodbe kmalu postane jasno, da gre za disfunkcionalno družino brez jasne komunikacije, na eni strani odsotnost kakršnekoli vzgoje očeta, na drugi strani pa izredni represivni vzgojni prijemi mame, z različnimi oblikami nasilja, zlasti psihično nasilje, zanemarjanje in trpinčenje: *»Doma ni bilo nobenega nasilja, nasilje je bilo le pri mami (tepež po riti, spanje na preprogi, vpitje)«*. Ob prebiranju njene dokumentacije iz stanovanjske skupine, kjer je bila nastanjena tri leta, izvemo tudi, da mati ni plačevala preživnine, velikokrat ni prišla po otroke (mojo intervjuvanko in njena brata), čeprav bi morala priti, po telefonu ni bila dosegljiva, pozabila je na njihove rojstne dneve, otroci se niso smeli tuširati ali si zamenjati spodnjega perila, po več dni niso dobili za piti in za jesti.

Pri nekaterih oblikah nasilja v družini prevladujejo fantje, pri drugih dekleta. Med žrtvami spolne zlorabe prevladujejo deklice (77 %), pri psihičnem nasilju je le nekaj odstotkov več deklic kot dečkov, pri fizičnem nasilju in zanemarjanju pa prevladujejo dečki, z deležem malo nad polovico (Filipčič, 2002: 151). Tudi pri intervjuvanki se je pokazalo podobno, saj je bilo iz njene osebne izpovedi o posilstvu razvidno, da je bil njen brat tisti, ki je moral večkrat spati na tleh, ona pa je bila žrtev spolne zlorabe. Prav tako se je izkazalo za resnično tudi to, da je med trpinčenimi otroki razmeroma veliko tistih, ki so utrpeli zgodnjo ločitev in ki prihajajo iz socialno prikrajšane družine, saj na družino delujejo različni večkratni stresni, kot so nezaposlenost in stanovanjski problemi (Mikuš Kos, 1997: 72).

Pa vendar se mi na tem mestu zdi pomembno poudariti, da to še ne pomeni, da se spolne zlorabe ne dogajajo tudi v bogatih in uglednih družinah, razlika je le v tem, da se v revnih družinah za spolno nasilje prej izve, ker so zaradi različnih (drugih) problemov bolj v ospredju pozornosti strokovnih služb. V dobro stoječih, navzven »normalnih« družinah namreč strokovne službe le redkokdaj posumijo na slabo ravnanje, zato zlorabljanje velikokrat ostaja prikrito (Mikuš Kos, 1997: 72).

Dekleta so zlorabljen dvakrat do trikrat pogostejše kot fantje (Repič, 2008: 22). Tudi analiza policijskih podatkov o kaznivih dejanjih spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, kaže, da so v Sloveniji v 83 % žrtve deklice. 14 % žrtev je mlajših od 7 let, 68 % je starih med 7 in 14 let, 18 % pa je starih med 14 in 15 let (Mušič, 2006; v Frangež, 2010: 98). Kot lahko vidimo, so med najbolj ogroženi mlajši otroci, stari med 7 in 14 let. Tudi v mojem primeru je od vseh treh otrok spolno zlorabo doživela deklica, čeprav sta v družini bila tudi mlajši deček in starejši fant z motnjami v duševnem razvoju: *»Zgodilo se je pri 10ih letih in zgodilo se je samo enkrat. [...] to se je zgodilo samo meni.«* Prav tako lahko vidimo, da intervjuvanka po starosti sodi med tiste otroke, ki veljajo za najbolj ogroženo skupino.

Med storilci še vedno prevladujejo moški, slednjih naj bi bilo po grobi oceni v več kot 90 % primerov (Horvat, 2004: 64). Statistični podatki in raziskave se sicer glede spola storilcev nekoliko razlikujejo med seboj, vendar pa razlike med njimi niso velike; številke se gibljejo nekje med 93,2 % in 99 % za moške ter 1,0 % in 6,8 % za ženske (Frei, 1996: 17). Gre za povsem običajne moške vseh starosti, ras, vere, nacionalnosti, izobrazb in družbenih statusov, ki v večini primerov ne kažejo nobenih očitnih vedenjskih motenj (Horvat, 2004: 64). Med storilci prevladujejo ožji družinski člani in sorodniki (očetje, bratje, strici, dedki), prijatelji, znanci, učitelji, zdravniki, duhovniki, torej osebe, ki jih otrok pozna. Seveda pa so lahko med storilci tudi neznane osebe. Zlasti dečki so običajno žrtve neznanih storilcev, medtem ko so deklice spolnemu nasilju izpostavljene pretežno v okviru družine ali v krogu družinskih prijateljev (Frei, 1996: 17).

Pri moji intervjuvanki to drži le delno. Upoštevajoč dokumentacijo iz stanovanjske skupine, sta intervjuvanko prvič spolno zlorabila mama in njen novi partner, torej osebi, ki sta bili intervjuvanki znani. Toda, ker se intervjuvanka danes tega dogodka več ne spomni, sem se tudi sama v razpravi osredotočila predvsem na spolno zlorabo, ki sta jo leto dni pozneje storila dva neznana moška. Slednji dogodek mi je intervjuvanka natančno opisala v obliki

osebne izpovedi, in sicer sta jo grobo posilila tujca, ki jima je njena mati, v zameno za denar, dovolila, da sta z njo hkrati spolno občevala. O storilcih mi je nato pripovedovala tudi med izvedbo intervjuja: *»Storilca sta bila meni neznana starejša moška, na pogled podobna brezdomcema, neurejenega videza, smrdela sta in bila neobrita«*. V tem primeru sta bila (po mojem mnenju) povzročitelja spolne zlorabe najverjetneje pedofila, ki običajno predstavljajo la majhen delež med vsemi storilci.

Kadar govorimo o pedofilu, mislimo na tiste ljudi, ki jih spolno privlačijo le otroci, ki še niso stopili v puberteto, medtem ko za spolne odnose z odraslimi običajno niso zainteresirani. V psihiatriji pedofilijo opredeljujejo kot motnjo nepopolne spolne dozorelosti in jo uvrščajo med spolne deviacije, pri čemer osebe spolno nadlegujejo otroke z namenom, da dosežejo spolno vznburjenje (v Frangež: 2010: 99). Pa vendar pedofile običajno bolj privlačijo dečki kot deklice, z žrtvami pa se skušajo spoprijateljiti – se z njimi igrajo, se jim izdatno posvečajo, dobrikajo in jih imajo rad, nemalokrat so prepričani, da pri svojem početju ne delajo nič narobe, da je spolnost med otrokom in odraslim dovoljena. Če se žrtev pedofilu zoperstavi, ta celo odneha in si poišče drugega otroka (Elliott, 1996: 64). Pri moji intervjuvanki je šlo za grobo obliko posilstva, zato je težko z gotovostjo opredeliti vrsto storilcev. Lahko sta bili tudi osebi s psihopatsko strukturo osebnosti, ki v določenih situacijah svoj spolni nagon zadovoljujejo tako, da zlorabljajo otroke (pogosto zelo divje in brutalno), čeprav je v osnovi njihov seksualni interes usmerjen na odrasle osebe (Časnik, 2016).

Kljub vsemu pa nikakor ne morem mimo dejstva, da je bila v obeh primerih spolnega nasilja vedno soudeležena tudi njena mami. V prvem primeru, kjer sicer ni šlo za klasično obliko posilstva, temveč za različne spolne aktivnosti, je njena mami aktivno sodelovala z držanjem intervjuvanke za roke, da ne bi pobegnila. V drugem primeru pa je bila mami tista, ki je pripeljala neznana moška v hišo, vstavila v predvajalnik kaseto s pornografsko vsebino in bila ves čas dogodka navzoča.

Ženske storilke so pri nas še vedno v manjšini. Po podatkih, ki jih je policija posredovala Repič (2008: 24), je v Sloveniji delež ženskih storilk v zadnjih desetih letih znašal le približno 1,5 %, med posameznimi leti pa ni bilo bistvenih razlik. Iz tega lahko sklepamo, da je v Sloveniji med storilci spolnega nasilja relativno nizek delež ženskega spola, ne moremo pa vedeti ali gre za dejansko sliko ali pa ženske storilke, iz različnih razlogov, ostajajo bolj skrite.

Ne glede na to, katerega spola je storilec, pa velja, da otroke najpogosteje ogrožajo tisti, ki jim otroci najbolj zaupajo in bi jih morali varovati. Večina spolnih zlorab se zgodi tam, kjer naj bi se otrok počutil najbolj varnega – to je doma, v okviru družine. Tudi moja intervjuvanka je bila spolno zlorabljen doma, ko je bila v varstvu pri mami. In zlorabila jo je znana oseba, ožji družinski član – njena lastna mati; zlorabila v smislu grobega ravnanja, psihičnega nasilja, trpinčenja, izdaje zaupanja, sodelovanja pri posilstvu in prodaje otroka za spolne usluge (prostitucija).

Na tem mestu se mi zdi primerno, da pred nadaljevanjem z razpravo vseeno napišem nekaj besed o trgovini z ljudmi in otroški prostituciji. Kot boste lahko videli, nekatere stvari pri moji intervjuvanki odstopajo od glavnih značilnosti spolnih zlorab otrok in so dokaj stereotipsko naravnane. Toda to je treba pripisati predvsem vrsti spolnega napada, ki ga je doživela.

Trgovina z ljudmi poteka za različne namene in ne pomeni le trgovanja s človeškimi organi, tkivi in krvjo. Trgovina z ljudmi je tudi služabništvo, delo na črno, prisilno delo otrok in odraslih, lažne poroke, prisilna prostitucija (Kodele Kos, 2004: 218). V Sloveniji je približno 2000 potencialnih žrtev trgovine z ljudmi, predvsem za spolno izkoriščanje (prav tam), vendar pa se slednje nanaša predvsem na odrasle ženske. Dejavniki, ki odrasle osebe prisilijo v sodelovanje s trgovino z ljudmi (predvsem prostitucijo), so brezposelnost, revščina, pomanjkanje izobrazbe, nasilje, nezaveščenost, spolna diskriminacija (prav tam). Želja po hitrem zaslužku je bila najverjetneje tudi tisto, kar je mamu moje intervjuvanke pripeljalo do tega krutega zločina, kar je bilo moč razbrati iz osebne izpovedi intervjuvanke: *»Preden sta odšla, sta mamici dala še vsak večjo vsoto denarja. [...] Zatem me je še namazala po zadnjični odprtini in mi govorila, kako dobro je tako služiti denar, saj preprosto uživaš, zraven pa še veliko služiš, da bo naslednjič že lažje in da me ne bo več tako bolelo, saj bom počasi začela v tem uživati«.*

Prostitucija je posebej obravnavana tudi v Kazenskem zakoniku, ki v drugem odstavku 175. člena pravi, da se pod zlorabo prostitucije šteje *»kdor zaradi izkoriščanja sodeluje pri prostituciji mladoletne osebe ali posega po prostituciji mladoletne osebe ali kdor s silo, grožnjo, preslepitvijo, novačenjem ali nagovarjanjem navede, pridobi ali spodbudi mladoletno osebo k prostituciji«* (KZ-1, 2012).

Praksa kaže, da storilci zlorabo skrbno načrtujejo in da za stik z otrokom izrabljajo situacije, ki se jim ponudijo (Frangež, 2010: 95). Podobno je bilo tudi pri moji intervjuvanki. Storilca sta intervjuvanko spolno zlorabila zato, ker se jima je ponudila priložnost – brez povabila njene mame, dejanja ne bi naredila oziroma si za žrtev ne bi izbrala moje intervjuvanke. Mati pa je morala pred samo izvedbo spolne zlorabe, to vnaprej skrbno načrtovati: kdaj bodo otroci v njenem varstvu, kako se bo za tisti čas »znehila« svojih sinov, kako bo to pozneje pojasnila hčerki in jo prisilila v molčanje.

Poznamo različne oblike spolnih zlorab, ki velikokrat ne vsebujejo penetracije. Poleg otroške prostitucije, ki sem jo že omenila, je spolna zloraba tudi poljubljanje otroka na neprimeren način, otipavanje otroških spolnih organov, siljenje otroka, da se dotika spolnih organov odraslega, samozadovoljevanje pred otrokom, siljenje otroka, da gleda pornografske filme ali slike in siljenje otroka, da je navzoč pri spolnem odnosu odraslih, če jih naštejemo le nekaj (Vanček, 2004: 74). Ne glede na vrsto spolne zlorabe, pa gre pri vsaki zlorabi za nasilje nad telesom in vdor v psiho zlorabljenega, četudi ni uporabljeno fizično nasilje in ne pride do penetracije (Repič, 2008: 24).

Intervjuvanka je doživela najhujšo obliko spolnega napada, to je prisilni spolni odnos (oralni in analni) z odraslo osebo. Lahko bi govorili tudi o posilstvu, čeprav se veliko strokovnjakov temu izrazu izogiba, ko gre za spolni odnos z otrokom. Pri posilstvu gre namreč za dejanje, kjer se osebo prisili k spolnemu občevanju z uporabo sile ali grožnje z neposrednim napadom na življenje in telo, zato po načinu storitve ni primerljivo s spolnim napadom na otroka (Bašič, 1997: 144). Storilci pri spolnem zlorabljanju otrok običajno ne uporabljajo sile, temveč žrtve na različne načine zavajajo, jim spolno aktivnost predstavijo kot nekaj lepega, običajnega, normalnega, sprejemljivega, kot del igre ali način za izkazovanje ljubezni (Filipič, 2002).

To je treba pripisati tudi dejstvu, da spolno nasilje le redko izvira iz močnega nagona po spolnosti in želje po zadovoljitvi spolne sle. Pri spolnem nasilju gre predvsem za željo oziroma potrebo po uveljavljanju, dokazovanju moči, podrejanju in izvrševanju kontrole nad drugimi (Filipič, 2002). Slednje lahko storilci dosežejo le v odnosu s šibkejšo in ranljivejšo osebo (Bain in Sanders, 1996: 25). S spolnim izživljanjem nad otroki storilci večinoma ne želijo nadomestiti pomanjkanja spolnega življenja z odraslimi osebami, temveč imajo zaradi njihove zaupljivosti in poslušnosti lahko popoln nadzor nad njimi. Storilec otroka lažje prisili,

mu vcepi strah in odvisnost. Poleg tega je spolno občevanje z otrokom lažje, saj se mu ni treba bati želja, ugovorov in zahtev, ki jih ima morebiti odrasla ženska, in prav tako ne, da bo med spolnim odnosom odpovedal (Frei, 1996: 21-22). To je pomembno predvsem za tiste storilce, ki so zaprti vase, negotovi in spolno nezreli.

Kljub temu nekatere definicije spolno zlorabo otrok povezujejo z željo po spolnosti. *»Dejanje spolne zlorabe otroka je podano takrat, kadar odrasli človek ali mladostnik načrtno uporabi ali uporablja otroka za to, da se spolno vzburi in/ali da poteši svojo spolno slo«* (Frei: 1996: 12). Podobno spolno zlorabo definira tudi Vanček (2004: 74), ki pravi, da o spolni zlorabi govorimo takrat, ko odrasli uporabi otroka za zadovoljenje svojih seksualnih potreb. Čeprav bi te definicije lahko razumeli tudi rahlo protislovno, glede na to, da gre pri spolni zlorabi otrok predvsem za zlorabo moči in ne toliko za zadovoljitev spolnega nagona, pa je slednje vseeno vedno navzoče – če ne pred ali med samo zlorabo, pa pozneje, ko odrasli fantazira o samem dogodku.

Pri moji intervjuvanki je do spolne zlorabe najverjetneje prišlo zaradi potreb po spolnosti in ne dokazovanja moči. Kljub temu je bila zloraba moči, četudi v posredni obliki, ves čas prisotna, saj sta storilca že samo s svojo pojavo (moškostjo), velikostjo in številčno prednostjo intervjuvanki predstavljala popolno premoč, nadvlado, grožnjo. Slednje je bilo razvidno tudi iz njene osebne izpovedi, saj si bratu, ki je bil med zlorabljanjem zaprt v omari, ni upala odgovoriti na vprašanje, kaj je narobe: *»Nisem se mu upala odgovoriti, kajti lahko bi bila sposobna vsega, saj sta bila mnogo starejša od mene«*. Pri svojem dejanju tako storilcema ni bilo treba uporabiti sile, saj se intervjuvanka ni fizično upirala, čeprav je besedno ves čas prosila, naj prenehata.

Pri spolnem zlorabljanju običajno ne gre za enkratni izbruh, temveč se dejanje ponavlja – pogosto dolgo vrsto let (Frei, 1996: 17). Predvsem majhni otroci so redkeje žrtev enkratnega napada naključnega storilca, ki ga opredelimo kot posilstvo in ki ga spremlja fizično nasilje. Moja intervjuvanka je bila žrtev grobega spolnega napada (posilstva) le enkrat, vendar pa je to treba pripisati predvsem načinu, kako je bilo dejanje storjeno in dejstvu, da mati pozneje za ponovitev ni imela več pravih priložnosti. Sicer bi se spolna zloraba intervjuvanke nadaljevala tudi v prihodnje. Med intervjujem mi je na vprašanje, kako je preprečila nadaljnje zlorabe, odgovorila sledeče: *»Stiki so se nekako sami prekinili zaradi mame, ker ni imela redne službe in stanovanja, ni bila zanesljiva ne za Center za socialno delo in ne za očeta ... Verjetno je*

res želela to ponoviti, ker mi je rekla na uho, da naj se naslednjič malo bolj potrudim, da se bom navadila«. Prav tako ne smemo pozabiti, da je bila intervjuvanka že pred posilstvom večkrat žrtev drugih oblik spolne zlorabe (razvidno iz dokumentacije, ki sem jo prejela v stanovanjski skupini).

Žrtve, predvsem mlajši otroci, zaradi neosveščenosti običajno ne vedo, da gre za spolno zlorabo, vendar pa zaradi storilčevega vedenja predvidevajo in instinktivno čutijo, da se jim dogajajo prepovedane stvari (Dečman Dobrnjič, 2004: 37). Tudi moja intervjuvanka ni vedela, kaj se ji je zgodilo, je pa takoj začutila, da to ni v redu: *»Nisem vedela, da gre za zlorabo, ni pa se mi zdelo normalno*«. Ne glede na prepričevanje storilca, da je to storjeno iz ljubezni, da se to dogaja v vseh družinah, da je to nekaj povsem običajnega, ali kot v primeru moje intervjuvanke, da bosta lahko, če bo še naprej sodelovala, veliko zaslužili in postali najboljši prijateljici (razvidno iz osebne izpovedi intervjuvanke), to ne omili šoka, presenečenja in grozljivih občutkov, ki jih otrok-žrtev doživlja med in po dogodku: *»Občutki so bili mešani. Sram, gnusila sem se sama sebi, mnogo vprašanj, zakaj se je to zgodilo in zakaj ravno meni, zakaj je mami to naredila meni. Do storilcev pa jeza in strah, da se to ne ponovi*«.

Razlogov, zakaj otroci molčijo o spolni zlorabi, je torej veliko:

- otroci postanejo zmedeni in negotovi;
- prepričani so, da je z njimi nekaj narobe in da so za zlorabo krivi sami;
- zaradi sramu si o spolni zlorabi ne upajo/ne želijo spregovoriti;
- izgubili so zaupanje v odrasle ljudi in ne vedo, komu se lahko zaupajo;
- srečujejo se z najrazličnejšimi strahovi: bojijo se storilčeve jeze, bojijo se, da jim drugi ne bi verjeli, bojijo se, da po razkritju ne bo nič drugače, bojijo se reakcij drugih družinskih članov in okolice (Bain in Sanders, 1996: 20).

Tudi moja intervjuvanka je o spolni zlorabi spregovorila zelo pozno: *»Točnega števila let se ne spomnim, ampak ati je rekel, da je trajalo šest let*«. Kot razlog za to je navedla predvsem velik strah: *»Bala sem se mame; namreč, zagrozila mi je, da če bom to povedala očetu ali komu drugemu, da bo očeta ubila ali pa da bo obsodila njega, da mi je on to naredil. [...] Imela je nadvlado nad menoj takrat in nihče drug ni vedel za to. Prisotno je bilo psihično in fizično nasilje. Psihično malo več*«.

Mati-storilka je uporabljala različne tehnike zastraševanja, kar je bilo razvidno zlasti iz osebne izpovedi intervjuvanke. Na eni strani je uporabljala grožnje, med drugim tudi to, da jo bo ubila, če komu pove, na drugi strani pa je izbrala bolj prijateljski pristop: *»To bo samo najina skrivnost«* in predstavljanje sebe kot edino vredno zaupanja: *»Mami mi je vedno govorila, da oči laže in krade, da sploh ne hodi v službo in da lahko, na žalost, zaupam samo njej«*.

Intervjuvanka se je tako soočala z različnimi občutki gnusa, krivde in sramu (*»velikokrat sem krivila sebe in se spraševala, zakaj sem se sploh rodila«*), nezaupanjem v svet odraslih ter zmedenostjo, kaj je res in kaj ne. Čeprav je dogodek grobega posilstva zgodil le enkrat, je strah pred storilci in strah pred tem, da bi se dogodek ponovil, še vedno ostajal, ostali pa so tudi vsi negativni občutki in čustva. Veliko žrtev je tako prestrašenih, da si o spolni zlorabi ne upajo spregovoriti. Vendar pa svojo stisko vseeno kažejo na drugačen, svojstven način – največkrat v obliki nenadnih vedenjskih in čustvenih sprememb, pa tudi z različnimi telesnimi znaki. Tudi intervjuvanka mi je med izvedbo intervjuja govorila o različnih posledicah spolne zlorabe: *»Težave pri učenju, pri prijateljskih odnosih, pri pogovorih o mami (s sošolci in vrstniki), problem zaupanja očetu ali dedku, slabe ocene v šoli in nezbranost, pa druženje v šoli, dostikrat sem želela biti le sama. Nekaj časa mi ni bilo do hrane, se je pa to s časom izboljšalo. [...] Poskušala sem narediti tudi samomor [...]. Pa nočne more in močenje postelje, pa zaprtost vase«*. Tudi pozneje, ko je za spolno zlorabo že povedala, so posledice še vedno ostale: *»Dosti časa nisem imela fanta, nisem mogla. Nato sem se kar prepustila, in si rekla, kar bo, pa bo, kot pri skoku v globino. Bilo je boleče ob prvem prepiru ali nesoglasju s fantom, še sedaj imam težave z zaupanjem fantu ali s prvim spolnim odnosom in s prvim stikom. Posledice so vidne vse življenje«*.

Pri moji intervjuvanki je bilo kar nekaj znakov in posledic, ki so kazali na hudo stisko otroka, a jih ni prepoznal nihče, ne drugi družinski člani, ne prijatelji, sošolci, učitelji ali drugi strokovni delavci na šoli. Začelo se je z bolj očitnimi znaki spolne zlorabe, ki se pri otrocih pojavijo le redko. Iz njene osebne izpovedi je bilo razvidno, da se je pojavila kri v blatu in nekaj dni jo je bolela zadnjica. Slednje je zaupala tudi očetu, a ker ji je rekel, da gresta k zdravniku, se je prestrašila: *»Ker sem se prestrašila, sem na hitro rekla, da ne, da je to verjetno samo zato, ker ne jem veliko solate. Nato mi je rekel, da če se bo stanje poslabšalo, naj mu povem, in bova šla k zdravniku«*. Temu so sledile različne telesne, vedenjske in čustvene spremembe, o katerih je bilo veliko zapisanega tudi že v dokumentaciji iz stanovanjske skupine. Dekle se je zbuvalo prepoteno in prestrašeno, imelo je nočne more,

pojavi se je močenje postelje. Strah jo je bilo zdravnice in na obveznem šolskem sistematskem pregledu si ni upalo sleči spodnje majčke. Imelo je težave s koncentracijo, težave v šoli, slabši učni uspeh. Zaradi slabih higienskih navad je bilo izločeno iz razreda, vrstniki so se jo izogibali, jo zmerjali ali se celo fizično spravljal nanjo. Tudi samo je bilo pasivno, umikalo se je v svoj svet, med pogovorom s sošolkami je večkrat otrpnilo.

Kot pravi Frei (1996: 39) so eni od znakov oziroma posledic spolne zlorabe tudi zanemarjanje samega sebe. Dekle se preneha umivati in negovati, ne skrbi več za svojo zunanost, saj ji je vseeno, če je videti zanemarjeno, nemarno in nenegovano. Tudi intervjuvanka je imela težave s higieno, na kar so me opozorili že vzgojitelji v stanovanjski skupini.

Otrok se zaradi ohranjanja skrivnosti počuti slabo, njegovo slabo počutje pa mu vsakodnevno ustvarja mnogo novih problemov. S temi problemi nato prihaja v stik z drugimi odraslimi in vrstniki (na primer v šoli), ki pa nanj začnejo gledati kot na drugačnega, čudnega, kot na otroka, ki je zaradi svojih ravnanj in obnašanja na meji problematičnosti (Bašič, 1997: 160). Iz dokumentacije v stanovanjski skupini je bilo razvidno, da so tudi moji intervjuvanki po končani osnovni šoli svetovali, naj se vpiše v program srednjega poklicnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem, saj navadnega šolanja ne bo sposobna končati. Ne vedoč, kaj je bil vzrok za njene težave z učenjem, so ji dodali oznako dekleta s posebnimi potrebami.

Iz statističnih podatkov, ki jih navaja Bouwkamp (1994b: 40) lahko razberemo, da strokovne službe o spolni zlorabi otrok največkrat obvestijo šole in šolske zdravstvene službe (21 %). Temu sledijo družina, znanci in drugi (18 %), policija in sodišče (15 %), socialna služba (14 %), otroški zdravnik, bolnišnica, patronažna sestra (11 %), nezlorablajoči roditelj (7 %), anonimne prijave (7 %), krajevna služba za mentalno zdravje (5 %) in otrok-žrtev (1 %).

Kot lahko vidimo, ima pri prepoznavanju nasilja oziroma spolne zlorabe otrok, pomembno vlogo šola. To je po eni strani povsem razumljivo, saj otroci tu preživijo veliko svojega časa in učitelji lahko spremljajo njihov razvoj. Pa vendar se zdi, da šola kot institucija velikokrat ne opazi ali pa ne želi opaziti stiske otroka. Iz dokumentacije o intervjuvani osebi je bilo moč razbrati, da je dekle prvič za pomoč prosilo že svetovalno delavko na osnovni šoli, ki pa se na njeno stisko ni odzvala. Čeprav se tega dogodka intervjuvanka danes ne spomni več, tako kot se ne spomni spolne zlorabe mame in njenega novega partnerja, pa se vseeno strinja, da bi v šoli morali imeti zaposlenega strokovnjaka, terapevta, psihologa, ki bi nudil pomoč otrokom

oziroma učencem v stiski. *»Glede šole se strinjam, morala bi biti šolska psihologinja, tudi samo za pogovor. Ne, takrat tega ni vedel nihče, so pa opazili moje nenavadno vedenje in slabe ocene, ampak tega ne bi nikoli pripisali temu. Nihče torej ni vedel, do tistega dne, ko sem to zaupala bratu in potem očetu. Niti nisem hotela izpostavljati tega, saj sem se bala sramote, ki bi nastala v šoli in pred sošolci ter učitelji«*. Slednje se nanaša predvsem na obdobje, ko je dekle že vstopilo v srednjo šolo.

Ravno zaradi tega je pomembno, da so na šoli vsi delavci, zlasti pa učitelji, svetovalni in vodstveni delavci, ustrezno usposobljeni ali vsaj dobro informirani o znakih nasilja in spolne zlorabe otrok ter da so seznanjeni z natančnimi postopki nudenja pomoči oziroma kako ukrepati v primeru odkritja zlorabe. Prav tako je pomembno, da je tovrstna tematika (spolnost, različne oblike nasilja, pravice otrok itd.) vključena v sam šolski učni program; v prvi vrsti zato, da učenci lahko prepoznajo nasilje, pa tudi zato, da učencem to ne predstavlja tabu teme, o kateri je treba molčati. Izredno pomembno je tudi, da šola s svojim ravnanjem zagotavlja občutek varnosti vsem otrokom, ne glede na raso, spol, starost, spretnosti in znanje posameznika. Tudi Najrajter (2010) navaja kar nekaj pomanjkljivosti pri prepoznavanju, prijavljanju, obveščanju, obravnavanju in ukrepanju šole v primeru nasilja v družini in spolne zlorabe otrok. Med njimi so slaba koordinacija dela, obveščanje in medsebojno sodelovanje z drugimi institucijami, slaba komunikacija in medsebojno sodelovanje s starši otrok, nejasna navodila, kako ravnati v primeru, ko zaposleni izve za zlorabo otroka, saj so tako učitelji nemalokrat prepuščeni lastni presoji in se zaradi negotovosti velikokrat ne želijo vmešavati v družinsko sfero. Težavo Najrajter (2010) vidi tudi v pomanjkanju ustreznega znanja za obravnavanje nasilja v družini, s čimer se strinjajo tudi same svetovalne delavke na šoli, saj bi si želele več strokovnega znanja. Po drugi strani pa je zanimivo, da je bilo v zadnjih letih razpisanih kar nekaj seminarjev na tovrstno tematiko, vendar je bila udeležba razmeroma nizka (prav tam). Pozabiti pa ne smemo niti na odsotnost izvajanja ukrepov države, ki je po zakonu dolžna ukrepati proti šoli, kadar ta ve za nasilje, a ne stori ničesar (prav tam).

Tudi pri moji intervjuvanki je bilo kar nekaj pomanjkljivosti na strani šole, ki sem jim bila priča med opravljanem prakse v stanovanjski skupini. Čeprav je razredničarka v srednji šoli vedela, da intervjuvanka biva v stanovanjski skupini, ima čustvene težave in da jo sošolci zbadajo ali se jo izogibajo, ni storila ničesar. Prav tako razredničarka tudi ni sodelovala z vzgojitelji iz stanovanjske skupine, ki so bili začasni skrbniki intervjuvanke. Vzgojitelji so tudi sami kot velik problem navedli izrazito nesodelovanje z razredničarko, saj jih ta, kljub

dogovoru, ni sproti obveščala, kdaj intervjuvanke ni bilo v šoli. Težave pri sodelovanju s šolo so imeli vzgojitelji tudi pri drugih varovancih, kar jim je predstavljajo eno od težjih ovir pri opravljanju njihovega dela.

Če se vrnem na statistične podatke o tem, kdo največkrat odkrije/razkrije spolno zlorabo otrok, lahko vidimo izredno nizek delež, ko za zlorabo povejo ožji družinski člani (8 %), od tega nezlorablajoči roditelj v 7 %, žrtev sama pa le v 1 % primerov. Razloge za to lahko iščemo v tem, da se starši ne želijo izpostavljati javnosti, saj želijo navzven dajati videz normalne družine, počutijo se nelagodno ali jih je sram govoriti o spolni zlorabi, zato raje molčijo in se pretvarjajo, kot da se ni nič zgodilo (Bain in Sanders, 1996: 50). Prav tako lahko nezlorablajoči roditelj, običajno so to matere, spolne zlorabe otrok ne prepozna, ali pa jo prepozna, vendar zanika, ker ne želi zapustiti svojega partnerja (ekonomska in čustvena odvisnost) ali pa so tudi same žrtve nasilja. O razlogih, zakaj žrtev sama ne razkrije spolne zlorabe, pa sem že pisala: strah, občutki krivde in sramu, nezaupanje, da bi drugi odrasli res pomagali, prepričanje, da bo po razkritju še slabše, žrtve ne želijo biti krive za razpad družine, nekatere tudi ne želijo spraviti storilca v slab položaj, saj so nanj navezane in ga imajo rade.

Tudi moja intervjuvanka o spolni zlorabi ni želela nikomur povedati, kljub številnim posledicam, s katerimi se je morala vsakodnevno soočati. Brez vztrajnosti njenega brata, ki je bil med dogodkom navzoč, vendar zaprt v omari in zato ni vedel, kaj se je v resnici zgodilo, bi spolna zloraba verjetno še danes ostala skrivnost: *»Najprej sem zaupala bratu, on pa me je spodbujal k temu, da povem atiju. Bilo je res težko spregovoriti o tem. Bratu sem povedala zato, ker me je konstantno spraševal, kaj se je zgodilo takrat, ko je bil zaprt v omari. Trajalo je res dolgo časa in ker je težil, najedal, sem mu le povedala. Ko je izvedel, je vztrajal, naj povem očetu, da mi oče ne bo naredil nič slabega, da bo vse v redu, da mu lahko zaupam. Zaupanje in varnost, ki mi jo je dajal brat, me je spodbudilo k temu, da sem približno pol leta pozneje povedala tudi očetu«.*

Otrok lahko za spolno zlorabo pove različnim osebam (staršem, sorodnikom, prijateljem, socialnim delavcem, učiteljem, svetovalcem, policiji, zdravnikom), pri tem pa je pomembno predvsem, da otrok osebi zaupa ter da bo oseba otroka razumela, mu verjela in ustrezno ukrepala (Bain in Sanders, 1996: 47-48). O spolni zlorabi ni lahko govoriti, saj jo spremljajo strah, občutki krivde in sramu ter zaskrbljenost (prav tam). Zato se tudi po razkritju spolne zlorabe težave ne končajo, žrtev pa se srečuje z novimi strahovi, kar mi je med intervjujem

povedala tudi intervjuvanka sama: *»Najprej je bilo veliko olajšanje, takoj zatem pa strah, kako naprej, kaj se bo sedaj zgodilo«*. Ko se je odločila za prijavo policiji in za kazenski pregon, se je zopet soočala z novimi strahovi, saj ni vedela, kako bo reagirala njena mami, ko bo izvedela, da je izdala njuno skrivnost: *»Nastal je spet strah, saj je vse postalo uradno in moja mama je morala izvedeti za to«*.

Otrok se po razkritju spolne zlorabe znajde v hudi krizi in nastopi težko obdobje soočenja s posledicami. Pri podpori imajo izredno pomembno vlogo predvsem njegovi bližnji, zlasti nezlorablajoč(i) starš(i) otroka. Tudi moji intervjuvanki je poleg časa, ki ga je imela samo zase, da je lahko vse skupaj predelala, najbolj pomagala predvsem njena družina, zlasti oče: *»Najbolj mi je pomagala družina in moja psihologinja. Moj mlajši brat mi je največ pomagal pri tem, da sem spregovorila. Moj oči pa je moj največji zaveznik. Bil mi je v največjo oporo in še vedno mu vse zaupam«*. Njen oče je bil tudi tisti, ki je po slabi izkušnji s centrom za socialno delo intervjuvanki poiskal drugo pomoč: *»Do psihologinje sem prišla prek očeta. Moj ati je zanjo izvedel od svoje prijateljice, ampak še zdaj ne vem katere, noče izdati«*. Na poti k okrevanju imajo torej izredno pomembno vlogo starši otroka-žrtve. Če starši otroku nikoli ne verjamejo in mu ne nudijo prave opore in pomoči, lahko to pusti v otroku zelo hude posledice in povzroči resne, za otrokov razvoj nevarne težave (Bain in Sanders, 1996: 22). Nasprotno pa razumevajoči starši in varno okolje za otroka lahko bistveno zmanjšajo posledice izgub, povzročenih s spolno zlorabo (Zaviršek, 1994: 62).

Spolna zloraba, ne glede na to, ali je bila storjena znotraj ali zunaj družine, prizadene in vplete vse družinske člane. Tudi drugi člani družine občutijo zmedenost, strah, sram, jezo na storilca in krivdo, zakaj zlorabe niso uspeli preprečiti. Vznemirjenost družinskih članov žrtev dodatno obremenjuje, plaši in potisne v stisko, zato se lahko zgodi, da se v najbolj kritičnem obdobju zapre vase in bližnjim noče govoriti o zlorabi, da jih ne bi še bolj prizadela (Bain in Sanders, 1996: 50). Pri moji intervjuvanki se to ni zgodilo. Ko je pridobila dovolj zaupanja do očeta in je o dogodku spregovorila, so se o tem doma veliko pogovarjali: *»Z očetom in (mlajšim) bratom smo se veliko pogovarjali, tako takrat kot tudi zdaj, če nanese tema na ta pogovor. Je pa res, da sem se z bratom na začetku veliko pogovarjala, zdaj pa sploh ne več, ne želi slišati ničesar na to temo. Čeprav mu še vedno vse zaupam. Tudi za najin intervju sem mu povedala in nad tem ni bil najbolj navdušen. Ampak, ko sem mu razložila, da bo vse ostalo anonimno, je sprejel in mi zaupa, da vem, kaj delam«*.

Poleg staršev imajo pri nujenju pomoči izredno pomembno vlogo tudi strokovno usposobljeni delavci. Na eni strani sta to policija in sodišče za uspešen pregon in kaznovanje storilca, na drugi strani pa so to delavci v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, socialni delavci na centrih za socialno delo, zdravniki (psihologi, psihoterapevti) in drugi strokovnjaki v nevladnih organizacijah, ki nudijo pomoč žrtvi, bližnjim prizadetim in nenazadnje tudi storilcu. Pomoč institucij oziroma strokovno usposobljenih delavcev je še toliko bolj pomembna pri tistih otrocih, ki ne dobijo zadostne podpore iz svojega domačega okolja ali starši celo ogrožajo njihovo varnost.

Dolžnost centra za socialno delo je, da se na vsak primer nasilja v družini ali spolne zlorabe otroka, o kateri je obveščen, odzove in nemudoma začne s postopki za zaščito žrtve. K temu jih zavezuje tudi Zakon o preprečevanju nasilja v družini, ki *»določa vlogo, naloge, mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo žrtve nasilja v družini«* (Milek Ogrinc, 2014: 177). Poleg dolžnosti in odgovornosti nujenju pomoči ter ukrepanja za zaščito žrtve v čim krajšem možnem času, je s tem zakonom center za socialno delo dobil še jasnejšo nalogo povezovanja in koordiniranja dela različnih institucij (prav tam). Dolžnost centra za socialno delo je torej nujenju pomoči žrtvi ter zagotovitev njene varnosti in zaščite. V ta namen center za socialno delo skliče multidisciplinarni tim, ki ga sestavljajo različni strokovnjaki in skupaj oblikujejo načrt pomoči žrtvi.

Moji intervjuvanki so pri nujenju pomoči največ pomagali njena družina in psihologinja, medtem ko strokovni delavci, z izjemo policije, niso opravili svojih dolžnosti, ne po moralni plati (občutek za sočloveka, empatija, podpora in razumevanje), ne po strokovni plati, ki jih narekujejo predpisi in zakoni v takšnih primerih: *»Za zlorabo sem povedala psihologinji v enem centru za socialno delo. Ne vem točno kje, se ne spomnim ... Takoj je vse povedala mami in še isti dan smo bili vsi tepeni. Bilo mi je grozno, spet občutek strahu, spet sem se zaprla vase, se bala spet komu zaupati, bila sem jezna na psihologinjo, nisem je marala, nikoli več nisem želela k njej«*. Intervjuvanka je po očetovem nasvetu pomoč poiskala na centru za socialno delo. Toda namesto, da bi prisluhnili njenim besedam in ji poiskali ustrezno pomoč ter primer predali policiji, so na sestanek povabili njeno mami in ji povedali za celotno dekličino izpoved, misleč, da gre za izmišljotino. Zaradi tega se je mati doma nad intervjuvanko fizično znesla in ji zagrozila, da tega ne sme nikomur več govoriti.

Čeprav se sliši pripoved otroka še tako neverjetna, Frei (1996: 18) opozarja, da otroci o takšnih stvareh, kot je spolna zloraba, nikoli ne lažejo. Kljub temu je mnogo odraslih, ki otrokom še vedno ne verjamejo, razlog pa se skriva v razširjenem mitu, da jim ni vsega za verjeti (Mikuš Kos, 1997: 54). K temu svoje dodaja tudi Bašič (1997: 167), ki pravi, da kljub obilici literature in teoretičnim ugotovitvam, da otroci ne lažejo, še vedno najdemo strokovnjake, ki ne razumejo narave spolnega napada in posledično ne verjamejo otrokovim pripovedim.

Za otroka je že sama izkušnja spolne zlorabe izredno travmatična in od njega zahteva izredno veliko poguma, da o tem spregovori. Nerazumljivo je, da nekdo, četudi ni strokovno usposobljen in se mu otrok zaupa, ne reagira ali želi dogodek pomesti pod preprogo. Nedopustno pa je, da tako ravnajo strokovni delavci, katerih glavna naloga je pomoč uporabnikom in ljudem v stiski ter zaščita najranljivejših skupin, zlasti otrok. Otrok tako doživi ponovno razočaranje, ponovno nezaupanje v svet odraslih, ponovno zlorabo. Tudi intervjuvanka mi je med prijateljskem pogovorom ob kavi priznala, da kaj takega ni pričakovala in da je bilo to zanjo velik šok, katerega še danes ne more pozabiti. Pri tem pa je nadaljevala, da bi bilo brez njenega očeta in psihologinje verjetno še danes tako kot nekoč: *»Še danes bi me zlorabljali. Ali pa me ne bi bilo več, bi se kar ubila, kdo ve«*.

Žal moja intervjuvanka ni osamljen primer, ki je poiskala pomoč na centru za socialno delo, a so jo zavrnili. Tudi Walker (1996: 134) pravi, da je v svoji praksi srečala veliko otrok, ki so poskusili komu povedati in da so bile službe opozorjene na spolno zlorabo, vendar pa so zlorabljanje vseeno spregledale.

Strokovni delavci imajo pri zaščiti otroka in nudenju ustrezne pomoči pomembno vlogo. Medtem ko je moja intervjuvanka največjo podporo dobila predvsem od svoje družine, pa ji je največjo pomoč pri soočenju s posledicami in na poti k okrevanju nudila njena psihologinja: *»... psihologinja mi je res izredno pomagala. Prebroditi krizo, zaživeti«*. Prav tako je bila psihologinja tudi tista, ki je poskrbela za zaščito žrtve in začetek pregona storilca, čeprav slednje, kot pravi intervjuvanka, še zdaleč ni bila lahka naloga: *»Za kazensko ovadbo je podala predlog psihologinja, Center za socialno delo bi ta primer namreč najraje zavrgel«*. Lahko bi torej rekli, da je psihologinja opravila delo, ki bi ga po uradni dolžnosti pravzaprav morali opraviti že na centru za socialno delo.

*»Ali bo spolno zlorabljeno dekle pripravljeno dejanja nasilja prijaviti, popolnoma prekiniti odnos z družino in poiskati zunanjo pomoč, je odvisno od faze, v kateri je poiskala zunanjo pomoč, in od tega, pri kom jo je poiskala« (Dečman Dobrnjič, 2004: 38). Žrtev lahko pomoč poišče pri različnih ljudeh in v različnih institucijah, pomembno je le, da jim žrtev zaupa. Prvi, ki ji lahko pomagajo, so njeni starši. Temu sledijo učitelji ali svetovalna služba v šoli, socialni delavci na centru za socialno delo, delavci v Svetovalnem centru, zaposleni v nevladnih organizacijah, ki so specializirani za nasilje v družini in spolno zlorabo otrok, osebni ali šolski zdravniki in policija (Dečman Dobrnjič et al., 2004: 26). Čeprav se žrtve spolnih zlorab le redko odločijo pomoč poiskati na policiji, med drugim tudi zato, ker so postopki ponižujoči, omalovažujoči do žrtve in dolgotrajni, pa moja intervjuvanka pravi, da je bila z delom policije zadovoljna in bi se, zaradi slabih izkušenj s centrom za socialno delo, danes zagotovo odločila drugače: *»Danes bi šla takoj na policijo, nobenega Centra za socialno delo, ampak samo policija in potem od tam naprej. [...] Policija je ukrepala takoj, ko so dobili prijavo«*. Pri tem navaja tudi, da ji na policiji ni bilo treba ponovno pričati, saj so kot dokaz upoštevali zgodbo, ki jo je napisala skupaj z mlajšim bratom in očetom ter jim jo je posredovala njena psihologinja. *»Kar se mene tiče, so policisti opravili zelo dobro delo, medtem ko je socialna služba ni niti približno«*.*

Čeprav imajo žrtve na voljo različne oblike pomoči v vladnih in nevladnih organizacijah, pa se je vseeno smotrno vprašati, ali posamezne institucije res storijo dovolj za pravočasno prepoznavo spolne zlorabe in ustrezno reagiranje za preprečitev hudih posledic. Prav tako se je smiselno vprašati, koliko otroci dejansko poznajo institucije, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja v družini in morajo poskrbeti za varstvo in zaščito otroka. Tudi moja intervjuvanka mi je na vprašanje, ali pozna organizacije, ki nudijo pomoč žrtvam, odgovorila precej lahkotno: *»Poznam nekaj institucij, npr. SOS telefon in take zadeve. Zdaj je tako ali tako skoraj vse na internetu«*, pri čemer sem dobila občutek, da sama v teh organizacijah pomoči nikoli ne bi poiskala. Razlog za to se najverjetneje skriva v slabih izkušnjah s centrom za socialno delo, pa tudi v tem, ker ne pozna sistema dela v nevladnih organizacijah.

Vse žrtve spolnih zlorab si zaslužijo kakovostno, strokovno in celovito obravnavo. Kako uspešna bo posamezna obravnava, pa je odvisno tudi od tega, kako žrtve doživljajo sprejem v institucijah, kako so obravnavane in kako lahko izrazijo svoje potrebe, kakšen je njihov vpliv, njihova možnost soodločanja pri sprejemanju ukrepov in kako se spoštuje njihovo dostojanstvo (Najrajter, 2010: 135).

Pri delu z žrtvijo poznamo različne oblike psihosocialne pomoči in metode dela, na primer telefonsko svetovanje, individualno svetovanje, skupine za samopomoč, družinsko terapijo. *»Družinsko terapijo smo imeli samo enkrat ali dvakrat, na začetku, potem pa ne več (če družinska terapija pomeni to, da smo bili navzoči vsi skupaj). Potem pa je psihologinja rekla, da je najbolje, da ne hodimo več skupaj, da edino tako lahko kaj več izve o zlorabi. In res je, samo, ko sva bili sami, sem ji lahko popolnoma zaupala in zelo rada sem hodila k njej«.* Moji intervjuvanki so najbolj pomagala individualna srečanja v obliki osebnih pogovorov: *»Velikokrat mi je dala kakšen vprašalnik, kjer sem obkroževala (a, b ali c) ali pa sem risala, se igrala z igračami, ona pa me je spraševala o vseh stvareh, vmes tudi o zlorabi in me opazovala. Bilo je sproščeno, varno, zelo lepo. Je pa trajalo nekaj dni, da sem ji lahko zaupala, ampak bila je vztrajna in nevsiljiva«.* Pri delu z otrokom-žrtvijo je izredno pomembno ustvariti sproščeno in varno okolje. Pri pogovoru ne smemo biti vsiljivi, otroku pa moramo dati možnost, da nam pripoveduje s svojimi besedami. Prav tako nam pri delu večkrat pridejo prav različne tehnike, ki otroku pomagajo pri pogovoru in obdelavi travmatskih dogodkov. Pri tem so nepogrešljive terapevtske igre z risanjem, izražanje čustev prek plesa ali igre z mivko, ki na otroka delujejo pomirjujoče. Pomembni so tudi različni programi za razvoj spretnosti osebne zaščite. Nekoliko manj primerne oblike pomoči za otroke so skupinske terapije (skupine za samopomoč), česar se zavedajo tudi nevladne organizacije, saj so namenjene le odraslim preživelim. Tudi moja intervjuvanka se je na tako obliko pomoči odzvala rahlo vznemirjeno, čeprav je danes stara že 23 let: *»Tega nismo imeli nikdar in prav se mi zdi tako!«.*

Pri reševanju otrokovih težav je izredno pomembna družinska terapija, se po mojem mnenju še vedno premalo izvaja v praksi. Družinska terapija je namenjena kot pomoč vsem družinskim članom v obliki celostne obravnave. Poleg reševanja dotičnih problemov otroka, je s svojim delom usmerjena tudi v ponovno oblikovanje strukture družine, učenje medsebojnih odnosov, ustrezne komunikacije, načina reševanja konfliktov in soočenja s težavami. Spolna zloraba otroka vedno prizadene celotno družino, ne glede na to, kdo je storilec, zato podporo in pomoč potrebujejo vsi družinski člani. Slednja bi bila v primeru moje intervjuvanke še toliko bolj nujna, saj se je družina že pred spolno zlorabo srečevala z različnimi problemi.

Kljub temu se je psihologinja približala socialnemu delu z družino, saj je uporabila v rešitev usmerjeno terapijo. Pri svojem delu je uporabila nekatere koncepte pomoči, kot jih navaja

Čačinovič Vogrinčič (2006). Za vzpostavitev delovnega odnosa je v prvi vrsti poskrbela za varen prostor s prijetno klimo in intervjuvanki pustila čas, da ji je lahko zaupala. Še pred tem ji je predstavila svoj način dela. Intervjuvanki je pustila, da je v delovni odnos stopila s svojo definicijo problema, torej z opisom zgodbe, kot jo je doživela in občutila sama, nato pa sta počasi, prek več srečanj, skupaj soustvarjali rešitev. Pri svojem delu se je psihologinja opirala predvsem na perspektivo moči, torej na iskanje tistih virov moči (znanja in spretnosti) intervjuvanke, ki so ji pomagali na poti k okrevanju. Med pogovorom je intervjuvanko tudi večkrat pohvalila. Hkrati sta iskali in odkrivali tudi njeno socialno mrežo in na koga bi se intervjuvanka lahko obrnila v primeru stiske. Delo je ves čas potekalo na osebnem vodenju in pogovoru.

Pri soočenju s posledicami spolne zlorabe se tudi meni zdi tovrstna oblika pomoči (individualni pogovori) najustreznejša. Le tako se lahko otrok povsem sprosti, govori o podrobnostih zlorabe in se sooči z vsemi negativnimi občutki. Pa vendar se mi zdi pomembno, da se hkrati izvaja tudi družinska terapija, zlasti v »disfunkcionalnih« družinah.

Psihologinja je, poleg intervjuvanki, nudila pomoč tudi njenemu mlajšemu bratu, ki se je v svojem življenju prav tako spopadal z različnimi travmami. Vendar pa je pomoč potekala ločeno, v obliki individualnih pogovorov: *»Mlajši brat je tudi hodil k psihologinji, tako kot jaz, in nato to dosti lažje prebolel«*. Na tem mestu se je tudi smotrno vprašati, kako je spolna zloraba delovala na starejšega brata z downovim sindromom, ki je bil med dogodkom celo fizično prisoten; mar ne bi morali tudi njemu nuditi ustrezne psihosocialne pomoči? Na moje pomisleke mi je intervjuvanka odgovorila, da je starejši brat *»en poseben sonček, ki take negativne stvari izbriše iz spomina, ljudi, ki so odgovorni za to, pa nekako blokira, tako da zanj ni skrbi«*. Hkrati pa nadaljuje, da mu je *»ati dosti pomagal s harmoniko, glasbo«*.

Na poti k okrevanju so intervjuvanki pomagali tudi vzgojitelji v stanovanjski skupini, kjer je začasno živela (za obdobje treh let). Pomagali so ji predvsem v smislu osnovnih življenjskih veščin: *»Naučila sem se osnovnih stvari – kuhanja, pomivanja posode, pospravljanja hiše oziroma posameznih prostorov, šivanja in mnogo drugih ročnih spretnosti. Pa seveda osnovne higijene«*. Čeprav je v tistem času na stanovanjsko skupino gledala kot na nekaj negativnega, pa danes priznava: *»Na začetku sem bila besna, vsak teden biti stran od družine, sploh od babice, ampak sem z leti dojela, da so mi v bistvu le pomagali«*. Te informacije se mi zdijo zelo pomembne tudi za socialne delavce, ki imajo glavno vlogo pri premestitvi otroka iz

družine v stanovanjske skupine, rejništvo ali posvojitve, saj nam omogočajo vpogled v otroka, njegov način razmišljanja in njegovo doživetje, videnje v takšnih primerih. Kadar je potrebna premestitev otroka, je torej izredno pomembno medsebojno usklajevanje in nenehno sodelovanje z vsemi udeleženi – otrokom, primarno družino in novimi (začasnimi ali stalnimi) skrbniki. Prav tako je pomembno, da vsem udeleženi v problemu, zlasti pa otroku, ves čas nudimo ustrezno podporo, razumevanje, jih poslušamo in jim situacijo obrazložimo s socialnim jezikom na način, ki je vsem razumljiv.

Čeprav je intervjuvanka na koncu dobila ustrezno pomoč, pa ne morem mimo dejstva, da je kar nekaj ljudi povsem odpovedalo. Na prvem mestu je bila to njena mami, ki bi ji morala nuditi največjo varnost, a jo je zlorabila in izdala. Nato je sledila svetovalna delavka v osnovni šoli, ki je preslišala njene besede o stiski. Temu je sledila psihologinja na centru za socialno delo, ki je želela, da zloraba ostane skrita. In na koncu še sodišče z izredno dolgimi sodnimi postopki. Tudi intervjuvanka sama pravi, da je pri nujenju pomoči najbolj pogrešala zaupanje: *»Najbolj sem pogrešala zaupanje pri vseh, pri socialni delavki, pri prvi psihologinji. Pa ZELO me je motilo, da je trajalo TOLIKO časa, da je prišla ta zadeva dejansko na sodišče. Nisem štela let, ampak bilo jih je res ogromno«.*

Sodni postopki so za žrtev lahko sila neprijetni in dolgotrajni. Otrok je velikokrat podvržen spraševanju, zasliševanju, ogledom na kraju dogodka, ocenjevanju svoje verodostojnosti, ginekološkim in drugim zdravniškim pregledom (Frei, 1996: 131). Če strokovnjaki postopkov ne vodijo dovolj dobro, otrok ponovno doživi hude psihične poškodbe (prav tam: 132). Upoštevati je treba tudi dejstvo, da se prva sodna obravnava začne najmanj pol leta po ovadbi, zato utegne terapija, ki jo je otrok deležen, biti motena. Na vsak način je treba otroka ustrezno pripraviti, mu stati ob strani, njemu in njegovim bližnjim pa ves čas postopka nuditi intenzivno strokovno pomoč. Pavlovič (1994: 80) k temu še dodaja, da je treba postopke voditi tako, da se čim manj posega v žrtev oziroma da se stres žrtve zmanjša na minimum.

Intervjuvanka je na družinsko sodišče prvič prišla okoli leta 2009: *»Z mano je bil moj vzgojitelj, tam pa so bili še moja odvetnica, mamina odvetnica, sodna zapisnikarica in oseba, ki me je spraševala«.* Potem je bilo dolgo časa zatišje in šele približno tri leta pozneje je sledilo spraševanje pri sodni psihologinji. To je bilo zdaj že drugo pričanje za intervjuvanko (otroka). Nato se skoraj dve leti zopet ni zgodilo nič. Leta 2013 pa je le prišlo do glavne obravnave. Tudi na končni obravnavi bi bilo potrebno ponovno zaslišanje priče

(intervjuvanke), če obtožena ne bi želela priznati krivde: *»Strah me je bilo, da bom morala vse povedati še enkrat. To bi bilo res mučno. Pa mi k sreči ni bilo treba. [...] Na glavni obravnavi je bilo ogromno ljudi, veliko sem jih videla prvič. Pa to niso bili samo sodniki, odvetniki ... Verjetno so prišli tudi zato, ker je bil primer nenavaden, saj je bila storilka vendarle ženska, mati. Tu mi ni bilo več treba govoriti, saj je sodnik rekel, da če gospa (mama) prizna, dobi 6 let zavora (polovična doba), drugače pa 12, z mojim pričanjem itd. Mama je priznala«*. Na eni strani lahko vidimo, da so kazni dokaj mile, na kar večkrat opozarjajo tudi druge žrtve spolnih zlorab, ki nimajo velikega upanja na pravno zadoščanje (Lešnik Mugnaioni, 2000: 11). Na drugi strani pa vidimo pomanjkljivosti tudi v samih sodnih postopkih. Bain in Sanders (1996: 49) sicer menita, da se zaradi vedno večjega znanja s področja zlorab in njenih posledic za žrtev, sodniki vse manjkrat odločajo za pričanje žrtev na sodišču, zlasti mlajših otrok, ter za dokazno gradivo uporabljajo izvedeniška mnenja in otrokovo pripoved, ki jo napiše strokovnjak s področja zlorab. Bašič (1997: 138) pa opozarja, da bi različne strokovne službe morale še boljše medsebojno sodelovati, saj bi s skupnim delom lahko pri pridobivanju zadostnih dokazov sodišču v že predhodnem postopku predložili vse potrebne dokaze, s čimer bi se tovrstni kazenski postopki hitreje razrešili.

Kljub vsem neprijetnostim pa žrtve, ki so se odločile za prijavo spolne zlorabe, dogodka ne obžalujejo in čutijo, da so storile prav. S prijavo zlorabe so zmanjšale možnost, da bi se podobno zgodilo tudi kateri drugi ženski ali da bi se zloraba še naprej nadaljevala, razkrinkale so nasilneža in si pridobile minimalno zadoščanje (Plaz, 2000: 128-129). Podobno velja tudi za mojo intervjuvanko, ki pravi: *»Čutila sem olajšanje in si končno rekla, to je to, zmagala sem. Obenem pa strah, kaj bo, ko bo odsedela zaporno kazen. Če bi zavrtela čas nazaj, ne bi nič spreminjala«*. Čeprav so obsodbe z daljšo zaporno kaznijo redke in se žrtev srečuje z nekaterimi novimi strahovi, pa je tudi začasna izločitev storilca iz družinskega kroga pomembna za zaščito otroka (Frangež, 2010: 110).

Ker se nasilje velikokrat prenaša iz roda v rod, je pomembno, da pravočasno strokovno pomoč dobita oba, žrtev in storilec. Veliko strokovnjakov opozarja, da bi morali storilec poleg zaporne kazni nuditi tudi ustrezno psihoterapevtsko obravnavo. Storilec bi tako imel možnost spoznati svoje napake in se naučiti drugačnega ravnanja. Ker na spolno zlorabo gledajo kot na vrsto kronične bolezni oziroma motnjo, menijo, da samo prestajanje kazni ni dovolj, temveč je nujno potrebna tudi ustrezna terapevtska pomoč (Bain in Sanders, 1996: 49).

Za storilca, ki je bil prav tako spolno zlorabljen v otroštvu, obstaja s psihološkega stališča več možnih razlag, s pomočjo katerih lahko razumemo njegovo dejanje: svojo bolečino, strah, jezo, nemoč, ponižanje in morilski bes hoče prenesti na otroka, da bi tako sam lažje zaživel (Frei, 1996: 23). Njegovo sovraštvo, četudi se ga ne zaveda več, ga kot odraslega sili k temu, da otroku naredi isto, kot so drugi naredili njemu, ko je bil še otrok. Na takšen način najde pot iz vloge pasivno trpeče žrtve do aktivnega, vzvišenega moškega (prav tam). Tudi pri moji intervjuvanki obstaja velika verjetnost, da se za storilčevimi, torej maminimi, ravnanji skrivajo travme iz otroštva: *»Slišala sem, da naj bi bila njena sestra, moja teta, posiljena. Njun oče je veliko pil, mati jima je zgodaj umrla in z rosnimi leti sta obe odšli v rejniški družini, teta v malo boljšo, moja mama v slabšo. Gospa rejnica moje mami je menda razlagala, da je bila moja mami že kot otrok problematična ...«*. Pa vendar ne smemo pozabiti, da to nikoli ne sme biti izgovor ali opravičilo storilca za tovrstna ravnanja. Je pa pomembno, da se za zmanjšanje nasilja v družini in spolnih zlorab otrok nudi strokovno pomoč tudi storilcem in ne samo žrtvam.

Pri zmanjševanju spolnih zlorab imajo pomembno vlogo tudi mediji in odnos državljanov do tovrstnega nasilja. V medijih se vsake toliko pojavijo tragične zgodbe s hudimi oblikami nasilja, kjer so največjo škodo utrpeli otroci. Ob takšnih situacijah ljudje (državljeni) odreagirajo izredno burno, čustveno, impulzivno in bi s storilci nemalokrat obračunali kar s silo ali javnim linčanjem. Na drugi strani pa imamo medije, ki se sprašujejo, zakaj tega nihče ni pravočasno opazil? Kje so bili centri za socialno delo in policija? Zakaj niso ukrepali dovolj zgodaj? Bi to lahko preprečili? Nekaj časa nas s članki, pogovori, razpravami, soočenji opozarjajo tudi na nasilje v družini, kako ga prepoznati in pravočasno ukrepati, kam se obrniti po pomoč in kako pogosto se to pravzaprav dogaja na naših tleh. Nato pa vse skupaj počasi zopet ponikne v pozabo.

Čeprav so zgoraj napisana vprašanja še kako pomembna, saj nam iskanje in priznavanje napak omogoča boljše delovanje strokovnih služb v bodočih tovrstnih primerih, pa mediji s svojim ravnanjem vse preveč iščejo krivca med strokovnjaki, s tem pa odvrčajo pozornost od storilcev, ki so pravzaprav edini odgovorni za zlorabo otroka. Prav tako menim, da bi nas mediji morali na nasilje v družini opozarjati večkrat in to predvsem takrat, ko ljudje nismo vznburjeni in čustveno vpleteni. Slednje pogostejše in uspešnejše izvajajo vladne in nevladne organizacije z različnimi akcijami, kot so teden otroka, teden boja proti nasilju nad ženskami, mesec boja proti odvisnosti, akcija *Vsaka peta pade po stopnicah* idr. (Dečman Dobrnjič,

2004: 46). Prav tako z različnimi letaki, brošurami, predavanji, okroglimi mizami ter radijskimi in televizijskimi oddajami ozaveščajo javnost ter posegajo v šolski prostor in tako preventivno vplivajo na delavce, otroke in dijakke (prav tam).

Kljub večjemu ozaveščanju pa je javnost še vedno preveč strpna do nasilja, čeprav ves čas kritizira, moralizira, obsoja matere, brate, sestre in druge, ki vedo za dogajanje spolne zlorabe otrok, a ne ukrepajo, ter obsoja strokovne delavce, ki vedo za problem, a ga zanikajo (Dečman Dobrnjič, 2004: 36). Intervjuvanka je med intervjujem o medijih povedala sledeče: *»Javnost je zelo kritična do takih stvari in preveč grobo gledajo na te stvari, ne vidijo ozadja, ki je za tako zgodbo. Take zgodbe so kot kost, ki jo vržeš psu, da jo gloda, ko pa kosti ni več, je konec, tudi pri javnosti. Ko ni več zanimivo, pozabijo na to, kot da se to nikoli ni zgodilo. Medtem ko me žrtve živimo naprej in se soočamo z vsakdanjimi problemi«*. Kot lahko vidimo, tudi intervjuvanka na javnost in medije gleda zelo podobno, ne verjame pa, da bi lahko mediji bistveno zmanjšali spolno zlorabo otrok: *»S strani medijev je malo takih primerov, ampak kar me zares moti, je to, da se ne spremeni zakonika. Oziroma, kot si rekla, ko sva bili prvič na kavi, na dolgi rok se stvari ne izboljšajo, ampak samo kratkoročno. Pri tem pa mediji nimajo nič zraven, krivi so centri za socialno delo, ki bi take primere, kot je moj, kar najraje ukinili ali pozabili, da zastara«*. Ob tem nadaljuje, da *»če bi zares hoteli odkriti zlorabe, bi se morali otrokom posvečati več kot se sedaj, se z njimi pogovarjati, jim pokazati, da jim lahko zaupajo, jim dati neko varnost, varno zatočišče, kot se temu reče. Potem bi morda odkrili več takih primerov. Je pa seveda problem tudi v starših, ker ne zaupajo dovolj svojim otrokom.«*

Intervjuvanka je na tem mestu že nakazala, kje vidi rešitve za izboljšanje preprečevanja in prepoznavanja spolnih zlorab otrok. Na prvem mestu je izpostavila spremembo »zakonika«. Temu je dodala tudi boljše delovanje strokovnih delavcev, ki bi v prvi vrsti morali otroku predvsem verjeti, mu znati prisluhniti ter mu zagotoviti ustrezno varnost in zaščito. Problem vidi tudi v samih starših, ki bi morali otroku bolj zaupati, in v predolghih sodnih postopkih, zaradi česar se žrtve velikokrat ne odločijo za kazenski pregon storilca.

Razlogi, zakaj spolne zlorabe otrok še vedno ostajajo skrite, so tudi v sami družbi, ki je močno podvržena stereotipom in predsodkom. Slednje je moč razbrati tudi iz besed intervjuvanke, ko mi je pripovedovala, zakaj se ni odločila za medijsko izpostavljenost, čeprav je za to imela priložnost: *»Zgodbe niso hoteli objaviti anonimno, jaz pa se nisem želela izpostavljati. Ko si enkrat v medijih, ni več izhoda, vsak te prepozna kjerkoli si, te gleda*

postrani ali pomiluje, te ogovarja in sprašuje. Pa tudi mnogi drugi pritiski ... To je le vas, vsi ljudje te poznajo. Nekateri ljudje na to gledajo zelo drugače. Nekateri bi krivili mene, verjetno bi me linčali. Zato sem na koncu sodelovanje odklonila».

Najhujša bolečina za tiste, ki javno povedo, da so žrtve spolnih zlorab, je družbena izključenost in stereotipni odnosi (Najrajter, 2010: 135). Žrtve spolnih zlorab tako nemalokrat postanejo tudi žrtve diskriminacije, nasilja, žalitev in podcenjevanja družbe ter doživijo ponižanje v javnosti, namigovanja in govorice med vrstniki. Tudi Lešnik Mugnaioni (2000: 10) pravi, da žrtev raje v nedogled trpi zaradi strahu pred moškimi in spolnostjo, kot da bi tvegala, da se v okolju, v katerem živi, razvrednoti njena samopodoba.

Kljub temu intervjuvanka danes na javnost, torej na ljudi kot posameznike, ne gleda več tako črnogledo. *»Ljudje kot posamezniki pa so drugačni. Gledajo te pomilujoče, ne vedo, kaj bi rekli na to, saj se ne spoznajo na te reči oziroma niso še bili v takšnih situacijah. In potem so samo šokirani ali pa te gledajo kot neboljšenega kužka, kar meni niti malo ni všeč«.* Kot lahko vidimo, se odnos javnosti do nasilja spreminja, krog nasilja in strpnosti se oži, žrtve pogosteje spregovorijo o zlorabi in se večkrat odločijo za prijavo policiji (Dečman Dobrjnič, 2004: 46), vendar pa spolna zloraba otrok še vedno ostaja tabu tema. Slednje je moč opaziti tudi v obnašanju ljudi, ki pridejo v stik z žrtvijo.

Kljub temu je intervjuvanka za spolno zlorabo povedala tudi drugim, vendar šele takrat, ko se je uspešno soočila s posledicami travme. Za spolno zlorabo je povedala *»enemu bivšemu fantu, dvema sošolkama, ki sem ju imela za res dobri prijateljici (napačna presoja), družini in še nekaterim res dobrim prijateljem (jih je kar nekaj), ker jih je zanimalo in ker nisem želela skrivati svojega jaza«.* Povedala je torej le tistim osebam, ki jim je zaupala.

Pred samim zaključkom bi se rada dotaknila še strategije preživetja, ki jih razvijejo žrtve spolnih zlorab za lažje preživetje v dani situaciji. Med najpogostejšimi ravnanji so zanikanje, zmanjševanje pomena, razcep, zapuščanje telesa, bipolarnost doživljanja storilca in pozabljanje. Predvsem pozabljanje je tisto, kar ljudje, ki nikoli niso doživeli spolne zlorabe, težko razumejo. Pa vendar velja, da je pozabljanje ena od bolj pogostih oblik strategij preživetja, zlasti za ženske, ki so bile posiljene ali otroke, ki so doživeli incest. Kelly (1996: 105) pravi, da je 58 % posiljenih žensk in 62 % izrabljenih v incestu izkušnjo za nekaj časa pozabilo. Kljub temu pa se spomini, včasih delno, včasih v celoti, skoraj vedno vrnejo.

Sprožijo jih lahko pogovori, v katerih so izraženi negativni odnosi do izrabljenih žensk, branje knjig, člankov, gledanje filmov ali televizijskega programa, sanje, rojevanje otrok in podobno (prav tam: 106).

Tudi moja intervjuvanka mi je med pogovorom ob kavi večkrat omenila, da se ne spomni več vsega: *»Zgodbo, kaj se mi je zgodilo, sem napisala že pred leti. Ti bom poslala kar tisto. Nekatere stvari sem namreč že pozabila. Saj veš ...«*. Podobno se je pokazalo tudi med samim pogovorom, saj se ni spomnila več točno, v katerem centru za socialno delo je poiskala pomoč in kdaj točno so se posamezni dogodki zgodili. Prav tako je enkrat govorila o psihologinji, drugič o socialni delavki, ko je beseda nanesla na zaposleno na centru za socialno delo, ki je izrabila njeno zaupanje. Zato si tudi sama ne upam z gotovostjo trditi, katero izobrazbo je imela strokovna delavka na CSD, čeprav sem se pri razpravi opredelila za psihologinjo, ker jo je tako največkrat poimenovala sama. Največja odstopanja med prebrano dokumentacijo o dekletu, ki sem jo prejela v stanovanjski skupini, in izvedenim intervjujem, pa so prihajala v povezavi z njenim zgodnjim otroštvom. Intervjuvanko naj bi prva začela spolno zlorabljati njena mati in novi partner, in sicer približno leto dni pred grobim posilstvom neznancev. Ko sem intervjuvanko povprašala o maminih partnerjih, pa mi o njih ni povedala nič slabega: *»Meni je zmeraj dajal občutek, da za te stvari sploh ni vedel, jaz pa jih tudi nisem omenjala. Nikoli ni poskušal kaj takega, ni upal, ni bil nasilen do nas. Težko ti odgovarjam, ker je mama imela mnogo partnerjev. Vsakič drugega, ko smo prišli k njej, vendar ni bil nihče nesramen do nas ali nespoštljiv in nihče, mislim, ni vedel za te stvari«*. Prav tako se intervjuvanka ne spomni, da je na svojo stisko prvič opozorila že svetovalno delavko v osnovni šoli.

Zakaj je torej prihajalo do različnih, celo nasprotujočih si podatkov, je z gotovostjo težko karkoli reči. Povsem mogoče je, da je grobo posilstvo neznancev v njej pustilo tako velike brazgotine, da je spolno nasilje, ki sta ga pred tem storila mami in njen novi partner, ostalo skrito nekje v ozadju. Pomislila sem tudi na možnost, da je intervjuvanka pod spolno zlorabo štela le posilstvo, vendar se je kmalu izkazalo, da temu ni tako. Na moje vprašanje, kaj vse je po njenem mnenju spolna zloraba, mi je odgovorila, da je *»spolna zloraba to, da se otroka tepe, da se na otroka dereš oziroma ga ponižuješ, da mu ne daš ustreznih pogojev za normalno življenje (če je to mogoče), da otroku na kakršenkoli način škoduješ (tepež, vpitje, posilstvo itn.) in da otroku ne daš pravice do svobodnega odločanja (stiki s starši, kaj želi početi, kam želi iti itd.), da mu dobesedno pereš možgane. Vse te stvari pri meni spadajo pod nasilje oziroma spolno zlorabo otroka ali odraslega človeka, samo, da je tam dosti drugače«*.

Mogoče je tudi, da je intervjuvanka ob prvem razkritju spolne zlorabe dogodke pomešala, kar ni tako nenavadno, zlasti za manjše otroke, čeprav menim, da je to med manj verjetnimi razlagami.

Kljub želji po boljšem razumevanju, sem s spraševanjem intervjuvanke na tem mestu raje zaključila, saj se zaradi nestrokovnosti nisem počutila dovolj kompetentno, da bi lahko nadaljevala s pogovorom. Če bi se namreč izkazalo, da gre morebiti res za globoko potlačene spomine, ji ob ponovnem spominjanju ne bi mogla nuditi ustrezne strokovne pomoči. Zato se mi tudi kakršnakoli nadaljnja razprava o tem, zakaj je v zgodbi prišlo do nekaterih večjih odstopanj, ne zdi več primerna, saj bi temeljila na preveč ugibanjih.

Otroci, ki so jih spolno izkoristili ali izkoriščale odrasle osebe, so utrpeli najhujše in najgloblje možne poškodbe, ki jih otrok sploh lahko dobi (Frei, 1996: 14). Preživeti takšne telesne in duševne poškodbe pa še zdaleč ni samoumevno, zato mnogo strokovnjakov za dekleta namesto žrtev raje uporablja besedo »preživele« (prav tam). In vse, ki so preživele tako krut zločin, kot je spolna zloraba, bodo preživele tudi trnovo pot k okrevanju.

Torej, ne glede na strategije preživetja, ki jih otrok razvije za lažje preživetje v obdobju zlorabljanja, vrsto posledic, s katerimi se otrok sooča po spolni zlorabi, in oblike pomoči, ki jih je deležen po razkritju zlorabe, je najpomembneje to, da je okrevanje mogoče: *»Danes na to gledam kot na velik del sebe, kot izkušnjo, ki me je res utrdila in me naredila močno, da se lažje spopadam z vsakodnevnimi težavami. Naučila me je tudi, da življenje ni lahko in da je treba le vztrajati, iti naprej, da bo sčasoma lažje in lepše«.*

Ob zaključku razprave bi rada tudi sama v nekaj strnjenih povedih opozorila na spremembe, ki so se zgodile pri intervjuvanki od leta 2011, ko sem jo prvič spoznala, pa do danes, ko sva se ponovno srečali. Med prijateljskim pogovorom ob kavi je bilo sicer moč zaznati, da je določen strah do tujih moških še vedno prisoten (ko je neznani moški vstopil v gostilno, je intervjuvanka za hip obmolnila in ga ves čas spremljala), vendar pa so kljub temu opazne velike spremembe v vedenju, čustvovanju in ravnanju. Dekle nima več težav z osebno higieno, je veliko bolj komunikativno, odprto, zgovorno in nasmejano. Njeno izražanje je bolj jasno, glasno in odločno. Ko sem namreč dekle prvič spoznala in je živelo v stanovanjski skupini, je bilo precej bolj zadržano, tiho in zaprto vase. Danes nima več težav s tem, da pove kaj hoče, misli in čuti. Prav tako med pogovorom ni bilo čutiti jeze do mame kot storilke,

temveč prej zadoščanje, da je končno pristala v zaporu, kjer bo odslužila svojo kazen. Intervjuvanka je tudi mnogo bolj samozavestna in samostojna, saj pred petimi leti v stanovanjski skupini ni znala opravljati niti osnovnih gospodinjskih opravil, danes pa v družini skrbi za gospodinjstvo ter redno in dobro opravlja dela prek študentskega servisa. O spolni zlorabi govori izredno sproščeno, kot da je del preteklosti, ki jo je sicer zaznamovala, vendar jo je prebolela in pustila za sabo. Slednje je bilo razvidno tudi iz vsebine samega pogovora, saj se določenih podrobnosti intervjuvanka več ne spomni, zaradi česar je prihajalo tudi do nekateri (že omenjenih) razlik, kot na primer o tem, kdaj je bila prvič spolno zlorabljen in komu vse je za spolno zlorabo povedala. Čeprav bodo nekatere posledice ostale vidne vse življenje, je dekle ob ustrezni pomoči zelo dobro okrevalo. Kljub temu pa se nekateri strahovi in borba s samim seboj nikoli ne končajo, zato je za vsako žrtev izredno pomembno, da ve, kam vse se lahko obrne po pomoč v primeru stiske. Intervjuvanka pravi, da se je njena psihologinja upokojila, drugega, ki bi bil blizu njenega kraja in bi uporabljal enak pristop kot ona, pa žal ne pozna, zato trenutno ne razmišlja o tem, da bi si poiskala dodatno strokovno pomoč. Ima pa ob sebi očeta in brata, na katera se lahko vedno zanese.

5. ZAKLJUČEK

Spolna zloraba otrok je izredno širok pojem, na kar nas opozarjajo tudi različne definicije, ki opredeljujejo tovrstno nasilje. Na kratko lahko rečemo, da o spolni zlorabi govorimo takrat, ko odrasli uporabi deklico ali dečka za zadovoljevanje svojih seksualnih potreb (Vanček, 2004: 74). Spolna zloraba ni samo prisilni spolni odnos ali posilstvo, temveč zajema različne oblike poseganja odraslega v telo otroka proti njegovi volji. Spolna zloraba je torej tudi poljubljanje otroka na neprimeren način, otipavanje otrokovih spolnih organov, siljenje otroka, da se dotika spolnih organov odraslega, samozadovoljevanje pred otrokom, siljenje otroka, da gleda pornografske slike ali filme, siljenje otroka, da je navzoč pri spolnem odnosu odraslih.

Kakršnokoli posploševanje na podlagi mojega izvedenega intervjuja bi bilo neprimerno in neustrezno. Z gotovostjo lahko trdim le, da se spolne zlorabe otrok dogajajo v vseh družbenih slojih, med revnimi in bogatimi, neukimi in izobraženimi. Storilci so lahko tako moški kot ženske katerekoli starosti, verske ali rasne skupine, kateregakoli poklica in socialnega stanu ter navzven ne odstopajo od običajnih ljudi. Lahko so poročeni, imajo svojo družino, so uspešni v svojem poklicu in med prijatelji spoštovani ljudje, lahko pa so brezposelni, nasilneži in alkoholiki. Pri spolni zlorabi gre lahko za enkratni dogodek ali pa dalj časa trajajoče in ponavljajoče se dogajanje. Otroka lahko spolno zlorablja njegovi najožji sorodniki, družinski prijatelji, znanci, učitelji, trenerji, zdravniki ali popolni tujci. Med žrtvami so lahko tako deklice kot dečki, vseh starosti, od dojenčkov, majhnih predšolskih otrok, adolescentov do polnoletnih oseb. Tudi znaki in številne različne posledice s katerimi se žrtve soočajo, niso jasne in specifične, na podlagi katerih bi lahko z gotovostjo trdili, da gre za spolno zlorabo otrok. Čeprav gre vedno za nenadno spremembo v otrokovem vedenju, čustvovanju in razmišljanju, pa lahko tovrstne spremembe nastanejo tudi kot posledica drugih otrokovih stisk in problemov. In navsezadnje, tudi ravnanje in želje otrok po odkritju spolne zlorabe so različne: nekateri si želijo zapustiti dom, drugi ne, nekateri storilca ne želijo prijaviti policiji, drugi ga želijo sodno preganjati, nekateri bi s storilcem radi ohranili stike, drugi bi ga najraje videli mrtvega, nekateri želijo svojo izkušnjo deliti z drugimi, drugi to želijo ohraniti kot skrivnost.

Zaradi zgoraj naštetih značilnosti spolnih zlorab, obsežnosti pojava in prevelikih stereotipov, ki so še vedno močno zakoreninjeni v naši družbi, je tudi prepoznavanje tovrstnega nasilja toliko težje, delo strokovnih delavcev v vladnih in nevladnih organizacijah pa velikokrat premalo učinkovito in uspešno.

5.1. SKLEPI

Vsak primer spolne zlorabe otrok je edinstven, drugačen, individualen, zato ga je treba kot takega tudi jemati. Za kakršnokoli posploševanje bi bilo treba v prvi vrsti izvesti več intervjujev z različnimi žrtvami, ki so bile spolno zlorabljene v otroštvu. Prav tako bi bilo smiselno izvesti tudi intervjuje oziroma ankete z različnimi strokovnimi delavci (centri za socialno delo, vzgojno-izobraževalnimi zavodi, nevladnimi organizacijami, policijo, sodstvom, zdravstvom), ki nudijo varstvo, zaščito in pomoč otrokom-žrtvam. Zato se spodnji sklepi nanašajo predvsem na konkreten primer intervjuvane osebe, ki pa zaradi tega niso nič manj pomembni pri razumevanju in obravnavanju spolnih zlorab otrok.

Na podlagi intervjuva lahko ugibam in postavljam naslednje sklepe:

- Fizično nasilje, psihično nasilje in zanemarjanje otrok se pogosteje pojavlja v socialno prikrajšanih družinah, saj na družino delujejo različni stresni, kot so nezaposlenost, finančne težave in stanovanjski problemi. Med trpinčenimi otroki je razmeroma veliko tudi takih, ki so utrpeli zgodnjo ločitev.
- V družinah, kjer prevladujejo različne oblike nasilja, lahko pride tudi do spolnega zlorabljanja otrok. To pa ne pomeni, da so otroci iz slabše situiranih družin bolj ogroženi oziroma bolj izpostavljeni spolnim zlorabam, temveč le, da se v disfunkcionalnih družinah spolne zlorabe prej odkrijejo kot v družinah, ki so navzven videti »normalne«.
- Pri zanemarjanju otrok prevladujejo dečki, med žrtvami spolnih zlorab pa prevladujejo deklice.
- Med najbolj ogroženimi so mlajši otroci v starosti med 7 in 14 let. Večina otrok prvo spolno zlorabo doživi pred svojim desetim letom starosti.
- Med povzročitelji spolnih zlorab prevladujejo ožji družinski člani in osebe, ki jih otrok pozna, lahko pa so tudi popolni neznanci, čeprav so ti manj pogosti. Tudi ženska oziroma mati lahko sodeluje pri spolni zlorabi otroka ali pa ga spolno in drugače zlorablja celo sama.

- Starejše deklice v obdobju adolescence (ali pozneje) so pogostejše žrtve posilstva, ki velja za najhujšo obliko spolne zlorabe. Storilci so običajno neznane osebe, spolna zloraba nastopi kot enkraten dogodek, do spolne zlorabe pa pride predvsem zaradi potrebe po moči in dokazovanju.
- Mlajši otroci so pogostejše žrtve bližnjih oziroma znanih oseb. Oblike spolnih zlorab otrok so zelo različne, le redko pa vključujejo penetracijo. Kljub temu so tudi otroci lahko žrtve posilstva oziroma grobega prisilnega spolnega odnosa z odraslo osebo (analno, oralno, vaginalno). Pri spolni zlorabi otrok gre običajno za dalj časa trajajoče in ponavljajoče se dogajanje, storilci pa pri tem le redko uporabljajo fizično silo in grožnjo, saj imajo že samo zaradi svoje starosti, velikosti in fizične zrelosti občutno premoč nad žrtvijo. Kljub temu so tudi mlajši otroci lahko žrtve neznancev, spolno zlorabo doživijo kot enkraten dogodek, storilci pa jih lahko spolno zlorablajo bodisi zaradi želje po nadvladi bodisi zaradi želje po spolnosti in zadovoljitve svoje spolne sle.
- Pod spolno nasilje sodi tudi trgovina z ljudmi in prostitucija otrok, ki je prav tako navzoča na naših tleh, vendar pa le redko odkrita.
- Zaradi odnosa med žrtvijo in storilcem, otrok o spolni zlorabi dolgo časa molči. Med najpogostejšimi razlogi, zakaj otrok ne razkrije spolne zlorabe, so nezaupanje v odrasle, občutki krivde in sramu ter različni strahovi (strah pred storilcem, strah pred ponovno zlorabo, strah, da bi se po razkritju kaj slabega zgodilo njemu ali njegovim bližnjim, strah pred tem, kako bo to sprejela njegova okolica).
- Spolna zloraba dolgo časa ostaja skrivnost, pri čemer otrok razvije različne oblike strategij preživetja. Med najpogostejšimi je pozabljanje.
- Da bo otrok razkril spolno zlorabo, potrebuje predvsem zaupanje v druge (odrasle) osebe. K razkritju ga lahko spodbudijo tudi pritiski bližnjih, ki sumijo, da je z njim nekaj narobe.
- Kadar otroci spregovorijo o spolni zlorabi, jih odrasli velikokrat preslišijo ali jim ne verjamejo, da govorijo resnico. Še pogostejše pa otroci na svojo stisko opozarjajo na drugačen, nejasen, posreden način, ki se kaže predvsem v obliki znakov in posledic spolnih zlorab.
- Spolno zlorabljeni otroci se srečujejo z najrazličnejšimi posledicami, ki se izražajo v nenadnih telesnih, čustvenih in vedenjskih spremembah. Med najpogostejšimi posledicami so umik vase, zaprtost, strah, izogibanje določenim ljudem, nezaupanje v druge, težave s spanjem, nočne more, težave v šoli, slabše ocene, težave s

koncentracijo, opuščanje higiene, motnje v prehranjevanju, samomorilne misli, samodestruktivna vedenja in težave s spolnostjo.

- Pri soočenju s posledicami oziroma na poti k okrevanju imajo izredno pomembno vlogo otrokovi družinski člani, predvsem njegov(i) nezlorablajoč(i) starš(i). Za hitrejšo in učinkovitejšo razreševanje travme je torej ključnega pomena razumevanje, podpora, varnost in ljubezen staršev in drugih bližnjih. Prav tako ima pomembno vlogo tudi okolica, v kateri otrok živi, saj lahko na spolno zlorabo gleda izrazito negativno in z ničelno toleranco, lahko pa je prežeta s stereotipi in predsodki ter se postavi na stran storilca.
- Pri prepoznavanju spolnih zlorab imajo pomembno vlogo vzgojno-izobraževalne institucije (šole), saj učitelji in drugi zaposleni v šoli z otroki preživijo veliko časa. Šola je poleg izobraževanja zadolžena tudi za varnost otroka, zato mora prijaviti vsakršno obliko nasilja. Kljub temu so šole pri tem velikokrat neuspešne. Učitelji so pri svojem delu osredotočeni predvsem na doseganje norme (predavanje zahtevane učne snovi) in se ne posvečajo otrokom kot posameznikom. Otrokova drugačna, lahko tudi odklonilna vedenja (agresivnost, nemirnost, neupoštevanje pravil in avtoritete drugih odraslih, zaprtost vase, asocialnost, slabši učni uspeh) običajno raje pripisujejo različnim diagnozam, kot so težave s koncentracijo, hiperaktivnost, odvisnost od računalnika ali razvajanost, kot pa da bi poiskali pravi vzrok in otroku nudili ustrezno pomoč. Problem je tudi v nesodelovanju šolskih delavcev s starši otroka (in obratno), pomanjkljivim medsebojnim sodelovanjem šole z drugimi organi in organizacijami, nejasnih pravilih, kako ravnati v primeru odkritja spolne zlorabe in pomanjkanju strokovnega znanja zaposlenih na področju prepoznavanja spolnih zlorab otrok. Zaradi nestrokovnosti, nejasnih pravil in osebnih lastnosti učitelji velikokrat tudi ne želijo posegati v intimni prostor družine, čeprav vedo za spolno zlorabo otroka ali drugo obliko nasilja v družini.
- Za zaščito otroka in nudenje ustrezne pomoči žrtvi so zadolženi predvsem centri za socialno delo, pomembno vlogo pa imajo tudi druge vladne in nevladne organizacije, ki so specializirane za področje nasilja v družini in spolne zlorabe otrok. Predvsem centri za socialno delo pri svojem delovanju še vedno niso dovolj uspešni in učinkoviti, ko gre za zaščito otroka in nudenje ustrezne pomoči. Največji problem vidim v nezaupanju strokovnjakov (socialnih in svetovalnih delavcev, psihologinj) otroku, ko pripoveduje o spolni zlorabi. Slednje lahko izhaja tudi iz nepoznavanja dinamike spolnih zlorab otrok in prepričanja, da se vsi otroci kdaj zlažejo. Težave za

učinkovito delovanje vidim tudi v preobremenjenosti socialnih delavcev, širokem spektru različnih nalog, ki jih opravljajo, strahu pred poseganjem v družino (ne želijo biti odgovorni za razpad družine ali pa se bojijo, da bi s svojimi ukrepi ravnali napačno in družini naredili krivico), premalo strokovnem znanju na področju spolnih zlorab otrok in nejasnih navodilih, kako ravnati v primeru spolne zlorabe otroka (kakšni so postopki, komu podati prijavo, kdo predstavlja multidisciplinarni tim, kako izdelati individualni načrt pomoč in podobno).

- Za kazensko ovadbo storilca in pri preiskovanju spolnih zlorab ima najpomembnejšo vlogo policija. Če dejanje prijavi žrtev, center za socialno delo, druga strokovna oseba ali zaskrbljeni državljan, policija svoje delo opravi dobro in strokovno.
- Za ovadbo storilca in zaščito žrtve imata glavno vlogo sodstvo in tožilstvo. Čeprav sodišče deluje v smeri, da otroku na obravnavah ne bi bilo treba velikokrat pričati, pa sam proces vodenja sodnih postopkov še vedno ne poteka vedno enako, zato v otroku zbujaajo številne strahove. Sodni postopki za žrtev tako še vedno ostajajo travmatični, poleg tega trajajo tudi zelo dolgo časa, kazni pa so praviloma dokaj nizke.
- Žrtev, ki se odloči za kazensko ovadbo in sodni pregon storilca, dejanja pozneje ne obžaluje. Če je storilcu izrečena zaporna kazen, za žrtev to pomeni neko osebno zmago in nov začetek.
- Otroku-žrtvi so na voljo različne oblike psihosocialne ali psihološke pomoči. Med najpogostejšimi so telefonsko svetovanje, individualni pogovori in različne terapije, ki so posebej prilagojene otrokom (uporaba otroških igrac, knjig, risanje, ples, vprašalniki, ki vključujejo stopenjsko lestvico ali obkroževanje med več možnimi odgovori). Izredno pomembna oblika pomoči je tudi družinska terapija, ki pa se po mojem mnenju v praksi še vedno premalo izvaja. Za odrasle preživele so pomembne oblike pomoči tudi skupinski pogovori (skupine za samopomoč).
- Marsikateri povzročitelji spolnih zlorab so bili v otroštvu tudi sami zlorabljeni ali pa so zrasli v družini, kjer je prevladovalo nasilje. Čeprav vemo, da se nasilje prenaša iz roda v rod, pa to ne pomeni, da bodo vsi trpinčeni otroci pozneje, ko odrastejo, tudi sami povzročali nasilje. Možnosti za to so večje.
- Spolna zloraba otrok še vedno predstavlja tabu temo. Družba je do nasilja še vedno preveč strpna, predvsem pa so stereotipi in predsodki v nas še vedno pregloboko zakoreninjeni. To je tudi eden od razlogov, zakaj žrtve o spolnih zlorabah še vedno pogosto molčijo (strah pred izločitvijo, obrekovanjem in obtoževanjem na eni strani ali pretiranim pomilovanjem na drugi strani).

5.2. PREDLOGI

Za uspešno preprečevanje, prepoznavanje in odkrivanje spolnih zlorab otrok so potrebne številne spremembe na različnih področjih. Predlog za spremembe je navedla že intervjuvanka sama, in sicer rešitev vidi v spremembi zakonodaje. Toda sama menim, da zgolj spremembe v zakonodaji še ne morejo dati nobenih pravih rezultatov, če se obenem ne poveča samo prijavljanje tovrstnih kaznivih dejanj, strokovne službe pa postanejo pri opravljanju svojih nalog hitrejše in učinkovitejše. In obratno, brez sprememb v zakonodaji, nekatere strokovne službe niti ne morejo ravnati drugače (učinkoviteje), dokler jih omejujejo zakoni in predpisi ter nejasna pravila. Zato se mi zdi zelo pomembno, da se spremembe na vseh področjih dogajajo istočasno.

Glede na ugotovitve navajam naslednje predloge:

- Spremembe v zakonodaji z jasnejšimi opredelitvami, kdaj govorimo o spolni zlorabi otrok, s strožjimi kaznimi za storilce in z natančnejšimi postopki in nalogami posameznih strokovnih služb pri odkrivanju, preiskovanju in preprečevanju spolnih zlorab, zaščiti otrok ter nudenju pomoči žrtvam.
- Za zmanjševanje in preprečevanje spolnih zlorab predlagam večje osveščanje medijev v obliki različnih prispevkov, pogovornih oddaj, osebnih zgodb, večje število odmevnih akcij vladnih in nevladnih organizacij, ki vsebujejo pomembne informacije o prepoznavanju spolnih zlorab otrok in obsežnosti tovrstnih kaznivih dejanj, dolžnost prijavljanja vseh državljanov, če vedo za zlorabo otroka, seznam imen oziroma naslovov institucij, ki so pristojne za pregon in pomoč žrtvam.
- Več naj bo tudi osveščanja otrok in mladine z različnimi preventivnimi akcijami, ki naj se izvajajo v okviru šolskih dejavnosti (izdelava plakatov) in v obliki delavnic, namenjenih informiranju otrok o njihovih pravicah in nedotakljivosti telesa. V šolah in vrtcih naj bo več ur namenjenih poučevanju otrok o oblikah nasilja v družini – predlagam, da je tovrstna tematika vključena v sam učni načrt, družboslovni predmeti, ki vsebujejo snov o spolnih vlogah in spolnosti pa naj bodo premaknjeni v nižji razred.
- Starši naj otroku zagotavljajo občutek varnosti, ljubezni, sprejetosti, pripadnosti. Starši naj otroka spodbujajo, da pove svoje mnenje, izrazi svoja čustva, misli, potrebe in želje, četudi se razlikujejo od pričakovanj odraslih. Otrok mora znotraj družine imeti možnost, da se nauči premagovati svoje težave, se o stvareh pogaja ali celo prepira, se torej nauči ravnanja s konflikti, starši pa morajo otroka slišati, ga sprejeti in razumeti.

- Starši naj otroka pravočasno poučijo o ljubezni in spolnosti (vloga spola, spolna vzgoja), o tem, kaj je prav in kaj narobe.
- Odrasli, predvsem starši in pedagoški delavci, ki se vsakodnevno srečujejo z otrokom, naj bodo pozorni na njegove nenadne spremembe v vedenju, čustvovanju in zaznavanju.
- Kadar nam otrok pripoveduje o spolni zlorabi, mu moramo verjeti! Lažne prijave posilstev so, vendar gre večinoma za odrasle ženske, predvsem pa predstavljajo zanemarljiv odstotek v razmerju do posilstev, ki so tako kruto resnična, še bolj pa v primerjavi s številom tistih posilstev, ki nikoli ne pridejo na dan (Plaz, 2000: 128). Lažne prijave spolnih zlorab otrok so torej izredno redke, in še te so običajno v smislu, da za storilca navedejo drugo osebo kot pa tisto, ki je v resnici bila storilec. Vedno pa se za otrokovo, četudi lažno prijavo spolne zlorabe, skriva neka huda otrokova stiska, ki je potrebna ustrezne obravnave.
- Otroka moramo vedno poslušati in slišati, mu verjeti, kot bi verjeli pripovedovanju odrasle osebe ter mu dati možnost, da problem predstavi s svojimi očmi – v pogovor s strokovnim delavcem torej vstopi s svojo definicijo problema in pomembno prispeva pri iskanju oziroma soustvarjanju rešitve.
- Socialni delavec naj uporablja dogovorni pristop in dela na večjem zaupanju pri vzpostavljanju osebnega stika in delovnega odnosa. Otroka naj ne zaslišuje, temveč mu pusti, da on vodi pogovor, sam pa naj ga pri tem le usmerja. Socialni delavec naj uporablja jezik, ki je otroku razumljiv. Osebni pogovor z otrokom naj poteka v varnem in prijetnem okolju. Pri delu z mlajšim otrokom naj si socialni delavec pomaga z različnimi pripomočki – knjigami, igračkami, anketami, risanjem, glasbo, igro z mivko.
- Poleg »klasične« psihosocialne in/ali psihoterapevtske pomoči otrokom za bolj sproščeno vzdušje, lažje vodenje pogovora in hitrejše soočenje s posledicami predlagam posebno obliko metode dela – terapijo s pomočjo psov.
- Socialni delavec naj v čim krajšem času čim bolje spozna otroka, njegovo družino in socialno mrežo: kdo je storilec, ali se zlorabe še vedno nadaljujejo, kakšne so družinske razmere, stopnja ogroženosti otroka, pripravljenost sodelovanja staršev, na koga se otrok lahko opre in drugi viri otrokovih moči. Če je ogrožena otrokova varnost, naj bo na prvem mestu najprej ustrezna zaščita otroka (umik storilca ali odstranitev otroka iz ogrožajočega okolja). Socialni delavec naj otroka vedno vnaprej seznani z naslednjimi koraki, postopki in morebitnimi ukrepi, kot na primer predaja primera drugim organom (policiji), da se ohrani medsebojno zaupanje.

- Poleg nudenja pomoči otroku-žrtvi naj terapevtska obravnava vključuje tudi druge družinske člane oziroma družino kot celoto (na novo strukturiranje družinskih odnosov, učenje komunikacije, medsebojnega sodelovanja, reševanja konfliktov). V ta namen naj bo v centrih za socialno delo zaposlenih več strokovnjakov za družinsko terapijo.
- Za socialne delavce in druge zaposlene v centru za socialno delo naj se organizira obvezno strokovno izobraževanje o spolni zlorabi otrok in nasilju v družini. Pridobljeno znanje naj strokovni delavci obnavljajo vsako leto v obliki izobraževanj, seminarjev, predavanj.
- Centri za socialno delo ter druge vladne in nevladne organizacije, ki so specializirane za nasilje v družini, naj imajo napisana jasna navodila in postopke, kako ukrepati, ko otrok pove za spolno zlorabo: oblikovan naj imajo dober načrt ukrepanja z različnimi možnostmi oziroma natančno izdelano shemo za oblikovanje individualnega načrta pomoči (kako naj poteka svetovalni pogovor, metode dela, strateški načrt za zaščito otroka v primeru njegove ogroženosti, delo z drugimi družinskimi člani, ki so za otroka pomembni).
- Načrt ukrepanja naj vsebuje tudi načrt, kam otroka premestiti v primeru njegove ogroženosti (ali imamo zanj sploh bolj primerno namestitev od trenutne, npr. zavod, dom, stanovanjsko skupino, rejniško družino, skrbnika) in načrt, ki vključuje obravnavo otroka tudi čez naslednjih nekaj let (kaj se bo zgodilo z otrokom, ko se vrne v družinsko okolje ali ko se storilec vrne iz zapora).
- Pri delu z otrokom-žrtvijo spolne zlorabe se moramo zavedati, da je vsak primer drugačen, individualen, zato zahteva tudi drugačen, individualen pristop, glede na obliko spolne zlorabe, starost otroka, stopnjo ogroženosti otroka, povzročitelja spolne zlorabe (je to družinski član ali tuja oseba), dolžino trajanja spolne zlorabe ipd. Zaradi teh raznolikosti kot eno od možnih rešitev za boljše delovanje organizacij vidim v oblikovanju strokovnega tima oziroma seznama oseb, ki so zadolžene izključno za delo z žrtvami spolnih zlorab. Seznam teh oseb naj imajo vse institucije, ki imajo pomembno vlogo pri obveščanju, odkrivanju, evidentiranju, pregonu storilcev, zaščiti otrok pred zlorabo in zagotavljanju pomoči vsem, ki so prizadeti in vpleteni. Vsaka institucija, ki se sreča s spolno zlorabo otroka, naj o tem, v dogovoru skupaj z otrokom, najprej obvesti strokovni tim, naloga slednjega pa naj bo celostna obravnava otroka, vodenje postopkov, iskanje ustreznih oblik pomoči glede na trenutno situacijo

in stopnjo ogroženosti otroka ter povezovanje različnih institucij med seboj, kolikor je to potrebno.

- Vzgojno-izobraževalne institucije naj imajo izdelan celostni koncept z natančnimi navodili za pedagoške delavce, kako ravnati, ko izvejo za zlorabljanje otroka (koga obvestiti v takšnih primerih, kako ravnati z otrokom, kako ukrepati, če je storilec nekdo od zaposlenih na šoli), saj so ravno nejasna navodila oziroma odsotnost navodil velikokrat razlog, da učitelji zaradi neznanja in bojazni o morebitnih posledicah (poseg v intimnost družine, razpad družine) raje molčijo.
- Za učitelje, svetovalne delavce in druge zaposlene na šoli naj se enkrat letno organizira strokovno izobraževanje o spolni zlorabi otrok, skupaj z ostalimi oblikami nasilja v družini, za lažje razumevanje in prepoznavanje tovrstnega kaznivega dejanja. Prav tako naj enkrat letno poteka tudi usposabljanje za učenje primernih tehnik in metod dela pri pogovoru z otrokom ter njegovimi družinskimi člani.
- Šola naj več časa posveča boljši komunikaciji in medsebojnemu sodelovanju s starši, saj je pomembno, da se medsebojno zaupanje v odnosu učitelj-roditelj oblikuje še preden se otrok znajde v težavah. Starše naj se spodbuja, da sodelujejo pri različnih šolskih projektih, na obveznih govorilnih urah pa naj učitelji namesto (očitajočega) poročanja staršem o otrokovih slabih ocenah in težavnem vedenju, raje skupaj z njimi poiščejo vzroke za težave in rešitev za spremembe.
- Šola naj s svojimi pravili in ukrepi nudi varnost vsem učencem, ne glede na starost, spol, narodnost in veroizpoved oziroma katerokoli drugo osebno okoliščino.
- Otroku naj bo natančno seznanjen s potekom sodnih postopkov, čas sodnih postopkov pa naj se skrajša. Pri obravnavi naj se upošteva otrokova izjava ali zgodba, ki jo je podal že pri strokovni osebi (socialnem ali svetovalnem delavcu, psihologu, psihiatru) oziroma videoposnetek ali tonski zapis pogovora pri policiji. Ponovna zasliševanja med sodnimi postopki naj se zmanjšajo na minimum.
- Za zmanjšanje možnosti ponovitve tovrstnega kaznivega dejanja storilci poleg prestajanja zaporne kazni hkrati potrebujejo tudi ustrezno psihoterapevtsko zdravljenje oziroma različne oblike psihosocialne pomoči za učenje nadzornih mehanizmov.
- Vse institucije, ki se srečujejo z odkrivanjem in/ali obravnavanjem spolne zlorabe otrok, naj delajo na večjem medsebojnem sodelovanju. Vsaka institucija naj ima jasno zapisane ukrepe, postopke in vloge pri obravnavi spolne zlorabe otroka; s tem naj bodo seznanjene vse organizacije, ki se ukvarjajo s tovrstno problematiko, da se točno

ve, za kaj je katera organizacija pristojna in kako bo ukrepala. V ta namen naj imajo enkrat letno skupna izobraževanja.

- Ob pravočasnem nudenju strokovne pomoči bodo žrtve spolnih zlorab lahko uspešno okrevale, s tem pa se bo zmanjšala tudi možnost prenosa nasilnega vedenja na naslednje generacije.

Šele ob spremembah na različnih področjih lahko pričakujemo, da se bo spremenila tudi miselnost celotne družbe. Z večjim osveščanjem javnosti, razbitjem mitov v institucijah, ki se ukvarjajo s pomočjo žrtvam nasilja, ob uspešnejšem razkrivanju spolnih zlorab, bolj učinkovitem sodnem pregonu storilcev in strožjimi kaznimi bomo lažje dosegli ničelno toleranco do nasilja ter se znebili predsodkov in napačnih stereotipov o spolni zlorabi otrok tudi v širši družbi.

6. LITERATURA

STROKOVNA LITERATURA (KNJIGE)

- BAIN, OUAINÉ in SANDERS, MAUREEN (1996) *Ko pride na dan: Vodič za mlade, ki so bili spolno zlorabljeni*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše: Co Libri
- BASS, ELLEN in DAVIS, LAURA (1998) *Pogum za okrevanje : priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu*. Ljubljana: Liberalna akademija in Visoka šola za socialno delo
- ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, GABI (1998) *Psihologija družine : prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče
- ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, GABI (2006) *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo
- DEČMAN DOBRNJIČ, OLGA, ROŽMAN, ZDENKO in TRAMŠEK, ROMANA (2004) *Nevidna drugačnost : teorija in praksa pedagoških delavcev pri iskanju stika s spolno zlorabljenimi otroki*. Trbovlje: Dijaški dom
- DOBNIKAR, MOJCA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (2000) *Poškodbe notranjosti : pogovori z ženskami, ki so preživele spolno nasilje*. Ljubljana: Založba Krtina v sodelovanju z društvom SOS telefon
- ELLIOTT, MICHELE (1996) *Da bo vaš otrok varen: praktični vodnik za pogovor z otroki*. Ljubljana: Co Libri
- FILIPČIČ, KATJA (2002) *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex
- FREI, KARIN (1996) *Spolna zloraba: z odkrito besedo do varnosti*. Ljubljana: Kres

- HERMAN, J. LEWIS, HOOPER, CAROL-ANN, KELLY, LIZ, ROMMELSPACHER, BIRGIT, SINASON, VALERIE in WALKER, MOIRA (1996) *Spolno nasilje: feministične raziskave za socialno delo (zbornik)*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo
- KUCHAR, ROMAN, GUZELJ, PETER, DROLC, ALEŠ in ZABUKOVEC, KATJA (1999) *O nasilju : priročnik za usposabljanje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo
- MESEC, BLAŽ (1997) *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana. Visoka šola za socialno delo
- MESEC, BLAŽ (1997a) *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana. Visoka šola za socialno delo
- NUSSDORFER, VLASTA (2005) *Naše deklice z vžigalicami*. Ljubljana: Tipografija
- REPIČ SLAVIČ, TANJA (2008) *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba
- RUS MAKOVEC, MAJA (2003) *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Ljubljana: Cankarjeva založba
- TOMORI, MARTINA in ZIHERL, SLAVKO (1999) *Psihiatrija*. Ljubljana: Litterapicta: Medicinska fakulteta
- WAIS, MATHIAS in GALLÉ, INGRID (2001) *V labirintu spolnih zlorab : Delo z žrtvami, storilci in starši*. Ljubljana: Forma 7

- BALKESTEIN, GEURT (1994) Boj proti zlorabi in zanemarjanju otrok. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 84-94. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- BAŠIČ, KATJA (1997) Spolni napad na otroka. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 130-179. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- BOUWKAMP, ROEL (1994a) Nasprotja med slovenskimi strokovnimi službami, ki se ukvarjajo z zlorabo in zanemarjanjem otroka. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 13-18. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- BOUWKAMP, ROEL (1994b) Obravnava spolnega nasilja nad otroki. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 39-59. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- ČERNIČ, POLONA (2004) Neinstitucionalne oblike pomoči žrtvam nasilja. V: HORVAT, DALIDA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje : priročnik*, str. 181-190. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- ČONČ, MARJAN (1994) Otroški telefon. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok,

Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, str. 13-18. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis

- ČONČ, MARIJAN (1997) Vloga nevladnih organizacij pri preprečevanju zlorabe otrok. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 198-216. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- FILIPČIČ, KATJA (2010) Avtonomija žrtev nasilja v družini vs. Prijavitvena dolžnost. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 19-29. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- FILIPČIČ, KATJA (2014) Zakonodaja na področju nasilja v družini v Sloveniji. V: VESELIČ, ŠPELA, HORVAT, DALIDA, PLAZ, MAJA (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*, str. 159-176. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- FRANGEŽ, DANIJELA (2010) Spolna zloraba otroka kot oblika nasilja v družini. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 95-113. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- HORVAT, DALIDA (2004) Spolno nasilje nad ženskami. V: HORVAT, DALIDA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje : priročnik*, str. 64-73. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- HORVAT, DALIDA in MATKO, KATJA (2014) Oblike pomoči, pristojnosti in organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja ter delajo z osebami, ki povzročajo nasilje. V: VESELIČ, ŠPELA, HORVAT, DALIDA, PLAZ,

MAJA (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*, str. 245-265. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

- KODELE KOS, KATJUŠA (2004) *Trgovina z ljudmi*. V: HORVAT, DALIDA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje : priročnik*, str. 218-223. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA (2014) *Otroci v primežu zlorabe moči*. V: VESELIČ, ŠPELA, HORVAT, DALIDA, PLAZ, MAJA (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*, str. 95-107. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- MIKLIČ, NEŽA (2014) *Pristojnosti policije na področju preprečevanja nasilja v družini*. V: VESELIČ, ŠPELA, HORVAT, DALIDA, PLAZ, MAJA (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*, str. 192-200. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- MIKUŠ KOS, ANICA (1994) *Psihološke determinante dogajanj, ki sopogojujejo trpinčenje otrok in vplivajo na odzivanje strokovnjakov*. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 19-38. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- MIKUŠ KOS, ANICA (1997) *Psihosocialni vidiki trpinčenja otrok*. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) *Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 52-89. Ljubljana: Meridiana d.o.o.

- MILEK OGRINC, MARJANA (2014) Pristojnosti centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V: VESELIČ, ŠPELA, HORVAT, DALIDA, PLAZ, MAJA (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*, str. 177-191. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- MURGEL, SENDI (2010) Nasilje v družini z vidika dejavnosti centrov za socialno delo. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 115-130. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- MUŠIČ, TATJANA (2010) Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije pri preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj na področju nasilja v družini. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 45-70. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- NAJRAJTER, DORA (2010) Možnosti in okviri dopustnosti delovanja izobraževalnih institucij pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 131-146. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- PAVLOVIČ, ZORAN (1994) Ali naj trpinčenega otroka obravnava pravna ali terapevtska država. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 69-83. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- PLAZ, MAJA (2004) Nasilje proti ženskam: oblike, stereotipi in dejstva, posledice, dinamika in normalizacija nasilja, zakaj ženske vztrajajo v nasilju. V: HORVAT, DALIDA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (ur.) *Psihosocialna*

pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje : priročnik, str. 42-63. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

- PUREBER, SAVICA (1997) Kako ukrepata tožilstvo in sodstvo v Republiki Sloveniji pri obravnavi trpinčenih otrok. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 184-197. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- RIBIČIČ, VIDA, GORIŠEK, MAJDA in KONČNIK GORŠIČ, NATAŠA (1997) Kako poteka obravnavo spolno zlorabljenega otroka v Svetovalnem centru v Ljubljani. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 244-253. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- ROK SIMON, MATEJA, OBERSNEL KVEDER, DUNJA in TOPLAK OŠTAN, MAJDA (1997) V zdravstvu zabeleženo nasilje nad otroki. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 222-229. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- SELIČ, POLONA (2010) Dejavno odkrivanje in pogostost nasilja v družini: Podatki in osnova za sodelovanje med strokami. V: DVORŠEK, ANTON in SELINŠEK, LILJANA (ur.) *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, str. 31-44. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta
- TOMORI, MARTINA (1997) Nasilje nad otroki – tabu, ki ga lahko odstreemo. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 218-221. Ljubljana: Meridiana d.o.o.
- VALENTINČIČ, DANICA (1997) Izkušnje socialne službe pri obravnavi trpinčenih otrok in njihovih družin. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2.

ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 90-101. Ljubljana: Meridiana d.o.o.

- VANČEK, NATAŠA (2004) Spolna zloraba otrok. V: HORVAT, DALIDA, LEŠNIK MUGNAIONI, DOROTEJA in PLAZ, MAJA (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje : priročnik*, str. 74-80. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- ZAVIRŠEK, DARJA (1994) Ranljivejši od ranljivih. V: Delovna konferenca o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok, *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjenja otrok*, str. 60-68. Ljubljana (i.e.) Logatec: Firis
- ŽVAB, ANKA (1997) Združenje proti spolnemu zlorabljanju. V: KORNHAUSER, PAVLE (ur.) Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, *Trpinčen otrok : kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*, str. 180-183. Ljubljana: Meridiana d.o.o.

DIPLOMSKA DELA

- LIKAR, SANDRA (2015) *Spolna zloraba in doživljanje telesnosti pri žrtvah*. Ljubljana. Diplomsko delo
- MIKLIČ, NEŽA (2015) *Kriminalistično preiskovanje spolne zlorabe otroka*. Ljubljana. Diplomsko delo
- TURČIN, ROSANA (2013) *Spolna zloraba otrok in zdravstvena nega*. Maribor. Diplomsko delo

ČLANKI IZ REVIJ

- FRANGEŽ, DANIJELA in DVORŠEK, ANTON (2013) *Nekateri kriminalistični vidiki odkrivanja spolnih zlorab otrok v Sloveniji*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, letnik 64, št. 1, str. 63-73
- MRŠEVIČ, ZORICA (1997) *Posledice spolne zlorabe otrok incestnega tipa*. Socialno delo, letnik 36, št. 1, str. 23-33
- REPIČ, TANJA (2006) *Spolna zloraba fantov v otroštvu : prevalenca, značilnosti žrtev, njihovih družin in storilcev ter posledice, ko zlorablja moški in ko ženska*. Revija Psihološka obzorja = Horizons of Psychology, letnik 15, št. 2, str. 89-101
- ZAVIRŠEK, DARJA (1993) *Nasilje kot del intimnosti, spolne zlorabe otrok in posilstva : Kaj pa socialno delo?* Socialno delo, letnik 32, št. 5/6, str. 41-70

INTERNETNI VIRI

- ČASNIK. *Kdo je pedofil?* Besedilo dobljeno 17. 8. 2016 na internetni strani: <http://www.casnik.si/index.php/2016/07/23/kdo-je-pedofil/comment-page-1/>
- DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKE IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA. Besedilo dobljeno 14. 8. 2016. Dostopno prek: <http://www.drustvo-sos.si/>
- DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKE IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA. *Statistični podatki o nasilju*. Besedilo dobljeno 12. 8. 2016. Dostopno prek: <http://www.drustvo-sos.si/>
- DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO. Besedilo dobljeno 20. 7. 2016. Dostopno prek: <http://www.drustvo-dnk.si/>

- KAZENSKI ZAKONIK (2012) Uradno prečiščeno besedilo. Uradni list Republike Slovenije št. 50. Besedilo dobljeno 15. 7. 2016 na internetni strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2012-01-2065>
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE – POLICIJA (2013) *Spolno nasilje – brošura*. Dostopno na internetni strani: http://www.policija.si/images/stories/Publikacije/PDF/Spolno_nasilje.pdf
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE – POLICIJA (2014) O spolnih zlorabah otrok je treba spregovoriti, jih preprečiti, žrtvam pa pomagati. Besedilo dostopno na internetni strani: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/35-sporocila-za-javnost/71503-o-spolnih-zlorabah-otrok-je-trea-spregovoriti-jih-prepreiti-rtvam-pa-pomagati>
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE – POLICIJA (2016) *Letna poročila o delu policije*. Besedilo dobljeno 15. 7. 2016 na internetni strani: <http://www.policija.si/index.php/statistika?lang=>
- *Poročilo o delu policije za leto 2008* (2009). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2009* (2010). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2010* (2011). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2011* (2012). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2012* (2013). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2013* (2014). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2014* (2015). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- *Poročilo o delu policije za leto 2015* (2016). Ministrstvo za notranje zadeve – policija
- PAVLOVIČ, ZORAN (2016) *Letno poročilo o delu za leto 2015*. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana. Dobljeno na internetni strani: http://www.scoms-lj.si/files/LETNO_POROCILO_O_%20DELU_ZA_LETO_2015.pdf
- PRAVILNIK O OBRAVNAVI NASILJA V DRUŽINI ZA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE ZAVODE (2009) Uradni list Republike Slovenije št. 104.

Besedilo dobljeno 12. 8. 2016 na internetni strani: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=95147#!/Pravilnik-o-obravnavi-nasilja-v-druzini-za-vzgojno-izobrazevalne-zavode>

- RTV SLOVENIJA. *Tednik*. Besedilo dobljeno 20. 7. 2016 na internetni strani: <http://4d.rtvlo.si/arhiv/tednik/174416294>
- SLOVENSKA TISKOVNA AGENCIJA. Besedilo dobljeno 28. 7. 2016. Dostopno prek: <http://agencija.sta.si/>
- SVETOVALNI CENTER ZA OTROKE, MLADOSTNIKE IN STARŠE LJUBLJANA. Besedilo dobljeno 14. 8. 2016. Dostopno prek: <http://www.scoms-lj.si/>
- TOM – TELEFON ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE. Besedilo dobljeno 21. 7. 2016. Dostopno prek: <http://www.e-tom.si/>
- VARUH ČLOVEKOVIH PRVIC REPUBLIKE SLOVENIJE. *Konvencija o otrokovih pravicah*. Besedilo dobljeno 5.8.2016. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>
- ZAKON O PREPREČEVANJU NASILJA V DRUŽINI (2008). Uradni list Republike Slovenije št. 16. Besedilo dobljeno 30. 7. 2016 na internetni strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=487>
- ZDRUŽENJE PROTI SPOLNEMU ZLORABLJANJU (2010) *Prepoznavanje spolnih zlorab in ukrepanje : Gradivo izobraževalnega seminarja Praktikum*. Besedilo dobljeno na internetni strani: <http://spolna-zloraba.si/wp-content/uploads/2015/12/skripta-Prepoznavanje-spolnih-zlorab-nov2010.pdf>
- ZDRUŽENJE PROTI SPOLNEMU ZLORABLJANJU. Besedilo dobljeno 20. 7. 2016. Dostopno prek: <http://spolna-zloraba.si/>

- ZDRUŽENJE PROTI SPOLNEMU ZLORABLJANJU (2016a) *Poročilo o delu Združenja proti spolnemu zlorabljanju za leto 2015*. Besedilo dobljeno na internetni strani: <http://spolna-zloraba.si/wp-content/uploads/2016/02/Poročilo-o-delu-Združenja-2015-koncna-verzija.pdf>

7. PRILOGE

Priloga 1: KO OTROK, ŽRTEV SPOLNE ZLORABE, SPREGOVORI (ZGODBA MOJE INTERVJUVANKE)

Intervjuvanka mi je svojo zgodbo poslala po elektronski pošti. Zaradi izredno slikovitega in nazornega opisa spolne zlorabe (posilstva) ter varovanja njenih osebnih podatkov, sem se odločila, da besedilo ostane v mojem arhivu. Namesto tega bom njeno življenjsko zgodbo predstavila s svojimi besedami kot povzetek iz dokumentacije, ki sem jo pred časom prebrala v stanovanjski skupini, kjer je intervjuvanka preživela tri leta.

Zapis iz leta 2011:

17 letno dekle je prišlo v stanovanjsko skupino pred letom dni. Ob prihodu je bila vidno zanemarjena. Je otrok z učnimi težavami, izločena je iz razreda, saj se je sovrstniki izogibajo, jo zmerjajo ali se celo fizično spravljajo nanjo, ima slabe higienske navade, je izredno pasivna, umika se v svoj svet. Njeno vedenje je povezano z njenim otroštvom, ko je še živela s primarno družino. Pri njenih desetih letih sta se starša ločila, ona in njena brata sta bila dodeljena očetu, saj mati ni imela urejenih stanovanjskih razmer. Kljub temu so otroci imeli stike tudi z materjo. Oče je bil brez izobrazbe in brez znanja o tem, kako pravilno vzgajati otroke, prav tako pa ni imel razvitih higienskih navad. Mati ni plačevala preživnine, velikokrat ni prišla po otroke, čeprav je obljubila, da pride in bi jih morala paziti ona, pozabila je na rojstne dneve otrok, po telefonu ni bila dosegljiva. Ko si je vzela čas za otroke, jih je vidno zanemarjala. Otroci se niso smeli preobleči oziroma zamenjati spodnjega perila, niso so se smeli tuširati, po več dni niso dobili za piti in za jesti, saj je bila mati brezposelna in je ves denar, ki ga je prejemale od socialne podpore, zapravila za alkohol in cigarete. Pri desetih letih je dekle doživelo travmatično izkušnjo, in sicer sta jo mati in njen novi partner večkrat spolno zlorabila. Dekle je pomoč poiskalo pri svetovalni delavki na osnovni šoli, a ji ta ni verjela. Leto dni pozneje je bila žrtev grobega posilstva, saj je mati v zameno za denar dovolila neznancema, da sta z njo hkrati spolno občevala. Približno šest let pozneje je dekle posilstvo zaupalo očetu. Ta je pomoč poiskal na CSD, ki pa ni reagiral, ker so verjeli maminim besedam in ne besedam prestrašenega otroka. Socialna delavka je tako s svojim ravnanjem (zgodbo dekleta je posredovala njeni mami) izrabila dekličino zaupanje, hkrati pa niso ukrepali, saj so želeli, da zgodba potihne. Šele ko je njen oče poiskal pomoč pri

psihologinji (specialistki klinične psihologije), so se zadeve začele razreševati. Leta 2009 je bila podana prijava policiji in zdaj čakajo na glavno obravnavo na sodišču.

Danes (leto 2016):

Glavna obravnavo je potekala konec leta 2013, kar je dobre štiri leta po začetku sodnega procesa. Mami je na koncu krivdo priznala, zato je dobila polovično kazen, to je 6 let zaporne kazni, namesto 12 let. V stanovanjski skupini je intervjuvanka preživela tri leta, nato se je vrnila domov k očetu in svojemu mlajšemu bratu. Srednje šole ni dokončala, saj je v zadnjem letniku spoznala, da jo izbrana smer ne veseli. Razmišlja, da bi se prekvalificirala. Trenutno dela prek študentskega servisa, veliko se sprehaja s psom, počiva in bere.

Priloga 2: IZVEDBA INTERVJUJA

Spol: ženski

Starost: 23 let

Stopnja izobrazbe: osnovna šola

Trenutni status: dijak

Zaposlena: ne, imam pa redno delo preko študentskega servisa, ki sem ga dobila pred nekaj meseci

1. Mi lahko na kratko opišeš svojo družino. Rada bi malo bolje spoznala tvoje družinsko okolje in kako si sama doživljala otroštvo pred spolno zlorabo. Kdaj sta se starša ločila? Kako sta se dogovorila za skrbništvo? Kolikokrat si z bratoma obiskovala mami? Je bilo doma kaj alkohola, fizičnega nasilja?

Imam dva brata, mlajšega in starejšega z downovim sindromom. Imam tudi eno polsestro po mamini strani, za katero pa smo izvedeli čisto po naključju. Danes je stara 11 let in že kakšno leto o njej ne vem več ničesar, z njo sem izgubila vse stike. Nazadnje mi je bilo rečeno, da je nekje na Primorskem. Res škoda, rada bi vedela, kako se ima in kaj počne, saj sva se kar dobro razumeli.

Starša sta bila sprva poročena, nato sta živela ločeno. Ko sem imela 7 let, je bila mami že izseljena (ne spomnim se točno, kdaj sta se ločila). Socialna služba in sodišče sta odredila, da bomo živeli pri očetu. Kolikor se spomnim oziroma mi je razlagal oči, sta se tako dogovorila sama. Stiki z mamo naj bi bili redni, dobivali naj bi tudi preživnino.

Mamo smo obiskovali vsak drugi vikend oziroma po dogovoru s socialno službo in obema staršema. Polsestre takrat še ni bilo. Doma ni bilo nobenega nasilja, nasilje je bilo le pri mami (tepež po riti, spanje na preprogi, vpitje).

2. Pri katerih letih se je opisana spolna zloraba zgodila? Kdo so bili storilci? Je bil to enkraten dogodek ali se je kaj takega še kdaj ponovilo? Se je to zgodilo samo tebi ali je bila žrtev tudi kdo drug (npr. kateri od bratov, polsestra)?

Zgodilo se je pri 10ih letih in zgodilo se je samo enkrat. Storilca sta bila meni neznana starejša moška, na pogled podobna brezdomcema, neurejenega videza, smrdela sta in bila neobrita. Ne, to se je zgodilo samo meni.

3. Kakšni so bili tvoji občutki po tem dogodku: kako si doživljala sebe, kaj si čutila do neznanih storilcev in kaj do svoje mami?

Občutki so bili mešani. Sram, gnusila sem se sama sebi, mnogo vprašanj, zakaj se je to zgodilo in zakaj ravno meni, zakaj je mami to naredila meni. Do storilcev pa jeza in strah, da se to ne ponovi.

4. Si takoj vedela, da to, kar se ti je zgodilo, ni prav? Si vedela, da gre za zlorabo? Ali si to poimenovala kako drugače?

Nisem vedela, da gre za zlorabo, ni pa se mi zdelo normalno.

5. Tvoja mami je želela dejanje ponoviti. Mi morda lahko poveš, kako si to preprečila oziroma kako si se ognila nadaljnjim tovrstnim zlorabam?

Stiki so se nekako sami prekinili zaradi mame, ker ni imela redne službe in stanovanja, ni bila zanesljiva ne za Center za socialno delo in ne za očeta ... Verjetno je res želela to ponoviti, ker mi je rekla na uho, da naj se naslednjič malo bolj potrudim, da se bom navadila.

6. Kaj je bil razlog, da si tako dolgo molčala? Očetu si namreč za dogodek povedala šest let pozneje. Napisala si strah, da se ne bi ponovilo, strah, da ti mami ne bi kaj storila ter pomanjkanje zaupanja v očeta, ker je mami o njem govorila slabe stvari. Bi potemtakem lahko rekla, da je mami nad teboj imela neko moč? Se je nate in/ali na tvoje brate spravljal »samo« psihično ali tudi fizično?

Res je, bala sem se mame, namreč zagrozila mi je, da če bom to povedala očetu ali komu drugemu, da bo očeta ubila ali pa da bo obsodila njega, da mi je on to naredil. Predvsem velik strah. Imela je nadvlado nad menoj takrat in nihče drug ni vedel za to. Prisotno je bilo psihično in fizično nasilje. Psihično malo več.

7. Kdaj, pri katerih letih, si prvič spregovorila o dogodku? Komu si najprej povedala in na podlagi česa si se odločila, komu zaupati svojo zgodbo? Kaj je bil razlog, da si se odločila za takšno pogumno odločitev?

Točnega števila let se ne spomnim, ampak ati je rekel, da je trajalo šest let ... Najprej sem zaupala bratu, on pa me je spodbujal k temu, da povem atiju. Bilo je res težko spregovoriti o tem. Bratu sem povedala zato, ker me je konstantno spraševal, kaj se je zgodilo takrat, ko je bil zaprt v omari. Trajalo je res dolgo časa in ker je težil, najedal, sem mu le povedala. Ko je izvedel, je vztrajal, naj povem očetu, da mi oče ne bo naredil nič slabega, da bo vse v redu, da mu lahko zaupam. Zaupanje in varnost, ki mi jo je dajal brat, me je spodbudilo k temu, da sem približno pol leta pozneje povedala tudi očetu.

8. Kako si se počutila, ko si končno spregovorila?

Najprej je bilo veliko olajšanje, takoj zatem pa strah, kako naprej, kaj se bo sedaj zgodilo.

9. Ko si za zlorabo povedala na Centru za socialno delo, so poklicali tvojo mami in ji vse povedali. Kaj takega zagotovo nisi pričakovala, da bo to storila strokovna oseba, ki bi morala otrokom pomagati. Kako si se ob tem počutila?

Ta je bila res najhujša. Za zlorabo sem povedala psihologinji v enem centru za socialno delo. Ne vem točno kje, se ne spomnim ... Takoj je vse povedala mami in še isti dan smo bili vsi tepeni. Bilo mi je grozno, spet občutek strahu, spet sem se zaprla vase, se bala spet komu zaupati, bila sem jezna na psihologinjo, nisem je marala, nikoli več nisem želela k njej. Tudi očetu sem povedala, da hočem drugo psihologinjo. Isto je povedal tudi moj mlajši brat.

10. Nato si zamenjala psihologinjo. Zanj si mi že večkrat rekla, da ti je izredno pomagala. Kako si prišla do nje?

Do psihologinje sem prišla prek očeta. Moj ati je zanjo izvedel od svoje prijateljice, ampak še zdaj ne vem katere, noče izdati. Ja, psihologinja mi je res izredno pomagala. Prebroditi krizo, zaživeti. Potem pa je šla v pokoj. Saj ji privoščim, ampak res škoda, da je morala iti ravno zdaj.

11. Kakšne oblike pomoči si bila deležna? V obliki individualnih pogovorov, v obliki kakšnih vaj, drugo? Omenila si, da ti je bil njen način dela izredno všeč. Mi lahko na kratko opišeš, kakšen je bil?

Najprej sta bili dve srečanji družinski (ati, jaz in mlajši brat), nato pa so se začela posamična – individualna srečanja oziroma pogovori. Od takrat nismo imeli več skupnih oziroma skupinskih pogovorov. Velikokrat mi je dala kakšen vprašalnik, kjer sem obkroževala (a, b ali c) ali pa sem risala, se igrala z igračami, ona pa me je spraševala o vseh stvareh, vmes tudi o zlorabi in me opazovala. Bilo je sproščeno, varno, zelo lepo. Je pa trajalo nekaj dni, da sem ji lahko zaupala, ampak bila je vztrajna in nevsiljiva.

12. Ste bili kdaj deležni družinske terapije? Si bila morda kdaj v skupinski terapiji, to je pogovor v skupini z osebami, ki so/ste preživele zlorabo?

Družinsko terapijo smo imeli samo enkrat ali dvakrat, na začetku, potem pa ne več (če družinska terapija pomeni to, da smo bili navzoči vsi skupaj). Potem pa je psihologinja rekla, da je najbolje, da ne hodimo več skupaj, da edino tako lahko kaj več izve o zlorabi. In res je, samo ko sva bili sami, sem ji lahko popolnoma zaupala in zelo rada sem hodila k njej. Skupinske terapije – tega nismo imeli nikdar in prav se mi zdi tako!

13. Sta bila kakršnekoli pomoči deležna tudi tvoja brata? Oba sta bila namreč priča dogodku. Mlajši brat sicer zaprt v omari, vendar je vseeno poslušal in doživljal svojo vrsto stiske, starejši pa je bil celo navzoč.

Res je, mlajši brat je tudi hodil k psihologinji, tako kot jaz, in nato to dosti lažje prebolel. Starejši brat pa je en poseben sonček, ki take negativne stvari izbriše iz spomina, ljudi, ki so odgovorni za to, pa nekako blokira, tako da zanj ni skrbi. Mu je pa ati dosti pomagal s harmoniko, glasbo.

14. Kdaj je na vrsto prišla policija? Si se za to odločila sama ali so ti tako svetovali drugi? Si morala tudi njim ponovno povedati celotno zgodbo? Kako si se ob tem počutila?

Za kazensko ovadbo je podala predlog psihologinja, Center za socialno delo bi ta primer namreč najraje zavrzel. Zgodba je bila že napisana, dobili so jo od moje psihologinje, napisana pa je bila iz naše strani (jaz, ati in moj mlajši brat). Nastal je spet strah, saj je vse postalo uradno in moja mama je morala izvedeti za to. Pri tem, da je dogodek prišel na policijo, mi je torej najbolj pomagala moja psihologinja.

15. Je policija takoj ukrepala, ko je bila podana prijava? Kakšna je tvoja izkušnja s policijo? So delo opravili strokovno?

Policija je ukrepala takoj, ko so dobili prijavo. Kar se mene tiče, so policisti opravili zelo dobro delo, medtem ko je socialna služba ni niti približno.

16. Mi lahko na kratko razložiš, kako je potekal sodni postopek. Koliko časa je trajalo od začetka sojenja do končne izrečene kazni? Si na sodišču kadarkoli morala ponovno govoriti o dogodku? Če da, kako si se pri tem počutila? Kdo ti je v času procesa stal najbolj ob strani? Kakšna je bila izrečena kazen za mami? Kako si se pri tem počutila – je bila kazen pravična ali ne? Če bi čas prevrtela nazaj, bi se ponovno odločila za kazensko prijavo?

Najprej sem šla na malo² sodišče, ne vem točno kje, da sem povedala svojo plat zgodbe. To se je zgodilo okvirno leta 2009, tam nekje, bila sem prvi letnik srednje šole. Z mano je bil moj vzgojitelj (op. a.: dekle je takrat živelo v eni od stanovanjskih skupin v Ljubljani), tam pa so bili še moja odvetnica, mamina odvetnica, sodna zapisnikarica in oseba, ki me je spraševala. Potem je bilo zatišje, tam okoli tri leta. Približno leta 2011 je sledilo spraševanje pri sodni psihologinji iz Celja, h kateri sva šla z vlakom skupaj z očetom. Nato je spet sledilo zatišje do leta 2013. Takrat pa je kar naenkrat (meseca septembra) prišel poziv na sodišče za predobravnavni narok. Strah me je bilo, da bom morala vse povedati še enkrat. To bi bilo res mučno. Pa mi k sreči ni bilo treba. Mama na sodišče ni prišla in mislila sem, da se bo zdaj stvar zopet vlekla naslednjih nekaj let. Toda sodnik je presodil, da mamina odsotnost ni opravičljiva in tako je naslednji teden že stekla glavna obravnava. Na glavni obravnavi je bilo ogromno ljudi, veliko sem jih videla prvič. Pa to niso bili samo sodniki, odvetniki ... Verjetno so prišli tudi zato, ker je bil primer nenavaden, saj je bila storilka vendar ženska, mati. Tu mi ni bilo več treba govoriti, saj je sodnik rekel, da če gospa (mama) prizna, dobi 6 let zapore (polovična doba), drugače pa 12, z mojim pričanjem, itd.

² Moja opomba: Intervjuvanka je najverjetneje z malim sodiščem mislila na družinsko sodišče.

Mama je priznala. Čutila sem olajšanje in si končno rekla, to je to, zmagala sem. Obenem pa strah, kaj bo, ko bo odsedela zaporno kazen. Če bi zavrtela čas nazaj, ne bi nič spreminjala.

17. Otroci in mladostniki veliko časa preživijo v šoli, zato je velikokrat ravno šola tisti prostor, kjer drugi ljudje (sošolci, učitelji, svetovalci, ravnatelji, drugi zaposleni) opazijo, da je z otrokom nekaj narobe. Zanima me, kako je bilo pri tebi? Misliš, da je kdo v šoli opazil tvojo stisko? Si morda komu kdaj kaj namignila, preden si povedala bratu in očetu?

Glede šole se strinjam, morala bi biti šolska psihologinja, tudi samo za pogovor. Ne, takrat tega ni vedel nihče, so pa opazili moje nenavadno vedenje in slabe ocene, ampak tega ne bi nikoli pripisali temu. Nihče torej ni vedel, do tistega dne, ko sem to zaupala bratu in potem očetu. Niti nisem hotela izpostavljati tega, saj sem se bala sramote, ki bi nastala v šoli in pred sošolci ter učitelji.

18. Morda veš, kam vse bi se lahko danes obrnila po pomoč, če bi želela? Veš katere službe oziroma institucije se ukvarjajo s pomočjo žrtvam in katere službe oziroma organi države so pristojni za posredovanje in pregon storilca?

Danes bi šla takoj na policijo, nobenega Centra za socialno delo, ampak samo policija in potem od tam naprej. Poznam nekaj institucij, npr. SOS telefon in take zadeve. Zdaj je tako ali tako skoraj vse na internetu.

19. Če se vrneva nazaj na spolno zlorabo in tvoje doživljanje. Si imela kadarkoli občutek krivde? Si kadarkoli za zlorabo krivila sebe, namesto storilce?

Da, velikokrat sem krivila sebe in se spraševala, zakaj sem se sploh rodila. Poskušala sem narediti tudi samomor (največkrat poskušan skok z balkona, a ga je preprečila moja družina, tudi moja babica). Pa nočne more in močenje postelje, pa zaprtost vaze, težave v šoli itn. Sledil je pogovor z očetom – na podlagi tega sem začela hoditi k psihologinji.

20. Kakšne so bile posledice zlorabe? V zgodbi si govorila o težavah v šoli, težavah pri navezovanju stikov s sošolkami/sošolci, problem s koncentracijo. Malo prej si omenila tudi poskuse samomora, nočne more, močenje postelje. Je bilo morda še kaj drugega? Kako je zloraba vplivala nate in na tvoje nadaljnje življenje?

Kot si rekla, nekaj sem jih že omenila. Drugače pa je bilo mnogo težav. Pri učenju, pri prijateljskih odnosih, pri pogovorih o mami (s sošolci in vrstniki), problem zaupanja očetu ali dedku, slabe ocene v šoli in nezbranost, pa druženje v šoli, dostikrat sem želela biti le sama. Nekaj časa mi ni bilo do hrane, se je pa to s časom izboljšalo. Dosti časa nisem imela fanta, nisem mogla. Nato sem se kar prepustila, in si rekla, kar bo, pa bo, kot pri skoku v globino. Bilo je boleče ob prvem prepiru ali nesoglasju s fantom, še sedaj imam težave z zaupanjem fantu ali s prvim spolnim odnosom in s prvim stikom. Posledice so vidne vse življenje.

21. Kako je pri tebi potekal proces okrevanja? Kdo ali kaj ti je pri tem najbolj pomagal(o)? Kaj si morda pri nudenju pomoči pogrešala?

Najbolj sta mi pomagali družina in moja psihologinja. Moj mlajši brat mi je največ pomagal pri tem, da sem spregovorila. Moj oči pa je moj največji zaveznik. Bil mi je v največjo oporo in še vedno mu vse zaupam. Pa seveda čas, ki sem ga imela samo zase, da sem lahko predelala vse to.

Najbolj sem pogrešala zaupanje pri vseh, pri socialni delavki, pri prvi psihologinji. Pa ZELO me je motilo, da je trajalo TOLIKO časa, da je prišla ta zadeva dejansko na sodišče. Nisem štela let, ampak bilo jih je res ogromno.

22. Kdo vse ve, kaj se ti je zgodilo? Si povedala še komu drugemu?

Zaupala sem samo najbližjim osebam: enemu bivšemu fantu, dvema sošolkama, ki sem ju imela za res dobri prijateljici (napačna presoja), družini in še nekaterim res dobrim prijateljem (jih je kar nekaj), ker jih je zanimalo in ker nisem želela skrivati svojega jaza.

23. Ste se doma (z očetom, bratom) o spolni zlorabi kdaj pogovarjali? Takrat, ko so izvedeli? Zdaj?

Z očetom in (mlajšim) bratom smo se veliko pogovarjali, tako takrat kot tudi zdaj, če nanese tema na ta pogovor. Je pa res, da sem se z bratom na začetku veliko pogovarjala, zdaj pa sploh ne več, ne želi slišati ničesar na to temo. Čeprav mu še vedno vse zaupam. Tudi za najin intervju sem mu povedala in nad tem ni bil najbolj navdušen. Ampak, ko sem mu razložila, da bo vse ostalo anonimno, je sprejel in mi zaupa, da vem, kaj delam.

24. Menda je bila zgodba tako odmevna, da bi se lahko izpostavila tudi javno, a se zato nisi odločila. Zakaj?

Res je, to je bila ena redkih zgodb takrat. Pa saj veš, še mami storilka... To se je medijem zdelo sila zanimivo. Zgodbe niso hoteli objaviti anonimno, jaz pa se nisem želela izpostavljati. Ko si enkrat v medijih, ni več izhoda, vsak te prepozna, kjerkoli si, te gleda postrani ali pomiluje, te ogovarja in sprašuje. Pa tudi mnogi drugi pritiski ... To je le vas, vsi ljudje te poznajo. Nekateri ljudje na to gledajo zelo drugače. Nekateri bi krivili mene, verjetno bi me linčali. Zato sem na koncu sodelovanje odklonila.

25. Ko sva ravno pri medijih. Kako po tvojem mnenju na spolno zlorabo otrok gleda družba, javnost? Kakšen odnos imajo ljudje do spolne zlorabe?

Javnost je zelo kritična do takih stvari in preveč grobo gledajo na te stvari, ne vidijo ozadja, ki je za tako zgodbo. Take zgodbe so kot kost, ki jo vržeš psu, da jo gloda, ko pa kosti ni več, je konec, tudi pri javnosti. Ko ni več zanimivo, pozabijo na to, kot da se to nikoli ni zgodilo. Medtem, ko me žrtve živimo naprej in se soočamo z vsakdanjimi problemi.

Ljudje kot posamezniki pa so drugačni. Gledajo te pomiljujoče, ne vedo, kaj bi rekli na to, saj se ne spoznajo na te reči oziroma niso še bili v takšnih situacijah. In potem so samo šokirani ali pa te gledajo kot neboljenega kužka, kar meni niti malo ni všeč.

26. Meniš, da bi mediji lahko s propagando, plakati, članki, televizijskimi prispevki, pripomogli k hitrejšemu odkrivanju (prepoznavanju) spolne zlorabe in posledično k zmanjšanju nasilja, trpinčenja in zlorab otrok? Meniš, da je tega obveščanja medijev premalo ali ga je dovolj?

S strani medijev je malo takih primerov, ampak kar me zares moti, je to, da se ne spremeni zakonika. Oziroma kot si rekla, ko sva bili prvič na kavi, na dolgi rok se stvari ne izboljšajo, ampak samo kratkoročno. Pri tem pa mediji nimajo nič zraven, krivi so centri za socialno delo, ki bi take primere, kot je moj, kar najraje ukinili ali pozabili, da zastara.

Če bi zares hoteli odkriti zlorabe, bi se morali otrokom posvečati več kot se sedaj, se z njimi pogovarjati, jim pokazati, da jim lahko zaupajo, jim dati neko varnost, varno zatočišče, kot se temu reče. Potem bi morda odkrili več takih primerov. Je pa seveda problem tudi v starših, ker ne zaupajo dovolj svojim otrokom.

27. V času, ko je dogodek prišel na sodišče, si že živela v stanovanjski skupini. Mi lahko na kratko opišeš, kako si prišla v stanovanjsko skupino in kako si se počutila? So ti tamkajšnji zaposleni, vzgojitelji, kot jim pravite, kakorkoli pomagali pri razreševanju travme in življenju na sploh?

Tja sem šla zato, ker sem morala. V osnovni šoli je mami dostikrat hodila v šolo se kazat (da bi izpadla »boga«) in takratna šolska psihologinja je menila, da spadam v neko skupnost. Najprej so me hoteli dati v popravni dom, ampak ati ni bil za to, saj je slišal veliko slabih stvari o tem domu. Nato je vstopila socialna delavka iz Centra za socialno delo (iz mojega domačega kraja) in smo šli skupaj na ogled dveh stanovanjskih skupin. Zaradi vzgojiteljev sem se odločila za tistega, kjer sem potem tudi bila tri leta. Na začetku sem bila besna, vsak teden biti stran od družine, sploh od babice, ampak sem z leti dojela, da so mi v bistvu le pomagali. Naučila sem se osnovnih stvari – kuhanja, pomivanja posode, pospravljanja hiše oziroma posameznih prostorov, šivanja in mnogo drugih ročnih spretnosti. Pa seveda osnovne higiene. Travmo sem prebolela sama in s tem, da nisem razmišljala o tem.

28. Torej na stanovanjsko skupino gledaš kot na nekaj pozitivnega?

Takrat na to nisem gledala tako, danes pa vem, da mi je veliko pomagala. Po treh letih bivanja pri njih sem želela podaljšati še za eno leto, vendar sem zamudila rok prijave in tega se tu strogo držijo. Tako sem morala oditi ... Če bi ostala, bi zagotovo končala šolo. Tako pa ... Ampak vse je za nekaj dobro. Zdaj razmišljam o prekvalifikaciji, saj sem spoznala, da me poklic, za katerega sem se izobraževala, pravzaprav niti ne veseli. Dobila sem tudi službo, sicer prek študentskega dela, ampak tako vsaj nekaj zaslužim. Delo je kar v redu, le malce naporno, ker se dela vse dni v tednu. Ne bi pa tega počela vse življenje. Bom pa letos zato najverjetneje lahko spet šla na morje, saj sem nekaj že zaslužila. To si res želim, saj že dve leti nisem bila. V stanovanjski skupini smo sicer imeli nekaj izletov in bilo je res super, ni pa jih bilo veliko. V otroštvu pa niti nismo imeli denarja, da bi lahko hodili naokoli.

29. V stanovanjski skupini ste imeli tudi timske sestanke, ki so bili namenjeni evalvaciji dela (o tem, kako mladostniki napredujete) ter strokovni pomoči staršem pri vzgoji in ravnanju z mladostniki. Na sestankih je bila vedno navzoča cela družina in različni strokovni delavci. Je na teh sestankih sodelovala tudi tvoja mami?

Na mojem tiskem sestanku sta bila običajno dva vzgojitelja, socialna delavka in pa starši – pri meni samo oče. Mama nikoli ni prišla, niti je niso povabili, kolikor mi je znano.

30. Ko si bila še v stanovanjski skupini, mi je bilo rečeno, da je pri tvoji mami živel tudi njen novi partner. Kako si se razumela z njim? Se je tudi on kdaj do vas obnašal nasilno? Je on vedel za mamino dejanje, je morda sodeloval zraven ali jo spodbujal k temu?

Res je, živel je z mamo. Meni je zmeraj dajal občutek, da za te stvari sploh ni vedel, jaz pa jih tudi nisem omenjala. Nikoli ni poskušal kaj takega, ni upal, ni bil nasilen do nas. Težko ti odgovarjam, ker je mama imela mnogo partnerjev. Vsakič drugega, ko smo prišli k njej, vendar ni bil nihče nesramen do nas ali nespoštljiv in nihče, mislim, ni vedel za te stvari.

31. Mi lahko poveš, kaj vse je po tvojem mnenju spolna zloraba?

Po mojem mnenju je spolna zloraba to, da se otroka tepe, da se na otroka dereš oziroma ga ponižuješ, da mu ne daš ustreznih pogojev za normalno življenje (če je to mogoče), da otroku na kakršenkoli način škoduješ (tepež, vpitje, posilstvo itn.) in da otroku ne daš pravice do svobodnega odločanja (stiki s starši, kaj želi početi, kam želi iti itd.), da mu dobesedno pereš možgane. Vse te stvari pri meni spadajo pod nasilje oziroma spolno zlorabo otroka ali odraslega človeka, samo da je tam dosti drugače.

32. Morda veš, je bila tvoja mami tudi kdaj v otroštvu spolno zlorabljen? Sprašujem namreč zato, ker je med storilci veliko takih, ki so tudi sami doživeli spolno zlorabo. Seveda pa moraš vedeti, da to NIKOLI, ampak res NIKOLI ni ne izgovor in ne opravičilo, da kaj tako gnusnega storiš hčerki ali komurkoli drugemu.

Imaš povsem prav, vprašanje ni neumno. Slišala sem, da naj bi bila njena sestra, moja teta, posiljena. Njun oče je veliko pil, mati jima je zgodaj umrla in z rosnimi leti sta obe odšli v rejniški družini; teta v malo boljšo, moja mama v slabšo. Gospa rejnica moje mami je menda razlagala, da je bila moja mami že kot otrok problematična, tako da to res ni izgovor. Drugače pa o njenem življenju ne vem praktično skoraj ničesar. Malce žalostno, ja.

33. Kako na zlorabo gledaš danes? Kaj čutiš do mame? Kaj čutiš do moških?

Danes na to gledam kot na velik del sebe, kot izkušnjo, ki me je res utrdila in me naredila močno, da se lažje spopadam z vsakodnevnimi težavami. Naučila me je tudi, da življenje ni lahko in da je treba le vztrajati, iti naprej, da bo sčasoma lažje in lepše.

Do mame danes ne čutim ničesar več, ne želim ničesar več imeti z njo, nobenega stika.

Do moških sem zaupljiva le do neke mere (do meje zasebnosti, zasebnost delim z redkokaterim).

Najlepša hvala za vse odgovore. Zelo si mi pomagala. Bodi ponosna nase, ker si veliko dosegla in si res prava borka. Če boš kadarkoli potrebovala kakšno pomoč ali pogovor, vedi, da se lahko vedno obrneš name. In ne pozabi, zmagovalka si že zato, ker si preživela, s svojo voljo pa si dokazala, da se kljub travmatičnim izkušnjam da zaživeti in uživati življenje. Ne samo meni, prepričana sem, da si tudi marsikomu drugemu lahko za zgled in vzor. Ostani še naprej tako pozitivna in nasmejana.

Hvala tebi za lepe, prekrasne in spodbudne besede. Ponovno si me spomnila, da znam biti močna. Hvala ti za vse.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana *Tea Vardjan Rožič*, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/08 kot izredna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom *Spolna zloraba otrok* napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentoriceizr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič.

Datum: 19. 9. 2016

Podpis: